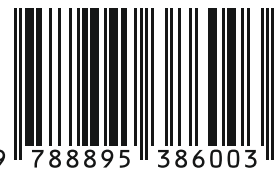

€ 10,00 iva inclusa

Di naüing stòrdje vo Lusérn

I nuovi racconti di Luserna

Ermenegildo Bidese, Fiorenzo Nicolussi Castellan

Di naüing stòrdje vo Lusérn

*I nuovi racconti
di Luserna*

Hergerichtet vo
a cura di

**Ermenegildo Bidese
Fiorenzo Nicolussi Castellan**

Kulturinstitut Lusérn
Istituto Cimbro Luserna

Di naüing stòrdje vo Lusérn

*I nuovi racconti
di Luserna*

**Tèkste von gebìnn
Tönle Bintarn 2011 – 2019**

*Elaborati del concorso letterario
Tönle Bintarn 2011 – 2019*

Hegerichtet vo
a cura di

**Ermenegildo Bidese
Fiorenzo Nicolussi Castellan**

**Kulturinstitut Lusérn
*Istituto Cimbro Luserna***

Grafikprodjèkt un drukh Publistampa Arti grafiche Pergine / Pèrsan
Progetto grafico e stampa Publistampa Arti Grafiche / Pergine

Kulturinstitut Lusérn
Istituto Cimbro Luserna

ISBN 978-88-95386-00-3

Saitn - Indice

Prefazione	5
Introduzione	7
2011	
Rosanna Gasperi, <i>Dar napoletà boda hatt giredet azpe biar</i>	15
Armando Nicolussi Golo, <i>Di armen sealn soinda no, in ta' vo haüt?</i>	17
Eleonora Nicolussi Castellan / Elisabetta Margon, <i>Di Berta un daz baiz röasle</i>	20
Riccardo Stefani, <i>Di vasöln von fäff</i>	22
Ornella Gasperi, <i>Gloam in lem</i>	24
Nadia Nicolussi Paolaz, <i>Moi peste tshell</i>	27
Marialuisa Nicolussi Golo, <i>Muatar</i>	30
Walter Nicolussi Paolaz, <i>'Z faifle</i>	33
Viola Nicolussi Golo, <i>'Z Rösele un soi khinn</i>	37
2012	
Andrea Zotti, <i>A foto, a viàzo, a lem</i>	45
Franco Nicolussi Rossi, <i>Daz roat sbemblem</i>	49
Giada Nicolussi Galeno, <i>Haltnse gearn in Bisele</i>	51
<i>Lem vo dise djar</i>	55
Walter Nicolussi Paolaz / Claudio Nicolussi Paolaz, <i>Sillabaita</i>	59
Nilda Nicolussi, <i>Springen in hümlring...!</i>	65
2013	
Nadia Nicolussi Paolaz, <i>Dar mã von Boan</i>	71
Mirko Pergher, <i>Durch an glästar sunn</i>	75
Luisa Nicolussi Golo, <i>Gloam</i>	79
Andrea Zotti, <i>Go for it</i>	82
Viola Nicolussi Golo, <i>Khindar; hennen un arme sealn</i>	85
Luisa Zorer / Renzo von Galèn, <i>Otóbre</i>	88
2014	
Andrea Zotti, <i>'Z khinn un da alt nona</i>	93
Sabrina Mosele, <i>Da khlumma bèlt</i>	98
Adriano Nicolussi Golo, <i>Di mòra</i>	100
Teresa Nicolussi Golo, <i>Di varm von lem</i>	103
Mirko Pergher / Antonella Gasperi, <i>Zboa prüadar</i>	105
2016	
Istituto Comprensivo Folgaria, Lavarone, Luserna - Scuola Primaria Lavarone	
cl. IV, <i>Dar prunn vo Lusérn</i>	111
Anna Nicolussi Neff, <i>Liabar diardjo</i>	117

Nirvana Pedrazza, <i>Non un nevón khochan pittnândar daz guat gièzza vo dahuam</i>	120
Walter Nicolussi Paolaz, <i>Vorgânnate zaitn</i>	121
Samantha Nicolussi Rossi - categoria scolari, <i>Di marmòtn in Bisele</i>	125
Mattia Nicolussi Rossi - categoria scolari, <i>Moine sie un moi nona zo pèrge</i>	125
2017	
Maria Teresa Nicolussi, <i>A khlumma stördjele von balt</i>	129
Sabrina Mosele, <i>Dar béata</i>	131
Mattia Nicolussi Rossi - categoria scolari, <i>Khindar gebiaga</i>	132
Samantha Nicolussi Rossi - categoria scolari, <i>Khindar stördjela</i>	133
Sabrina Mosele, <i>Zbisnen doin pensàrn</i>	134
2018	
Matteo Nicolussi Castellan, <i>Di baibar vo dise djar</i>	139
Arianna Anzalone, <i>Di bèlt iz in kriage, ma niamat magar vortnemmen in lust un in koràdjo bose vinnt zo borta aniaglana bòtta, vo nauğum</i>	140
Samantha Nicolussi Rossi, <i>Di röasla</i>	144
Mattia Nicolussi Rossi, <i>Di spilela vo dise djar kontàrt vo moin altn</i>	145
Giada Nicolussi Galeno, <i>Di stördja vo Giovanni</i>	146
Nirvana Pedrazza, <i>Drai stördjela vo dise djar boda soin vürkhent miar un moin zboa prüadar</i>	150
Anna Maria Trenti Kaufman, <i>Golt un rost</i>	153
Istituto Comprensivo Folgaria, Lavarone, Luserna - Scuola Primaria Lavarone cl II, <i>Di vichar von stall, di vichar von haus</i>	156
Walter Nicolussi Paolaz, <i>Lem</i>	157
Simone Anzalone, <i>Lusérn moi lânt</i>	159
Astrid Nicolussi Golo, <i>Moi bis-bischauz Cirillo Folgarait</i>	161
Augusta Nicolussi Castellan, <i>Moinar muatar</i>	163
2019	
Mattia Nicolussi Rossi - categoria scolari, <i>Di fontanü</i>	167
Astrid Nicolussi Golo - categoria scolari, <i>Moi hertz iz getoalt in zboa</i>	168
Patrick Nicolussi Principe - categoria scolari, <i>Di khirch vo Lusérn</i>	168
Matteo Nicolussi Castellan, <i>Niamat hettatzen impitet</i>	169
Fiorenzo Nicolussi Castellan, <i>Oinegian</i>	170
Marta Martinello, <i>'Z fikarle</i>	171
Istituto Comprensivo Folgaria, Lavarone, Luserna - Scuola primaria Lavarone cl. IV, <i>Serie di 17 disegni a fisarmonica con didascalie in cimbro</i>	172
Samantha Nicolussi Rossi, <i>'Z lem von khindar dise djar zu pèrge</i>	174

Prefazione

Come forse saprete, il concorso letterario Tönle Bintarn è nato con lo scopo di stimolare la scrittura nella nostra lingua di minoranza, il cimbro, ancora presente nelle tre comunità d'insediamento storico ovvero a Luserna, nei Tredici comuni veronesi (in particolare a Giazza/Selva di Progno) e sull'Altopiano di Asiago.

Ogni anno abbiamo riscontrato un sempre maggiore interesse e una partecipazione costante e ci siamo quindi chiesti se poteva essere una buona idea valorizzare, dopo diverse edizioni, questo patrimonio letterario.

Su proposta del Comitato scientifico e del suo Presidente, prof. Gildo Bidese, il Consiglio di Amministrazione nel 2019 ha ritenuto opportuno raggruppare in un volume gran parte degli elaborati, apportando alcune correzioni ortografiche e grammaticali rispetto ai testi originariamente pervenuti. Per questo lungo lavoro di rifinitura e composizione voglio ringraziare il prof. Gildo Bidese, Fiorenzo Nicolussi Castellan, Gisella Nicolussi e Maria Moro; voglio, inoltre, ricordare il sostegno finanziario della Provincia Autonoma di Trento all'iniziativa.

Lo scopo è duplice. Da una parte si vuole rendere fruibile ai posteri i vari racconti e le poesie prodotte dai partecipanti nel corso del tempo e dall'altra riteniamo molto importante valorizzare il lavoro intellettuale dei vari autori e non solamente dei vincitori delle passate edizioni.

Con l'occasione voglio ringraziare in particolare chi ama la nostra lingua e si prodiga per la sopravvivenza della stessa, soprattutto cercando di trasmetterla alle nuove generazioni, cosa non facile nei giorni nostri a causa dello spopolamento delle comunità montane e della cultura mediatica imperante che promuove soprattutto l'italiano e l'inglese lasciando pochissimo spazio ai dialetti regionali e alle lingue minoritarie.

Buona lettura.

Dott. Gianni Nicolussi Zaiga
(Presidente dell'Istituto Cimbro - Kulturinstitut Lusérn)

Vorbort

Dar prais “Tönle Bintarn” iz khent augelekk zoa zo schupfa di laüt z’schraiba in da zimbar zung; a zung geredet haüt zo tage lai atz Lusérn, in di Draitza Kamoüdar vo Bèrn un atti Hoachebene vo Selege.

Bar hãm gesek alle djar hërta mearar laüt boda hãm geschribet azpe biar un asó habaraz gevorst z’sega biz nèt berat gest a guatz sachan leng panãndar allz un machan an libar.

Asó balda dar Vorsítzar von Bizzkomitåt prof. Gildo Bidese, hatt gevorst zo maga machan an libar, dar Fervaltungzrat hatt auzgemacht zo tüanaz, pezzrante asó o bazta iz khent geschribet. I bill gedenkhan vor ditza di arbar boda hatt gemacht dar prof. Gildo Bidese, dar Fiorenzo von Kastelé, di Gisella Nicolussi un di Maria Moro un bill o khön Vorgèl’z Gott dar Provintz vo Tria boda untarstützt in prodjèkht.

Allz ditza habaraz getãnt saiz zo lazza hintar eppaz in sèlln boda bartn nãkhemmen, saiz zoaga di arbat boda dise schraibar hãm gemacht.

I bill o khön Vorgèl’z Gott alln in laüt boda haltn gearn ünsar zung un boden gem zo tüana auzohaltase. I boaz ke, in a bèlt boda haltet kunt lai von groazan un starchan zungen azpe da belese un da inglés, ditza iz nèt dèstar. ’Z iz o nèt dèstar ombrómm di lentar von pèrng boda hãm gètt di burtzan un ’z lem disan zungen soin nã zo learase; biar mochan allz ummaz trang vür bazzaz hãm hintargelatt di ünsarn eltarn.

*Dott. Gianni Nicolussi Zaiga
(Vorsítzar von Kulturinstitut Lusérn)*

Introduzione

Il concorso Tönle Bintarn e la promozione della lingua cimbra

L'idea di dar vita al *Gebinn Tönle Bintarn* risale all'anno 2010. Gli allora componenti del Comitato Scientifico dell'Istituto Cimbro di Luserna, Manuela Gasperi, Andrea Nicolussi Golo, Adriana Pedrazza e Silvia Dal Negro lo proposero, assieme al sottoscritto, al Consiglio di Amministrazione che lo approvò con entusiasmo.

Nelle intenzioni degli iniziatori il concorso aveva come primo obiettivo il sostegno e la promozione della scrittura d'autore in lingua cimbra. Che cosa s'intende con scrittura d'autore? S'intende, in senso generale, una forma di testo scritto in cui gli aspetti narrativi e compositivi prevalgono su quelli puramente funzionali e comunicativi. La scrittura in cimbro, infatti, viene già utilizzata, ampiamente e a vari livelli, per la comunicazione, anche per quella scritta. Con il premio *Tönle Bintarn* si voleva, invece, promuovere il valore estetico del testo scritto in cimbro, utilizzando, quindi, la lingua non solo per la trasmissione immediata di informazioni, ma piuttosto per l'evocazione interiore di immagini, suoni e sentimenti, in una parola, per la costruzione di mondi letterari. Questo spiega anche il nome del concorso, che si richiama al protagonista principale di uno dei romanzi più famosi dello scrittore asiaghese Mario Rigoni Stern, *Storia di Tönle* (Einaudi, 1978), vincitore, nel 1979, del Premio Campiello. *Storia di Tönle* è anche il romanzo cimbro per eccellenza di Rigoni Stern: esso narra la vita sugli Altipiani prima del grande conflitto mondiale e il suo stravolgimento provocato dalla guerra, e la lingua cimbra fa capolino anche qua e là nel testo.

Il secondo obiettivo che l'allora Comitato Scientifico intendeva perseguire con questa iniziativa consisteva nel riallacciarsi da una parte all'antica tradizione narrativa di cui le comunità cimbre sono ricche, con l'intento di ravvivarla e di aggiornarla con nuovi racconti, dall'altra all'uso colto del cimbro, testimoniato lungo i secoli oltre che dal famoso catechismo *Christliche unt korze Dottrina* del 1602, anche da antichi inni liturgici e da composizioni poetiche e in prosa di vario tema, sempre

tuttavia con uno scopo alto.¹ Per questo motivo il concorso è aperto fin dagli inizi a tutte le varietà cimbre storiche, cioè, oltre a quella di Lusérn, anche a quelle dei 7 e dei 13 Comuni.

Il terzo obiettivo era quello della promozione linguistica del cimbro. Come ci insegnano, infatti, tanto le grandi tradizioni letterarie delle lingue maggiori, quanto esperienze anche di lingue minoritarie come quella ladina, l'uso letterario di una lingua ne fa aumentare il prestigio tra i parlanti, contribuisce ad ampliarne in modo significativo il vocabolario e, inoltre, la fa apprezzare anche a coloro che non la conoscono, in quanto è proprio del testo letterario proiettare i contenuti narrati sul piano del vissuto universale, in cui ognuno può ritrovare anche la propria esperienza. Il valore estetico del testo, inoltre, lo fa apprezzare maggiormente anche proprio grazie all'intreccio del contenuto con la lingua utilizzata.

Questa iniziativa, partita ormai 10 anni fa con i suddetti obiettivi, è giunta nel 2019 all'ottava edizione; essa rappresenta un piccolo, ma importante contributo nell'azione di salvaguardia e promozione della lingua cimbra. Nel 2015 il concorso si è dotato di un nuovo regolamento e si è aperto anche ad altri tipi di componimento, in particolare a quelli dei bambini e dei ragazzi, pur mantenendo l'accento sull'aspetto letterario.

Fin dagli inizi il premio del concorso è *da goldane lint* con riferimento all'antico simbolo dell'albero di tiglio, sacro in molte tradizioni dei popoli indo-europei e, in particolare, nella mitologia germanica, perché sede dei buoni spiriti e onfalo del cosmo, sotto il quale si riunivano gli anziani e i capi delle comunità per deliberare e giudicare. In questi anni diverse commissioni si sono susseguite nel valutare i componimenti. Per ogni varietà ci sono stati nei primi anni uno poi due commissari a cui si aggiungevano poi due commissari esterni.

Il frutto di tutto questo lavoro, profuso dal 2010 a oggi, arriva ora a pubblicazione nel presente volume e in un secondo che si trova ancora in fase di preparazione e che raccoglierà solo i racconti delle tre varietà risultati vincitori. In questa raccolta, invece, vengono presentati tutti i componimenti scritti nella varietà di Lusérn, compresi anche i disegni e le opere della sezione bambini e ragazzi, senza distinguere tra vincitori e non. Il motivo di questa scelta risiede nel fatto che il volume vuole essere una testimonianza del percorso fatto e un omaggio a chi in questi anni ha partecipato attivamente al concorso inviando le proprie opere. Inoltre, è un modo per far conoscere e, in qualche modo, anche restituire alla comunità quanto i partecipanti al concorso hanno prodotto, così che il volume possa a sua volta contribuire alla conoscenza, promozione e salvaguardia della lingua cimbra e della vita e cultura di Lusérn. Per questo il titolo *Di naüing stördje vo Lusérn* si ricollega idealmente ai racconti di Josef Bacher (Wagner, 1905).

¹ Cfr. Bidese, Ermenegildo, *Alle fonti scritte del cimbro: la 'letteratura' cimbra come esempio di genesi d'una tradizione scrittoria alloglotta*. In: Bidese, Ermenegildo, *Il cimbro negli studi di linguistica*, Padova: unipress, 2010, pagg. 61-85.

I curatori del volume hanno controllato più volte tutti i racconti correggendo refusi e incongruità ortografiche, sono consapevoli, tuttavia, che eventuali errori potranno ancora essere presenti. Di questo si scusano fin da ora, prima di tutto nei confronti degli autori.

In una lettera che Bruno Schweizer (1897-1958) inviò il 28 settembre 1949 al suo corrispondente di fiducia da Roana, Domenico Simeone Frigo Metel, lui stesso narratore e raccoglitore di favole cimbre,² il linguista bavarese invitava a “cercare di trovare persone in grado di usare la lingua cimbra per opere poetiche e letterarie.” In questo Schweizer scorgeva chiaramente un modo – forse il modo principale – per far conoscere e così preservare la lingua cimbra. Aggiungeva, infatti: “Ciò susciterebbe l’interesse delle persone colte più di tanti libri e articoli di propaganda.” Accendendo l’interesse del mondo colto si sarebbe sviluppato un circolo virtuoso che avrebbe aumentato il prestigio della lingua nei parlanti e scriventi e aiutato così a salvaguardarne e a promuoverne l’uso anche nella quotidianità. Schweizer concludeva, infine, la sua lettera, esortando il suo interlocutore a spedirgli opere da stampare: “Se mi potete inviare tali lavori, siano essi usciti dalla Vostra penna o da quella di altri, oggi sono in grado di stampare tali poesie o novelle.”³

Anche se son passati tanti anni dalla lettera di Bruno Schweizer, oggi, con la stampa di questo volume, soddisfiamo idealmente questa antica richiesta.

Ermenegildo Bidese
(Università di Trento)

² Cfr. Frigo Metel, Domenico Simeone, *Favole Cimbre*, Roana, Istituto di Cultura Cimbra, 1977.

³ Di seguito riporto tutto il passaggio della lettera di Schweizer a Frigo Metel in originale: “Man müsste versuchen Leute zu finden, die imstande sind die zimbrische Sprache zu dichterischen und schriftstellerischen Werken zu gebrauchen, dies würde die Aufmerksamkeit der gebildeten Welt mehr erregen als viele Bücher und Propagandaufsätze. Wenn Sie mir solche Arbeiten senden können, sei es aus Ihrer eigenen Feder oder von dritten, bin ich heute in der Lage solche Dichtungen oder Novelle in Druck zu bringen.” Ringrazio la famiglia Frigo, proprietaria del carteggio, per la gentile concessione alla citazione del passo della lettera, e Giorgio Spiller per averlo messo a disposizione per la consultazione.

Gebinn Tönle Bintarn un auhalt n da zimbar zung

Dar prais Tönle Bintarn iz gebortet 'z djar 2010; di laüt von bizzanschaftegen komität vo alóra, di Manuela Gasperi, dar Andrea Nicolussi Golo, di Adriana Pedrazza un di Silvia Dal Negro, hâmen vürgetrakk un asó dar Fervaltungsrat hatten augelekk un untarstützt.

Berda hatt augelekk in prais hatt geböllt azta di laüt gebénense z'schraiba azpe biar, süachante zo reda o vo sachandar boda in d'ünsar zung saitma nèt gebónt auzziaga: bazpar hâm "innzalt", bazta khint von hèrtz. Lai asó da zimbar zung mage khemmen a zung vo schraibar.

Ditza machtaz vorstian o umbrómm disar prais hoazt asó: Tönle Bintarn iz gest ummandar von bichtegarstn protagonistn von puach vo Mario Rigoni Stern, *Storia di Tönle* (Einaudi, 1978), boda hatt gebünnt 'z djar 1979 umman von bichtegarstn prais vo leteratùr, Prais Campiello. *Storia di Tönle* iz sichar da peste zimbrische stördja vo Mario Rigoni Stern; a stördja boda gedenkht d'alt zimbar zung un boda gedenkht di Hoachebene biane djar pellar baz vorda daz Groaz Kriage bart bèksln allz.

Pitt disan prais dar bizzanschaftegen komität hatt o geböllt gem kraft dar zimbrische traditzióng zo nütza di zung vor naüge stördjela un vor bichtege sachandar azpe 'z iz sa gest khent vür balda 'z djar 1602 izta khent geschribet in da zimbar zung dar katekismo *Christliche unt korze Dottrina*, gesinga vodar khirch un gedichte.

Vor ditza dar prais khint gemacht nèt lai vor da zimbar zung vo Lusérn ma vor da sell von Simm un Draitza Kamoüdar o.

Dar dritte zil von prais iz gem hërta mearar bèrt dar zung. Balda a zung khint genützt zo macha leteratùr, disa zung khint gesek von laüt bodase ren azpe eppaz bichte. Ditza khint auz segante bazta iz vürkhent pitt ändre zungen o. Nützan a zung zo macha leteratùr billz o munen machan bortn naüge börtar un raicharn di zung; un asó di "fremmegen" o bartn zuarschaung dar zungmindarhait pitt mearar respèkht.

Disa initziativ, àgeheft vor zen djar, iz gerift, 'z djar 2019, att soi oktave editzióng un hatt gèt soi hilfe auzohalta da zimbar zung. 'Z djar 2015

dar prais iz khent offegetânt in djungen studétn o un von sèll djar vort soinda khent augenump arbatn gemacht von schualkhindar o.

Vo hërta dar prais iz *da goldane lint* boda gedenkht disan puam boda hatt hërta gehatt bèrt in da zimbar kultùr un in vil àndre kultùrn. A puam, di lint, boda hatt hërta gètt di herbege in guatn sealn un boda untar soinn raisar di altn zimbar soinnse gevuntet auzzomacha di bichtegen sachandar.

In dise djardar soinnse auzgebèkslt mearare Komisióngen un mearare Vorsitzar un vor aniaglana versióng vodar zimbar zung soinda gest mearare Komiser.

Alla disa arbat boda iz khent vürgetrakk von djar 2010 fin haüt, rift est z'soina a puach pitt alln in tèkste geschribet in da zimbar zung vo Lusérn. An àndarz puach, pitt alln in tèkste boda hãm gebünnt in alle di versióngen vodar zimbar zung, iz o nå auzzogiana.

Pitt disar arbat böllbar azta dise *naüing stördjela vo Lusérn* mang khemmen zo haba a lãngez lem asó azpe di sèllnen augelest von Josef Bacher (Wagner, 1905).

Berda hatt draugearbetet att ditza puach hatt gesüacht zo pezzra nützante di regln von Zimbarbort ma gesichart a par a velar bart drinnsoinn. Vor ditza vorspar sa vorzàing, daz earst von alln in schraibar.

In an brif von 28 von herbestmãnat von djar 1949, dar Bruno Schweizer (1897 – 1958) hatt gevorst in Domenico Simeone Frigo Metel, boda o hatt geschribet un augelest zimbrische gedichte un ledjende, zo venna laüt boda hettatn geschribet asó eppaz in da zimbar zung. Dar Schweizer hatt gevorst ditza ombrómm dar hatt gebizt ke tũanante asó hettatma gemak machan khennen mearar di zung un gem a hãnt zo haltase lente. Ditza hettat o gemacht hõarn mearar stoltz di laüt bodase hãm geredet.

Pitt ditza puach khinta o gemacht bazta, vil djar pellar, hettata geböllt tũan dar Bruno Schweizer.

Ermenegildo Bidese
(*Universitét vo Tria*)

Tönle
Bintarn

02011201

Rosanna Gasperi

Dar napoletà boda hatt giredet azpe biar

'Z iz 'z djar tauschankhnoönhundartunviarunviachtzekh. Sèmm nâmp üs, in haus vodar Mildjakelle, zboa, drai djar vorânahî, izta gest khent auvar vo Napoli a famildja vo sèks laüt, sio un sia nå pitt viar nevan, djunge laüt, drai gisbistarn un anândra diarn, Luciana. Di prüadar, Giuliano un Gianfranco, hâmm gihatt sèchtza djar un soi sbestar, Mariangela, zbölve. Raiche laüt, sa hâmm finamài någihatt di bitschiklette, siânka azzase hâmm gimöcht haltn lugärt inn in di rovölt untar 'z loap umbrómm di partidjé hebatnsen sichar vortgitrakk.

Dar mânn, a kolonèll von esèrtschito in pensiong, un soi baibe soinse drinngimacht in lem von lånt un hâmm gitânt un gilebet asó azpe alle biar ka dar Tetsch. Ka lãngez 'z baibe iz khent pitt üs auz pa bisan na radikkn un hummargikräüt, soi mânn, anvétze, iz gânt inn pa balt auzomacha holtz vor in bintar.

I, alóra, hân gihatt zen djar, un khânat nèt khôn bisa hâmm giredet djüst belesch odor napoletà. Se però, dar Gianfranco mearar baz di ândarn, hâmm giböllt lirnén azpe biar. In bintsche månat dar pua hatt vorstânt allz un giredet zo maganen vorstian.

Dar iz hërta gest inngimischt pitt üs balbar hâmm gispilt un dena, kordjósat, izzar gânt inn pa alln in türn z'sega bazma tüat un bazma khocht. Dar hatt hërta giböllt khostn bazma hatt gihatt gikhocht umbrómm soi sia hatt gimacht lai beleschez gièzza. I gidenkhme no da sèll bòtta bodar iz innkhent pittnan an kilo mortadéla, bode hân njânka gibizzt bazzes iz, un hatt khött, zuar moinar mãmma: "Astomar gist an skodegî gibedar di mortadéla". Imen hattzen givállt èzzan azpe biar, pult, kraut un züdje. Da sèll bòtta moi mãmma hattzen gètt in skodegî un asó biar hâmm gimakk, vor da earst bòtta un alle kontént, èzzan mortadéla. Vil vert izzar khent inn ka üs z'èzza un vil vert dòpo dar sèll bòtta habaraz auzgibekslt 'z gièzza.

Se soin gest kontént zo maga lem da atz Lusérn, ma in an tage auz pa summar... Dar Gianfranco iz gest gânt in balt un hatt gihatt givuntet granâttv von khriage. Dar hattze augilest un giprenk humman. Balda

moi sântolo hattzen gisek, hattarsen ginummp un lugàrt aftaz sichar. Zboa, drai tage spetar, in tages habar darvért ke... Bar soin någest z'spila, i un moine nevan, di Frida, dar Ernst, moi sbestar un moi pruadar, sèmm nâmp in prünndle, nâmp in haüsar boda est neméar soinda, boda soin gest ler umbrómm di laüt boda hebatn gilebet drinn soin gest optént un hâmp gihatt zornirt zo giana vort. Ia, di Bözzar, di Tschötschln, di Kataròzz, di Emmarossa...; bèm, sèmm kan Tschötschln izta gest a stiage gimacht pitt khnott, asó azpe da ünsar un sèmm saibar hèrta gânt z'spila umbrómm 'z izta gest dar schatn. Daz sèll mal izzar sèmm gest er, dar Gianfranco, pittnar mazza von khnott bodar iz gânt zo laiga ka moinar sia Djuâna. Si, daz arm mensch, hattzen gihatt giliget ma si hatten nèt givorst bazzarse hebat ginützt. Allz in an stroch habar gihöart an starchan schuzz, i hânen no in di oarn, dòpo sovl djar.

Alle biar soin giloaft zuar un dar pua iz gest züntrest dar stiage voll pitt pluat. Alle di ändarn khindar soin vonkânt vort zo ruava di soin. I anvétze hânen auginump un hân lai vorstånt ke 'z pluat iz gest vil... kartzä vil... pluat bovräll. Er hatt gihatt zo tüana zo reda: "Oh Dio mio... Mamma!". I hânen gihaltet starch zuar miar, i hebat giböllt azta auhöar allz daz sèll pluat... Khent bahémme! Bia mabar tüan? I hân lai zen djar... Ékko bazzarse hatt ginützt di mazza! Sèmm un asó habarz darvért! Un di granàtt? Ma alóra di granàtt hattarsen nèt gètt alle moin sântolo, asó azpe 'z izzen gest khent gischaft! Khent bahémme, i pittaz! Ia, soi spil daz sèll mal iz gest mèkkn pittar mazza drau afti granàtt, spil boden hatt gikhostet 'z lem. Dar pua iz gistorbet ausgipluatet, afta khalt khnöttan stiage von Tschötschln, in an barmen summartage, in moine arm. Un vor vil tage biar khindar soin gânt pinn kântar voll pitt bazzar zo bölla abebèschan di matscha boda 'z pluat hatt gilatt attn baiz khnott vodar stiage. Dòpo draitzekh djar, bida iz khent abegimèkkt 'z haus, izta vortgânt di matscha bobar nimmarmear soin gest guat vortzomacha.

Alle di djar, kan Åndarhailigen khintzmar in sint. Dar Gianfranco iz bogràbet da in ünsar vraithof. 'Z iz gest a djüstar lusérnar. Er hatt hèrta khött ke dar berat neméar vortgânt vo Lusérn, ke dar berat dagistânt vor hèrta, un asó iz gest. Dar hatt gimunt vonkian von khriage, von toat nidar in Beeschlânt un hatten anvétze givuntet da ka üs, bosen hatt givállt ren... èzzan.... lem...

Armando Nicolussi Golo

Di armen sealn soinda no, in ta' vo haüt?

I n änder tage, pasàrante vorå in an botégle, nidar in di statt, pinneme augihaltet ombrómm i hån gisek auzgilekk a schümmaz pild inngihakht in holtz. 'Z izta gest a khinn untar in tisch, un uminümm gisotzt afte karéng, a gántza famildja. I pin inngánt un hanz gikhoaft.

Spetar pinneda draukhent, umbrómm 'z hattmar asó gevállt. Balde pin gest khlumma, pinne hërta in slåft gibeglt inn untar in tisch.

I gidenkhmar no di groazan bodase soin givuntet, datz abas, zo peta 'z petle pitt moinar altn nona. Von petle, di meararstn vert, soinsa girift aft stördje ke njånka in Dylan Dog, vor ber daz nèt boazt disar iz a fumetto voll delirdje, vinne neméar. Di baibar hãm aukontårt von armen sealn boda soin khent bidrümme aft disa bèlt zo venna soine laüt. Moi nona o izzese nèt hintargihaltet. Äntze, zo hörase si, hattze giredet mearar pinn toatn baz pinn lentegen. Bisa soin gest bar, dise stördje, boazez nèt, sichar, moi alta nona hatt boll a migele gekhindart. I gidenkhme no da sèll bötta bozese iz gidjukht danidar, auzgibetart pinn arm, ombrómm bar hãmar nèt übargilekk in kafè lai bahémme balsez hatt givorst. “Est pinne toat”, hattzaz khött, üs khindar. Un i pinme lai gilekk zo gaüla un zo rüavase. Moi sbestar, anvétze, mearar pratika alz i, hatt khött:” Ai belo, geabar, est izze toat un nützt khumman mear kafè”. Bènn, di nona iz augisprunk azpe a djunga vo zbuantzekh djar un hattaz gihoket zo schemanaz, lazzan a toata danidar ena njånka zo gebanar bazaar. Ékko, alára boazez nèt, bida dise djar soinda ummargest alle dise sealn un dise toate, ma khöttmar eråndre bia, biar khindar, hebatn gemakk gian in an åndra khãmmar alümme. Asó saibaraz gibeglt danidar, zbischnen in vüaz von baibar, un sèmm habar givånk slaf. Dena, epparümmez bartaz hãm gitrakk in pett, umbrómm datz mörgas saibaraz hërta darbekht untar in dekhan. Balbar soin gest au gröazar habar ågiheft zo giana aftn pèrge zo hüata di khüa un laise laise, habar vorgèzst di vort von armen sealn zo lazza platz dar sèlln vor di lentegen.

An summar, i un moi sbestar, soinaz gilekk in sint zo giana z'slava au in di hütt, bobar hãm gihatt di khüa. Moi muatar hattzaz lai argehakht

khödante: “Dar sait narrat. Fin gestarn saitaraz givörtet zo giana in pett alümma, un est bölltar slavan au in balt”. Si o iz gest ummana boda hatt gisek un gihöart, bal 'z iz gest zo kontàrazen au in baibla, ma üs, balbar hãm gimucht pasàrn vorå in vraithof abas padarnacht zo giana nidar ka dar Tesch pittar milch, hattzaz lai gesböaget khödante ke niamat iz nia gikheart bodrømm, von sèlnen boda soin gest untarearde, åntze, magåre hebatze no gemak seng epparømmmaz vo soin laüt.

Biar però hãmzar nèt gètt gibünnt lai asó, un dei haüt, dei mörng, an lestin hattzaz zuargètt z'slava a nacht aftn pèrge. In sèll abas saibaraz boróatet pinn dekhan un pinn padjü. Bar hãmzaz augitrakk afte aksln vo humman. In tà vo haüt gianatma pinn “sacco a pelo”, ma biar hãm njånka gebizt bazzez iz, dar sakh pinn har. Vor üs iz gest iantrar nemmen lai an matratz aftn rukn un trangen au in di hütt. 'Z izta zo khöda ke biar, dahumman, hãm gehatt sovl geplèttra boda niamat hatt genützt ke, az hebat gevånk vaür, hebatz geprunt an månat. Moi muatar hatt nia vortgedjukht nicht, allz iz gest gihaltet azpe a reliquia, ditza umbrómm 'z iz gest vodar altn nona, daz sèll umbrómm 'z hatt gidenkht in alt barba, daz sèll åndar umbrómm 'z iz gest von zio Beppele, allz hatt givuntet platz inn untar 'z tach.

Balbar hãm gihatt ingispèrrt di khüa, habaraz geróastet an tókko lugånega aftna vaür ågezüntet auz afte etz, dena saibaraz gemacht in zükcardörtz un hãm gepratet di patèttla von sboi inn untar di glüat. Balbar hãm gihatt gèztt, habar ardarléscht 'z vaür, moi sbestar djukhante drau bazaar vodar vaska, i, azpe di djüstn månnen, pittnan vètzar. Laise laise iz khent zait zo ziaganaz in afte tetsch un soinaz gidjukht atti altn padjü untar in dekhan vodar nona. Balbar soin gånt z'slava, soinda august di stèrn, ma balamång, in pon vodar nacht, a tondrar ke 'z hatt parirt ke 'z geata untar di bèlt, hattaz auzdarbekht. 'Z iz arkhent in zikkln, afte plèch dar reng hatt gemèkktet azpe a hãmmar, ma biar soinaz miga gevörtet vor asó bintsche. Bar soin gest in afte tesch von alt nono, augimacht pinn khnottn un pinn aisandar von förte, baz hebataz gimak auzvalln vo letzez. la, asó saibaraz khött ummaz pinn åndar, ma i pinme givörtet azpe nia. Un hån nonet gebizt baz da no berat zuarkhent, da sèll nacht. Allz in an stroach habar gihöart a ramaschàda au pan hültzarn tor vodar tesch, un dena lai an hetzegar, sovl bida berat gest epparømmmaz boda gaült. 'Z izmar gisprunk 'z hèrtz in di gorgl, i hån pensårt lai z'stèrba vo schrakh. Bar soin njånka gest guat zo prècha bort, dena, laise laise moi sbestar hatt givuntet in atn: “Baz tüabar, ber geata z'sega?” Un ber hebata gehatt zo giana z'sega, i sichar nèt. Alóra, pinn khopf untar in dekhan, si o, di pratika, izzesar untargemacht, hattzemar khött zo peta vor di armen sealn. Daz sèll iz sichar gest an “aviso”. Epparømmmaz hattaz giböllt eppaz khön, un eppaz schaüla ginümma, pittnar söllana ramaschàda un pinn sèll gibeaba.

Da khön ke ber da nå iz z'stèrba, sik soi gåntzez lem in a par sekónde. Bèm, i hån gihöart alle di baibar vo moin djungen djardar kontàrn alle di stòrdje, ummana afte bòtta, nå un nå, un hån gisek alle di toatn bodase soin gest gånt zo venna: in månn pinn baizan hosan (dar iz gest gistorbet djung un niamat hattzen impitet ke sa hãm njånka gihatt boróatet di rüst, un no mindar di sbartzan kaltzött), 'z baibe

boden iz gest auzgizoget 'z har ombrómm 'z iz gest khent bogràbet no lente, dar alt nono boda no hatt gihatt di pipa in maul, sa soimar pasàrt alle vora in oang. Moi sbestar hatt ágiheft a gipéta, dena hattze gesbiget. Allz in an stroach izze auzgesprunk von dekhan, ma si iz lai bidar untargánt, un hatt khött: "Ber barta stèrm? Ditza iz an aviso vor an toat". I pinme lai gelekk zo gaüla un hân pensàrt alln moin laüt, alln in lentegen boda, pròpio peng ditza, soim gest di uantzegen boda hebatn gemakk stèrm: di nona, daz arm mensch, odar dar tatta, hërta übar di bèlt z'arbata in di perikole, azpe da hatt khött di mamma, odar... DI MÄMMA!!! I hânz gebizt, 'z berata gestorbet moi liaba muatar, un i pinme lai gihöart Oliver Twist un pinme gisek, ummar pa lånt, bosüdlit un gihottart, azpe an armez khinn alümma un hân ágiheft zo khлага. Moi sbestar, da sell neméar sovl pratika, hattmar givorst vo baz i gaül un, baldesar hân khött, hattze rispündart: "Eh bèn, du barst gian 'z arbata, un i bart rivan di schual, 'z lem geat vürsnen alz ummaz."

Nò, si iz boll no gest pratika. Est, ombrómm i z'arbata un si ka schual, hânnez nèt vorstánt, ma alóra pinne gest asó ingropàrt, zo pensàra moinar armen muatar, ke i hända njánka gemacht kaso. Da lengarste nacht o macht verte, un asó iz khent takh. Vo allz daz sell gitümbla izta nicht mear gest, laise laise hattz gihatt augihöart zo renga o, ma biar soimaz nèt gimövar. 'Z izta sa gest au di sunn, balda di mämmma, boda iz gest khent zo mèlcha di khüa, hatt girüaft von begele au: "Saitarda no, odar saitardartrunkht in bazaar?". Oh, bi schümma, hõarn da sell votze. I pin lai auzgesprunk un hân offengetánt di tür vodar hütt. Liaba muatar, asto bizzast, di avisi, hointa nacht. I pin någest zo kontàra lai allz, un zo vorsanar ber 'z izta gest gestorbet dato ke si iz sèmm gest alla ingántz un gesunt, balda iz zurgelofft dar hunt, miss nazz un gevort azpe a tschörk, biz ánka iz gest summar.

Alóra habar vorstánt. Daz arm vich, boda hatt gebizt ke bar soim gest au dom z'slava, iz gest khent, in pon vodar nacht, hõarante allz daz sell gitondra, zo machanaz kompanjia. Ma biar hâmen nèt darkhennt, bar hâmlai pensàrt in armen sealn un hâmen gelazt auz untar in slavàdjo. Di mämmma izzese sa gest vorgèztt vo üs, si hatt ginump a par lailechar von hõbe un hatten abegetrükhant. Pezzar asó, ombrómm bar soim gest roat, gel, plabe un alle di varm vodar bèlt, pensàrante biavl bar soim gest stokhat.

No darzúa saibaraz givörtet zo khönda ke bar hânz gihatt gihöart, 'z vich, ma ke bar hâmen nèt offegitánt, umbrómm az berat darkránkht, di mämmma hebatzaz nèt vortziget. Si hatt hërta khött ke vo alln soim khindar, daz liabarste hattze gihaltet dar hunt. Nò nò, dar hatt nèt gelest letz, dar hunt hattze gihaltet liabar baz alle soine khindar gilekk panándar. I un moi sbestar soim neméar gánt z'slava ummar pa beldar, un no est, khützemar si, umbrómm i barnsan nèt, inslave gitzüntet pinn liacht. Ma si, ke si iz pratika, macht di khear vo alln in khämmarn un darleschtmarz.

Eleonora Nicolussi Castellan | Elisabetta Marangon

Di Berta un daz baiz röasle

---

nar bötta izta gest a khlummaz un armez lentle boda hatt gihoast Lusérn. Njånka Gottarhear hatt nia nicht gitânt zo helva a khostle disan armem laüt.

Atz Lusérn allz iz gânt in nidar, di häusar augemacht pitt holtz hãm gihatt zo tüana zo stiana geradeàu; di èlbar soin gest krump un allz hatt parirt rodln nidar in Astetal. Dà iz gest persin sber gian vür pinn khüa, ombrómm 'z iz vürkhent mearar baz a bötta ke apparümmana iz girodlt nidar pa laitn. Daz gelaich iz vürkhent pinn öm. Bennda nèt hatt giplast a starchar bint bose hebat giströbet kissà bo, izta khent a slavådjo bose hatt gimacht rütschan nidar pa tal; di armem laüt vil vert hãm gimocht èzzan gras, ezzln odar gian zo pèttla ummar pa bèlt.

Nidar züntrest in lånt, in a gântz khlummaz häusle, hatta gilebet pitt soin nevódo Nâne, di stria Berta; ma hattze gisek biane vert, ummar pa lånt, ombrómm alle mörgas izze gânt pa balt zo süacha gras, löapar, pern un schoatln zoa zo khocha an pastù boda hebat giholft vor allz: beata in khopf; in pauch, in zen un in hertz o. Ankünt hattze givânk a snit pult, patâttn, appara rödela skodegì odar a povòile.

Di Berta hatt gebizzt ke alln 1000 djar berata gikreschart in pa Frèttla a baisez röasle boda hebat gimacht a groaza madjia. Legante ditza röasle in khezzl pitt ändre löapar, azma hebat drinngedjukht eppareppaz, khöbar a patât, beratnda zuarkhent vor an gântzan mánat alle di patâtn von lentar sèmm nâmp.

Di Berta iz gest nâ zo pensàra ke pitt disan khlumma röasle beratnda khent raich alle di laüt vo Lusérn. In sèll abas di stria iz partirt apéna 'z iz khent tunkl; in hümbl dar mà iz gest groaz, ma alle di vichar von balt soin gest lugàrt ombrómm sa hãm gibizzt ke 'z iz di nacht von strie.

Di Berta hatt gisüacht un gisüacht ettlane urn. Si hatt abegimacht daz gântz Frèttle un gikukket hintar alln in vaüchtn, müade gerift, traure azpe nia, izze gest nâ zo kheara bidrüm, ma allz in an stroach vorâ soin vüaz izta gibest eppaz boda hatt giglentzeget; 'z iz gest bol daz baiz röasle boda hebat zuargirüaft kissà baz. In sèll tage niamat hatt ummargisek

di Berta, ma datz abas in soi khezzl izta gest augimacht dar pastù von madjie. Dar khlumma Nâne hatt gimocht hüatn in khezzl da gântz nacht; da alt tãnte hatten gihatt aukontãrt bazta berat vürkhent azzar hebat eppaz dringidjukht. Dar arm pua izzese lai gihukht nãmp in heart un hatt ågiheft zo pensãra bazta iz gest ummar pa haus zo maga mischan au pinn pastù, ma sa soinn gest asó arm ke njãnka di maüs hãmse gilatt seng. 'Z hebaten givãllt hãm eppaz zo spila, bia a fortile...

Allz in a stroach hattar gimacht an sprung un iz gãnt auz attn bege zo süacha a khnöttle, ma atz Lusém soindarar gibest aromài biane, ombrómmsa soinn girodlt alle nidar pa bisan. A khöstle spetar izzar bidar gãnt in di khuchl pitt a khnöttle in di hãnt, dar hattz bahemme gilazt valln in khezzl un no mearar bahemme hattarz bidar auvarginump un lai gitrakz au zöbrest in lånt, in attortemitt inar groazan bis.

Atz mòrgas di Berta hatt lai gibarnt bazta iz vürkhent. Damã izze khent zo darvéra bazta hatt gitãnt dar Nâne, un disperãrt izzese gispèrrt in haus pinn nevódo. Atz abas, laise laise, alle di khnottn boda soinn gibest untar earde soinn khent auvar. 'Z soinda zuarkhent o alle di selln von Vesan, vo Lavròu, vo Maséttn un von andre saitn. Vor an gãntzan mãnat hattma nicht åndarst gihöart baz a girödra, un alle dise khnottn soinn gãnt au boda dar Nâne hatt gihatt postãrt in soi. Ma palle, alle di bisan soinn gest voll un alóra hãmssa ågiheft zo rodla in zbisnen in haüsar un in pa gert.

Di Lusérnar hãm niméar gibizt baz zo pensãra, ma dòpo an gãntzan mãnat allz diza hatt augihöart. In tage darnã dise armen laüt hãm ågiheft zo traga vort dise khnottn. An earst soinsa khent augihaüvart vort bait von lånt, ma laise laise di lusérnar hãmse ågiheft zo nütza auzomacha di maürla von èkhar, asó di earde berat niméar girütscht nidar in tal un di èlbar beratn gikreschart girade. In an tage dar alt Peatar hatt pensãrt zo macha darmitt au di maur von khèdar, un vo sèmm vort daz gãntz haus. In biane zait alle di armen hüttn vo Lusérn soinn kent abegizèrrt, un augimacht starche haüsar, a groaza khirch, zboa tschistèrne, an prunn un ploaze maürla uminùm in lånt. Dar Nâne hatten lai augimacht soi fortile zo spila pinn tschelln, åna zo bizza ke vil djardar spetar di mãnnen hebatn gimocht aumachan an djüstn fòrte vor 'z kriage, ma ditza iz an åndra stòrdja.

Sichar in Lusérnar beratn nia khent in sint zo djukha an khnott drinn in khezzl pinn baiz röasle, ma est dòpo vil djar, azma åschauget Lusérn, makma khön ke pitt soinn haüsar pitt khnott iz propio a schümmaz lentle.

Riccardo Stefani

Di vasöln von faff

Moi nona iz gest vo Pedescala, a lentle von Astetal, nèt bait vo bode stea est. I gedenkh ke vil vert pinne gânt ka ir ombrómm si iz gest bittova un hatt gelebet alúmma. Si hattmar kontárt vil stördjela azpe da tüan alle di non.

I hân asó gebizzt bazda hatt getânt dar Sambinélo odar biavl khindar 'z hatta gèzzt dar Ork un asó vort. Si hattmar kontárt verege sachandar o, azpe da sèll von narrate Matio Mationi, boda an earstn hatt gement 'z höbe, dena hattz gedort un an lestn hattz geprennt ombrómm di laüt hãm geböllt zo gemen kartza gelt. Odar da sèll vodar altn Tschiauska, boda iz inkant ka Visentz peng in earst kriage un sèmm alle di khindar un di baibar soin gest darschrakht, hōarante 'z balbe boda hatt nia gelirnt beles, ren alúmma azpe biar.

Biavl stördjela, moi nona!

Da peste stördja, però, iz gest da sèll von vasöln von faff.

Bada hatt gemocht khemmen a naügar faff, ombrómm dar alt hatt iz vortgânt odar iz gestorbet, di laüt hãm geböllt an earstn bizzan azzar berat gest djung odar alt, azzar hettat geredet azpe biar odar lai beles, un an hauf ändre sachandar. Dena alle di laüt soinse gevuntet vorå dar khirch, haltante in di hent sbartze un baize vasöln.

Sèmm izta passárt nidar un au dar mesnar, pinn sèkhle von geopfra boda di laüt, boda hãm geböllt, hãm drinngelikk an baizan vasöl, di sèlln boden nèt hãm geböllt, an sbartzan; azzar iz gest kartza djung di boråtatan mǎnnen, kissà ombrómm, hãm hërta gelekk drinn sbartze vasöln.

Ma dar faff iz gerift, ånka azzar hatt nèt gevällt in meararstn!

Niamat però hatt gedenkht vo bo 'z izta khent da sèll traditzióng!

Est, anvétze, boaztma ke a bötta, vor vil djar, Pedescala, atz Lusérn, hatt gehoaht “Kammestoan”, azpe zo khöda “kan khnottn”, ombrómm di earstn haüsar soin gest augemacht umme drai groaze khnottn. Da sèll zait di öm hãm gevèzzt 'z grass ka “roonle”, di pircha iz genützt zo zünta 'z vaür un di khindar hãm gekhaüget 'z “pèch” zo halta di zen baiz; ploaz alte börtar boda khemmen khött no haüt a Pedescala.

Un vil laüt hãm geredet azpe biar !

'Z iz vor ditza ke, balda di laüt hãm gehatt zo zornira in näuge faff, berda hatt gehatt liabar an faff boda hatt geredet taütsch, hatt gelekk drinn inn sèkle von geöpfra an baizan vasöl; berda hatt geböllt an faff boda hatt gehatt da belese zung, hatt drinngedjukht an sbartzan. 'Z izta gerift dar faff boda hatta gehatt mearar vasöln.

Gianante pinn djardar, da alt taütsch zung iz laise laise vorsbuntet un izta lai gestânt di traditzióng zo lega baize un sbartze vasöln zo khöda bida dar faff gevällt odar gevällt nèt åna zo halta kunt vo soin geréda.

Ma lüsan, lüsan: no est balda dar faff tüat eppaz boda nèt gevällt, vorå dar tür vodar khirch makkar vennen appàra sbartzan vasöl.

Note: la parola italiana “cimbro” è stata sostituita con “azpe biar”.

Ornella Gasperi

Gloam in lem

Tschèrm, inn tiaf in stoll von pèrge, di drai puam hãm gisüacht zo rasta. Rastn iz gest a bort bosa se hãm gihatt vorgèzzt sidar azta di Muatar hattze gihatt girüaft un ena in an bort hattzen girekht in sekhl pitt eppaz z'èzza un di tschükk voll pitt timpla gerst.

Afti vall vodar armen hütt hattzen gètt in seng umman afti bòtta un hattze gilekk in di hent vo Gottarhear, dar sèll von armen.

Di tünkhl vodar nacht, un dar nebl von herbest hãm givrèzzt di drai puam. Est se hebatn neméar gimak hãm auhabe in soi gântzes lem, azza no ummaz hebatn gihatt, a lem.

“Haltetaz a mint ke di bölf vrèzzanse nia anândar” di börtar vodar Muatar hãmen gisaüst durch auz inn pa khopf in di sèlln lestn tage.

Si hatt gihatt gisüacht auzzohaltase fin an lest von vaür boda iz gest auzgiprocht in sèll lãngez un boda in bintsche zait hatt ingivãnk teldar un pèrng. Vo bobrãll soindase gest zuargimacht gântze grentzan laüt boda hebatn giböllt azzen khemmen vortginump di dètzime un di steure, di zisan un dar piovego, un darkhennt 'z rècht zo maga töatn 'z gibilt in di beldar un vischan in di bazzadarn.

Alle dise soin gest arme laüt, söttane boda hãm giarbatet di earde un in balt odar gigrabet inn pa pèrng na in silbar un gizert soi lem zo macha hërta mearar raich di patrü un di faffan. Pittar earde, azpe vichar, dise hãm gimak khemmen vorkhoaft vonan patrü un gikhoaft vonan ändarn.

Vodisevür ditza hebat neméar gimocht auzvalln, alle hãm gimocht soin gilaich umbrómm alle soin gest sünn von gelàich Vatar, Gottarhear.

Auzginützt fin an lestn umbrómm daz sèll boda di earde hatt gidjukht, boatz, khabaz, vasöln, di milch von goaz un di öala gilekk von hennen, 'z holtz un 'z gibilt von beldar, hãmsaz gimocht toaln un dar gröazarste toal iz gitrofft in patrü. Balda soin auzgivallt di djardar vodar dürr di altn un di khindarla soin gistorbet vo hummar un se, di raichan un di faffan, hãm gihatt di schroindar voll pitt mel un di vèzzar giplent pitt boi.

In sell längez von djar 1525 di armen hãm giheft in khopf un di drai djungen pitt åndre meararne pèrkkhnapm soïnse zuargimacht pinn grentzan baké boda soïn gânt pitt groazan lerm zuar Tria pitt haung un budaildar zo lega in stich in veskovo un di könt boden hãm augihaltet.

Nå de bege, in di nönes, nidar kan khröpf, uminùm Pèrsan un Tria izta khent gètt vaür in slözzer, in khirchan un in konvéntn boda hãm gihatt gihaltet darstikht in hummar di armen.

Pitt Gottarhear hebatnsaz auzgimachan spetar sèlbart, in daz guat un in di sünt, ena zo haba zo tüana daz earst pinn faffan.

In gântz summar hãmsada gihaltet, sovl azta dar veskovo, balda di trianar hãm offegitãnt di tordar vodar statt, hatt gimocht vonkian zo süacha hilfe.

Dar izzese givörtet, dar veskovo, ke in di khutta laüt boda hatt givorst, pitt rècht, a pezzarz lem, beratada o ingigruamp bazta hatt gipridiget dar Luther in di taütschan.

Dar duka Ferdinand hatt alára girüaft vor alle di sindake vo zboa lentar zo untarschraiba vorå imen a näuga kart boda hebat darkhennt in armen o appara rècht mearar ankünto azza no hebatn givolget.

Dar veskovo, anvétze, hatt girüaft un gizalt di pestn durchvüarar pinn soïn soldån, obar di noüntausankh, un hattze gischikht zuar in laüt zo vornichtase. Un vorå in sichar toat un allz daz sell boda nå berat khent, di baké un di pèrkkhnapm hãm gipükht no mearar in khopf.

Di Muatar, bodaz hatt giboazt sidar hërta ke dar khoasar un dar veskovo beratnse nèt givrèzzt anãndar, hattze gihaltet lugãrt, di puam, fin in da nacht voll pitt nebl. Pa dar nacht se hãm givãnk in stikhl staige von pèrng bodase hebat gitrakk af d'ãndar sait von konfi, bosa furse se hebatn gihatt auhabe.

Un est soïnse gest inn in stoll, lugãrt sovl biz beratn gest lazarü.

Vorgèllz Gottarhear boda hatt gimacht a söttana lur au torthãlm in khrötzl Pinn hent boden hãm giplüatet, di schinkh sber vodar müade un pittar vort z'soina darbischt von pintar boden hatt gipoltzt in di gorgl, di drai hãmen nèt gimak impãitn åndarst baz zo maga rastn.

Sa soïnse darhaltet fin zo slinta in slunt gerst abe vodar tschükh vodar vort zo khemma abegidekht un hatten gimacht zorn dar gusl von Aste djüsto gibortet boda sèmm untar hatt gimak rütschan un gorgln frai.

Azpe Gottarhear hatt giböllt izta vorgãnt di nacht. Dar djung hatt gihatt girãnklt un gibeabet durch auz da gântz nacht. Armez Kristle, asó djung un mochan vonkian , ena schull, azpe a lazarü!

Dar Tita, khennanten, hatt sichar gipetet zoa zo bohüatanen soi seal dõpo soïn toat.

Er, dar Djakko, aniaglana bõtta bodar hatt gispèrrt oage, izzen vürkhent z'soina pinn khopf postãrt affon stokh untar dar hakh von boia, asó azpen 'z iz auzgivallt, vor sovl djar, in Haile boda est hebat abegimochtsaung, djüsto umbrõmm dar hatt gihatt soi nãm.

Dar hattz gihatt darvért ke soïn tschelln, in Kristanèl un in Djèkkele vo Kaden, in khopf hãmsasen sa gihatt vortgihakht ena zo machanar sovl un in sell vo Terlago, boda vor arbat in lem hatt auzgimèkkt in

khnott, hãmsen auzgizèrrt di oang. Zèrte, pitt soin gãntzan famildje soin khent vortgitribet vor hërta vo soinar huamat.

Est, in timpl liacht von takh, alle di hailigen hebatnen gimocht nãhelvan durchzomacha daz bill tunkhl Astetal. Dar hattz gikhennt er 'z tal un hatt giboazt ke aftz prückle beratnsa gest tschèrm von pintar von veskovo un hatt o giboazt ke betar nidar berata gest apparummaz boden hebat gihelft.

Er hebat gizoaget da ledran kovërta, drinn pittar kart boden hatt gihatt gimacht hãm soi patrù, umbrómm soi patrù hatt gihaltet mearar pan laüt baz pan veskovo. Dar hatt nèt giboazt dar pua bazta iz gest draugischribet, di armen iz gest guat in di sèlln zaitn azza nèt khãnen lesan un schraim, un vor ditza hattar nèt giboazt bazzen berat vürkhent.

Nã de bege 'z tal izzese gimacht huamesch un se hãm darkhennt di begela un di stöldar vodar arbat von pèrkkhnapm. Boda 'z tal izzese offegitãnt un dar schatn hatt gimacht platz dar sunn, izta gest a khnöpfle haüsla, boda haüt hoazt Furni, augimacht gãntz pitt khnott, finamài gidekht pitt khnöttane plattn, un sèmm soinsase zuargimacht laüt bodase hãm givüart kanan hear. Dar Djakko hatt gizoaget da ledran kovërta un lai est hattar gisek ke drau, gidrukht in da roat zèra, izta gest dar stempl von vogl boda hërta soi patrù hatt gimacht untar soin gischràiba, sovl azpe di faffan in seng biza hãm gihatt véрте to peta.

'Z muas von sèll abas iz gest daz güatarste bosa nia hãm gihatt gèzzt un di pritsch da destrarste boza nia hãm gihatt drinngischlaf.

Di nacht iz bidar vorgãntt un di sunn boda iz augistãnt hintar in Hasplkhnott hatt gizoaget in drain in bege "Lazzt nia disan staige" hattaren khött dar Zera, dar patrù von stöldar.

Au un au, dar staige in lentege khròtz hatten parirt hërta stikhlar. In lest, sèmm bosa nia hebatn djudikãrt, iztase offegitãnt a baitar pon.

A khesar gimaurt pitt knott un gidekht pitt stroa, izzen vürkhent in aftimitt in an groazan gart. Bille öpfluamen un froumpuamen soin gest khent ingisetzt auz nã inaran bis gisent pitt habar. Hoache stoanplattn hãm inngizoünt allz ditza. Da dar Zera hatt gihaltet di ross un hatt gihatt èkhar un gert von kraut un boatz. No in ta' vo haüt, sèmm in sèll pon, boda hoazt "Bröl", in di gert von laüt zbisnen dar salat un in rebra hi un her baksta au dar habar.

Da berata gest a naüga huamat vor di drai puam.

Vor in Zera, boden hatt gètt bidrúmm 'z lem, da hebatnsa durchgivüart di khesar, gihaltet 'z vich un gimacht in khes.

Vor diese pèrkkhnapm von silbar beratnse gimacht manèkkar un kholar, hebatn vorkhoaft gihültz un kholl in laüt von tal, da hebatnsa augihenck di bel un gilebet frai, se, soine khindar un di khindar vo soin khindar.

Nadia Nicolussi Paolaz

Moi peste tshell

Ziz gest abas spet un i pin någest zo tritzla in di tünkl von an balt. 'Z iz gest schaüla khalt un di löapar von èlbar soin någest zo zittra. Dar bint hatt gimacht höarn daz alt un vorgèzzan 'z gibirtla vo dar nacht, un iz gest sèmm bode hân gibarnt z'soina alümma un z'soiname vorlört. I pinme givörtet hërta mearar; di vichar hâmse gilatt höarn asó starch ke i hân âgiheft vürzotreta bahémme gar, fin zo loava, süachante in bege zo maga khearn bodrüm huam. Dar djüst bege, però, izta neméar gest.

Allz in an stroach, züntrest in balt, hânne gisek a liachtle: 'z iz gest gântz khlumma un debl ma daz bichte iz gest ke 'z liachtle izta gest! I hân âgiheft zo loava hërta bahémme gar zo riva in daz sell haus daz pellarste bode hân gimak: azta â iz gest a liacht hattz giböllt munen ke innzalt berata gest apparümmaz bodamar hebat gimak helvan, gemar eppaz z'èzza un zo trinkha, zoa zo bèrmame, un dena z'zoagamar in bege zo kheara bodrüm huam. Loavante vürsnen, 'z liacht iz khent hërta nempar. Balde pin girift nâmp in haus moi hertz hatt gimèkett gântz starch un bahème, ma in biane zait hânne bidar gizoget pezzar in atn. I hân lai gibizzt ke alméno hebate gimak sèmm stian z'slava vor da sell nacht un süachan in bege zo kheara bodrüm in ta' damâ.

I hân âgiheft zo mèkka at di tür a bötta, zboa un nâ drai. Ma nicht, niamat hattmar nèt offegitânt! I hân ginempart 'z oar dar tür zo maga höarn azta berat gest epparümmaz, ma i hân nicht gibarnt, Asó hânne pensärt z'schupfa a pizle di tür, offe zo tüanase un drinn zo legada di nas. 'Z izta gest niamat ma hatt njänka nicht gihört. "Mage inngkhemmen?," hânne lai khött. Ma niamat hattmar nèt rispündart. I hân agisek a para khertz hintar un vür, ma sèmm hattz parirt ke 'z izta gest pròpio niamat. "Ista apparümmaz?" hânne bidar khött. Ma nicht. "I pinme vorlört! I vinn niméar in bege zo kheara bodrüm huam. I hân âgisek a liachtle in ditza haus un hân pensärt ke 'z magata soin apparümmaz zo helvamar. Azme höart apparümmaz, i pittaz, khöttmar eppaz!" hânne bidar khött, ma azpe di ândarn vert allz hatt gisbiget!

Daz sèll haus iz gest ler! 'Z izta gest niamat! Ma ber hatta gimak züntn di sèlln khertzan? 'Z hebat gimak soin azta sai gest apparummaz attóbar. Inan kantòu hånne gisek a stiage un asó hånne detzidart zo giana au obar. I pin girift in a groaza khåmmar drinn pittnan khast un an tisch, a par karéng un biane betar durch a heartle. Sèmm nãmp izta gest eppaz: 'z hatt parirt a kèssle, furse nèt, a skattl odar a baül? I pinme ginempart zo vorstiana pezzar bazzez hebat gimak soin un sèmm hånne pròpio vorstãnt ke 'z iz gest a baül. I hån nèt gimak bizzan vo biavl zait dar iz sèmm gest umbrómm dar hatt draugihatt ploazan stoap. Ma umbrómm niamat hatten nia offegitãnt? Vo biavl bartar sèmm soin gest? Ma vor allz, baz hettata drinn gimak soin? I hån giböllt bizzan baz da drinn berat gest ma dar marlòss iz gest gãntz hert un malaméntar offezotüana. I hån bol provãrt lai pinn hent, ma i hånz dartãnt lai pittnar zãng bode hån givunet biane bait vo sèmm. A bòtta dartãntz offezotüananen, pinneme a pizle givörtet zo heva 'z lukh. Un azta berat eppaz vürkhent a bòtta offegitãnt? Un az berat gest eppaz nèt zo mocha bizzan? I hån lai pensãrt ke i hebatme nèt gimocht vörtn; i pin gest groaz un starch. I hån lai gizoget tïaf in atn un hån offegitãnt 'z lukh. Drinn hãnneda givunet an uantzegen libar, ma i hån nèt vorstãnt djust vo bazzar iz gest. Drau izta gest an hauf stoap un hån gimacht fadige z'sega bazta iz gest gischribet. I hãnnen vortgibischt pittnar hãnt un hån lai ågiheft zo niasa un zo huasta, ma asó hånne alméno gimak lesan bazta iz draugest gischribet: Stördjela vor moin sun. "Bi schümma,, hånne lai pensãrt. Sichar hebatz gimocht soin eppaz bichte un schümma! Ma pait a senjele, baz izta gest sèmm nãmp? A karillòn. "Bartar no gian?" hånne pensãrt fra miar un hån lai gidrent 'z rödele zo machaz gian un izta auzkhent a gãntzez gefãiva. "'Z gidenkhtmar eppaz, ma baz iz? Vo bo khintz?" pinnemar givorst. Biane spetar hånne offegitãnt in libar. Drau soinda gest gischribet an hauf stördjela, ummaz nå in andar; i hån zornirt ummaz un hån ågiheft: zo lesaz.

'Z iz gebest in an vraitã dõpomittartage un in sèll tage, verte di schual, pinne gikheart bodrømm huam alümma. Di åndarn vert pinne gebest pitt moin tschell Jakob ma in sèll tage izzar gebest krãnk. In anïaglan åndarn tage beratz gebest allz schümma un luste, 'z iz någest zo snaiba un dar pèrge iz gebest allar schümma baiz, eppaz njãnka zo maga gloam! 'Z iz gebest hërta schümma seng allz baiz un seng arvalln von hümbl ploazan snea, ma in sèll tage pinne gebest alümma. I hån vorstãnt biavl 'z hattmar gimengt moi tschell un biavl i pin gebest alumma åna imen.

I pin någebest zo giana huam, gipükht pinn khopf, traure un alümma, balde züntrest in bege hån gisek an männ. 'Z iz nèt gebest da earst bòtta boden hån gisek, ma di åndarn vert hãnnemarsan nèt girendart kunt umbrómm i pin gebest pinn Jakob. Fra miar hånne pensãrt ke dar iz hërta gebest alümma, ma i hãnnen nia gihatt gisek traure, åntze, dar iz hërta gebest luste un hatt hërta gilacht vor anïaglaz sachan boda vürizkhent. Bia hattar gimak tüan z'soina hërta asó luste?

Laise laise pinneme ginempart un hån gihöart ke dar iz någebest zo singa laise laise; untar in arm hattar gihatt an khlumman orgl un hatten gimacht

faivan luste. “Vorzàimar, bia tüasto z’soina hërta asó kontént un luste? Sisto nèt ke ’z izta niamat atn bege haiüt? Ma mage nèt soìn luste”.

“Oh liabar moi pua!” hattmar lai khött dar månn, “bia tüasto nèt z’soina kontént un luste asó djung? Dar pua åna zo paita åndarst hatt lai khött: “Ma azze pin alümma bia tüade z’soina kontént? I pin luste balde pin pitt moi tshell Jacob, ma azze pin alümma boaze nèt baz zo tüana!”.

Asó dar månn hatten lai gilatt seng in khlumma orgl un hatten khött: “Boasto bazzez iz ditza?” un dar pua hatten lai rispündart: “Ja, a khlummandar orgl”. Dar månn hatt lai gischüttlt in khopf un hatten khött: “Nò, liabar moi pua; ’z iz nèt a khlummandar orgl, disar iz moi tshell. Sisto, i o balde pin gebest khlumma, hån hërta pensårt ke daz peste saitma gistånt pinn tshelln, ma dõpo hånne gibarnt ke ’z iz nèt bar. I hån nia gihatt vil tshelln un asó pinne gebest vil alümma. An tage moi vatar hattmar khött zo haba gikhennn an tshell un ke dar hebaten nimear giböllt lazzan. Dar hattme givüart in a khåmmar un hattmar gilatt seng disan khlumma orgl. I hån nèt lai vorstånt bazzar hatt giböllt munen, ma biane dõpo hattar ågiheft zo faiva. -“Z gefåiva iz moi tshell!-hattartmar khött, - disar iz a tshell bodame nia bart lazzan!,-”.

Pua, ’z iz prõpio bar! Von sèll tage pinne niméar gebest alümma. ’Z gefåiva iz hërta gistånt pitt miar pitt disan khumma orgl. ’Z gefåiva steatar hërta nåmp. ’Z soinda kantzü vor benn du pist traure, luste odar zorne, vor benn du pist alümma odar pitt åndarn laüt! Du pist nia alümma. Gidenkhtarz!

Dar månn hattmar prõpio khött asó, un furse hattar prõpio gihatt resóng. Umbrómm hånne nia gihatt pensårt? ’Z gefåiva stirbet nia, ’z iz gereda von hertz. Pinn gefåiva masto khön allz daz sèll bo do hörarst. Steat hërta pitt diar, aniaglaz sachan boda mage vürkhemmen in lem!”.

*Doi vatar,
ludjo 1958*

Verte zo lesa ’z stördjele hånne gibarnt z’soina nå zo gaüla, i hån gihatt di oang voll zeacharn. Est izta gest allz hoatar: dar sèll karillòn daz sèll gefåiva, in sèll libar pitt drau gischribet “Stördjela vor moi sunn”, daz sèll gischraiba “Doi vatar”.

’Z djar 1958 hånne gihatt viar djar. Von sèll djar soindarar pasårt åndre noüne.

Daz sèll iz gest daz peste geschenkh bodamar hatt gimak lazzan moi vatar. Hattarme gimacht loavan er fin kan sèll haus tortemitt in balt? Zo venna in sèll baül drinn pinn libar vo stördje gischribet vo imen? Hattarz gitånt nèt zo machame insorirn vo imen, est ke dar izta niméar?

Ja, est hånne vorstånt allz. Da sèll stördja hånne gidenkht kartza gerècht un daz sèll gefåiva iz khent von karillòn bode hån gihatt nåmp in pett vo khlumma.

Un asó, gaülante pinn zeacharn in di oang, hånne vorstånt ke dar månn vodar stördja iz gest moi vatar un hån vorstånt umbrómm moi muatar hatta hërta asó gihaltet zo lazza in sèll khlumma orgl in moi khåmmar; von sèll orgl bode i hån nia nicht givorst.

Marialuisa Nicolussi Golo

Muatar

“Haltestome gearn, māmma? Nèro, ke du haltestme gearn?”
Biavl ’z hattar gekhostet, liaba muatar, khönmar in sell “ja”, laise laise, in an oar.

I pin gest a khlumma khinn baldodamar nå pist gelofft pinn pesom, umbrómm i hån gihatt gestritet pitt moin prüadarle. Moi pruadar iz hërta gest argelazzt, un furbat. Dar iz gest guat zo gaüla sovl biden berat gest gistorbet epparümmaz, lai vor a bétt. “Miar”, hattar hërta khött, “Khemmenmar ar di zeacharn lai drukhante di oang, un alle gloam ke i gaül, asó, balde eppaz tüa bode nèt schöllat, zoa azzamar nèt zuarstraitn...” Ja, zoa azzen nèt zuarstraitn, iz gest allz a gihetzega un a gikhlaga, umenicht

Asó iz gest da sell bötta von pesom o. Bar hām gestritet umbrómm dar hatt gespèrrt da alt khatz vodar nona drinn in a hültzrana kassa von patàtn, denna hattarse gedekht pittnar vlekht, hatt auzgezoget, zbischnen in prettla in sbântz von arm vich, un hattz gimacht khearn uminùm pittar gântzan kassa. Eppaz ke in ta’ vo haüt rüavatnsa “la protezione animali” vor di khatz un in “telefono azzurro” vor ’z khinn. Di muatar gianat geràde untar protzèss nèt zo haba gihüatet azpe ’z hatt z’soina khinn un khatz. Alóra anvétze pinnemarse gihöart i umbrómm, zoa azzar lazz in sbântz, hånne gidjukht moin liabe prüadarle di matza aftn vuaz. Zo lirnänen, nèt zo tüananen bea, ditza az sai hoatar.

Moi nona, daz arm mentsch, izzese lai gisenk. Est, saiz gest zo vorsa in Gottarhear azze nèt lai habe dardrukht alle di zearn in khinn, saiz gest zo khödanen vorgelzgot azzarar habe gilazzt lente di khatz, ditza magez nèt bizzan. I hån njánka gehatt di zait zo vorsasar, umbrómm si senkse, ke du māmma, pist auzgisprunk von haus pinn pesom, hokante un lürnante ke dar pua est iz “schupàrt” vor hërta (azzeda draupensàr, haüt, furse hasto gihatt rècht o: liabar moi pruadar, kesà astoz barst lesan, an tage, ma ditza steatar å bol).

Baldede hån gesek af di tür, alla roat in snabl, pinn har boda soin giloft auz von zöpf (sa soin nèt gistânt drinn in di strelela, baldode pist

darzürnt) pinne lai inkânt durch pa bisan. Ampò, i hânz gibizt ke du hebastme nèt gevânk. I pin gest bahémmegar... Asó hânne gegloabet dise djar.

Moi nona hattar bol khött ke dar “arm pua” izzesen gest gisüacht, odar, pezzar, si hebatarz giböllt khön, ma du hastar nèt gètt di zait, du pist lai gest a spron batù nå miar. Daz alt mentsch iz lai gilânk zo bitschla, zuar in djung: “Daz arm khinn, ’z bart soin daz sell bodar gitt daz lest trüpfle bazzar”. Daz arm khinn pinnez i un ’z trüpfle bazzar iz vor di, mâmma.

Antânto azze schraibe khintmar in sint ke, baldomar nâpistgeloft, mearar baz zo vângase pinn pesom, pinme gevörtet asto vallst, ja, liaba mâmma, ber berat gest guat zo nemmade au?

Ber izta no guat, haüt, zo nemmade au?

’Z iz allz âgiheft pinn kafè, gidenkhstodar da sell bötta in birthaus vo Slege, biavl i pinme gischemp... i halt ke i hândar zuargestritet o. I böllat seng, aumischan in kafè pinn vingar!

Haüt böllate bidar soin pitt diar in sell birthaus, pinn kafè broénte attovorâ, un missaten au i o, pinn vingar. Azzma magat traïm bodrûmm di zait...

Balde pin gest khlumma hânne hërta pensärt ke di zait iz dar orolódjo augihenke obar di tür inn da alt khuchl, azzar iz gânt vür di zait iz gânt bahémme, azzar iz gestânt hintar, azpi ’z iz hërta vürkhent, dar iz nèt gest “digitale”, di zait iz gânt lesegar. Haüt boasez, ke di zait loaft azpe na narratz ross, un biar boda drausoin, muchanaz haltn starch zoa nèt zo valla abe, bibar ânka nèt bizzan bozaz trakk.

Haüt iz a schümmadar tage, di sunn iz hoach in hümbel un bèrmp disa arm earde. Si bèrmpaz üs o, si bèrmp ’z hertz. I khüdarz, muatar, laise laise, un du schaugestme â inn di oang. Da glentzegen, doine oang, plabe hülbla inn di bisan ka lângez.

Barstome khennen, barsto bizzan ber i pin?

I haltar starch di hent, i bèrmdarse pinn moïnen, dise arme hent boda sovl hâmm gearbatet. Dise hent bodame hâmm gehaltet balde pin gest a khinn, bodame hâmm sovl vert gebèscht un âgilekk. Karetzärt nia, ’z soinz nèt gest sachan vor üs, dise.

Di hent, muatar, bodo neméar hast darkhennt baldose hast âgeschaugét un hastze lugärt inn untar dar franéla. “Schauge”. Hastomar khött: “Bettane borûntschate hent i hân, baz barte mang tüan zo pezzra disa haut, i scheme von laüt”. Liaba muatar, hânnedar rispündart, du mochast khemmen djünger anvétze baz eltar. Ma du hastme nèt vorstånt, un njânka i hân nèt vorstånt. Nèt alóra...

Du pist gest djung, du hast gihatt zbuanzekh djar un pist nèt gest guat zo vorstiana umbrómm i, baldo hast gesüacht doi muatar, hânne gevüart aftn vraithof. Baldo hast gegaült umbrómm si iz gest toat un du hastz nèt gebizt, asó hasto khött, hânne gesüacht zo machadarz vorstian, ke si hebat gihatt mearar alz hundart djar. Du piste gikheart zuar miar un hast khött, squase kontént: “Ka, baz khüsto, izze khent

asó alt, moi mãmma?” Du hast nèt vorstånt vo baz i hãnde nia gelazzt ausitzan afta sèll koriara boda iz vortgånt alle tage un boda, furse, hebate givüart dahumman.

Oh, muatar, un i, ber beratez gest i, asto du hettast gihatt zbuanzekh djar? Di hent soinz gest di sèlln vonan altn mentsch, givrèzzt von fading un vodar zait, ma du da sèll zait hastze gelazzt nå de bege, odar iz di zait bodade hatt getrètzt?

Liaba Muatar, bem hasto ågiredet, bem hasto ågischauget, baldome hast gepittet zo lazzade gian dahumman? Du hast geböllt doine laüt, un i hãnz gebizzt, un pin nèt gest guat zo khödadar ke “doine laüt”, est, saibarz gest biar. Un alóra pinnedar nåkhent un laise laise hãnne gesüacht zo vüarade humman, daz moi humman, umbrómm daz doi, vor di, izta neméar gest. Du azpe na khinn hastmar givolget, pinn zeacharn in di oang. Traurege hülbla in balt ka herbest.

Un i hãndar vorhoazt ke dahumman berasto gånt, muatar, ma du hebastmar gimucht lazzan di zait, da moi, zo boróatame.

’Z lem iz azpe a spil gimacht pinn stèllela, un di ünsarn, muatar, hãm nonet alle gevuntet in platz ’z stiana. ’Z soindarar no stèllela zo lega panãndar.

’Z barta khemmen dar tage bode, laise, laise, padar hãnt, afta sèll koriara, liaba mamma, barsto mang ausitzan, un doi muatar, in sèll tage bart neméar hãm übar di hundart djar un du barst soinz ’z khinn bodar sprink in arm.

Haüt dar alt orolódjo izzese augehaltet z’schauganaz å, baldomar hast khött “ja”. Di hülbla, in di bisan ka lãngez, soinz hoatar azpe dar hümbel.

Un laise laise, pittnãndar padar hãnt, azpe lai muatar un tochtar soinz guat zo haltase, geabar zuar dar lãngen nacht voll stèrn.

Walter Nicolussi Paolaz

'Z faifle

Di sunn iz någebest zo giana oine hintar in pèrge un daz lest liacht von sèll barm tage hatt gehatt ågezüntet in hümbel von herbest un hatt geglenzteget attaz liachtege plèch boda di arbatar hãm gehat gelekk uminùm in khemmech. A schümmandar khemmech, augemacht pitt khnottn, azpe di sèlln vo dise djar, ma någe, azpe allz daz åndar.

Dar eltlate månn hatt ågeschauged kontént 'z haus vo soinn altn. Sa hãmzen gehatt khött ettlane in lånt ke dar hatt gehatt getånt gerècht zo richtaz auz daz sèll alt haus boda iz någebest abezovalla.

Di arbatn soinn gebest verte un 'z haus hatt neméar gelicht, njånka vo baitum, in sèll boden hatt gesek bortn, pittar sèlln altn khnöttan stiage ke aniaaglana bötta boma sait gânt nidar un au hattmase gehatt zo vörta, mearar baz allz pan bintar, balda atti stèpfln issese draugemacht a lispel ais, un pittn sèlln altn gepükhate maurn boda hãm gètt z'ezza in rakh un dar bermat boda iz hërta augebakst hoach ka långez atn barbakò, untar 'z vestar vo dar khåmmar.

Pittn oang dar månn hatt gesek allz någe, di schümman maurn, alle gerade un apéna gebaizart, da lèrcharn sparångl boda hatt inngezöünt in någe pontesöl un da groaz stiage, di liachtegen spirèlln boda inn hãm gehalten schümmane dikhe lastre, zo halta auz in vrost balz berat gânt bint un snea, daz någe tach, pittn dikhan travan un pittn tunkhln kuppn boda hãm gehatt genump in platz von boróstegate plèch, voll löchar, ke balz abeizkhent in zikkln, azzma sait gânt au atti tetsch, hattma gehatt zo tüana zo darkhenna bima sait odar mindar schèrm.

Allz ditza hattarz gehatt sèmm attovorå, un hattz gemak seng, ma innzalt soinn hærtz izta hërta gebest soi altz haus, 'z haus bodar iz gebortet, bodar hatt ågeheft zo giana ummar; bodar iz gekreschart, boden hatt gesek khemmen roat da sèll bötta boda soinne oang un di sèlln vodar djungen diarn boden hatt gevållt soinn bokhént, daz eltarste haus von lånt, håmsen hërta khött baldar iz gebest khlumma, un vor ditza izzarse hërta a pizzle geschemp.

Alt iz sichar gebest daz sèll haus, un alt izta sichar gebest o daz sèll khlumma hültzra skèttele bodar hatt gehatt gevuntet lugårt inn hintar in travan, in tage bosa hãm abegeputzt di tetsch.

'Z izta augebest alla dar sòrt atta sèll tetsch untar in vauln travan gepükht un gevèzzt vodar zait, sachandar vo balda soi vatar iz gebest djung, un no hintarbart, geplèttra vo soin non boma nimmar mear hebat pensàrt no zo venna!

Balsa hãm vortgezoget in sèll boróstegeat khezzl boda hatt gehatt mearar löchar baz a saigar, hattarz gesek auarvantzàrn, inn in kantòu, hintar in lest traf. Ber boastz vor biavl zait 'z iz gebest sèmm!

A khlummaz bostóapaz skèttele gemacht pitt holtz. Dar hattz augenump un abegebischt pittar hânt, laise laise, sovl be'z berat gebest augemacht pitt zükkar. 'Z lükhle iz gebest zuargespèrrt pittnan khlumma hekle boda hatt inngevãnk a gepükhaz negele un di khlumman lömmla soin gebest a pizzle borósteget.

Baldarz hatt gehatt postàrt attn tisch vo dar khuchl, hattarz àgeschaugèrcht un soine oang hãm gesek hintarbart in di zait vorgãnt; da hãn gesek laüt boda di sèlln altn maurn hãm furse njãnka nia gehöart atn odar trizzln inn un auz, un baldar iz gebest nå offezotüanaz, hãmen gezittart a pizzle di hent.

'Z lükhle iz offekhent dèstar un di sèlln altn boténfate kartn boda soin gebest drin in skèttele, alle voll geràdege liachtege rigela pitt khlummane pümbela àgehenk pitt gãntz khurtze sbentzla inn zbisnen, hãm gesmekht vo gedorrte sbem.

Ke 'z iz gebest geschràiba vo musika hattarz boll gesek subito, un att ummaz von sèlln kertla hattar darkhénnt o bela musika dar hatt gehatt attavorã in oang; a gãntz bichtege melodia, pittn nõtn bada soin gãnt zovorlür in di fitzan vodar zait. Bia bartnsa hãm getãnt zo riva au att soi tetsch?!

Dar iz gestãnt no mearar gebetart pittn maul un àna börtar baldaren hatt gevuntet in di hent daz àndar sachan bada iz gebest drin in skèttele, inngemudlt in a tüachle, lugàrt untar in kartn.

'Z hatt gelicht in an faifle, àntze, zo khödaz pezzar, in an halm faifle. 'Z hatt parirt ke affna sait hatten gemengt 'z dekhele, un ke di khlumman aisandla boda hebatn gemocht faivan plasante in di sèlln khlumman löchla, soin gebest azpe di dünne durrn raisla vonan lèrch, da beratn vortgeprocht azmen hebat dringetroft.

Ja, 'z iz gebest gemacht azpe a faifle, azpe di sèlln faifla boda, in di djar vorgãnt, di Santa Lutzia hatt a tiabas a bötta gelatt drin in pjatto pa dar nacht un boda in tage damã di khindar hãm gehatt in maul vo morgas fin abas, ke 'z gefãiva, azmaz hebat gemak hoasan asó, iz khent auar pa oarn.

Pitt disan khlumma ordénjele in di hent un pittn oang attaz sèll boda iz gebest geschribet attaz tunkhl kertle, hattzen parirt zo flattra hintarbart in di zait vor dèstar zboahundart djardar.

Di earstn khlummane flökla soinse postàrt laise laise atti lestrn rötlate löapar von khèrschpuam boda no hãm gehaltet hert un soin nonet gebest gevallt danidar.

'Z hatt parirt ke di sèlln liachtegen tòkkla hümbel hãm nèt geböllt sbern attaz sèll boda no iz gestãnt von herbest un ke dar bintar hatt schiar gevörtetze zo treta vür, ma dar djung mãnn hattz gebizzt ke dar sèll beratiz gebest soi lest tage arbat; in aldar vrüa beratnsa partirt zo kheara bodrüm da bumman.

A schäülana arbat iz gebest da soi. Dar hatta nèt gehatt geleck vil zo vorstiana vo baz sa hãmsen gehatt gevoalt! Inn untar di earde, gegrabet azpe di büalar, zo stütza pitt hültzrane saüln di engen galerie boda di ändarn arbatar hãm gemocht trizzln durch un her fin azta auzzalt di sunn hatt no gegläststart un hatt gemacht glentzegen di selln liachtegen khnottn voll saltz.

Dar iz gebest müade; müade ma kontént.

Daz sell djar iz gebest da earst bötta boda ettlane djunge mãnnen hãm gemocht gian vort von lånt zo gebinnanen eppareppaz.

A lãngar viazo, a sbera arbat, a khnopf in di gorgl un zeacharn boden hãm gemacht bëzzarn di oang balda datz abas izzen khent in sint soi huamat, soi lant, soi haus, da sell nauge stiage gemacht pitt schümmane baize khnottn. Biavl vert bartarse soin gesotzt attaz lest stèpfele, un pittn sinn boden iz vonkãnt hoach obar in bolkhnen un 'z hertz boden hatt getembart innzalt, hattaren vürgestèlt zo habase sèmm nãmp, attavorã, di hent in di hent un di oang in di oang.

Dar iz nagebest zo pakha zuar soi armez geplèttra baldaren hatt gevuntet in di hent, ãna njãnka zo barnaz, daz sell khlumma ordénjele bodar hatt gehatt gevãnk geschenkht in sell sunta abas balsase soin gebest gevuntet vor da lest bötta in di khirsch zo faiva in alt orgl.

Di musika hatten hërta gevãllt, no vo baldar iz gebest khlumma au. Ettlane djardar vorãnãhi, dar sell djung faff, boda iz gebest khent auar von tal, hatten gehatt gelirnt vil sachandar. Biavl urn atta sell khlumma alt *spinetta* bodar hatt gehatt inn in khémmarle, durch in di kanãnega! Dar hatt gehatt gelirnt lesan di nõtn un faivan desedeguãl, ma daz sell boden hërta hebat gevãllt mearar baz allz beratz gebest soin guat zo schraiba di musika.

Laise laise, pittar zait, hattar gehatt ågevãnk zo khemmada drauz un est beratar gebest guat zo schraiba aniaglana dèstra melodia bodar hebat gehõart odar boden berat khent in sint.

Da sell nacht o, baldar nèt iz gebest guat zo intschlava vo bea in rukkn un hatt gehatt augemocht stian zo macha zboa passan, segante glãstarn di stèrn in an schümman tunkhln hümbel auz pan khlumma vestarle vo dar barãkk, izzen khent dar lust zo schraiba.

Dar izzese gesotzt danidar auzzalt, un pittn oang boda hãm gemacht fadige zo dakhénna di rigela, hattar ågeheft zo vãnga di nõtn boden soin geflattart uminùm azpe khlummane gevèrbate sarèttela, un hattze gemacht postãrn atta sell borùntschate kart, asó azza se o hãm gemak slavan azpe alle di ändarn sachandar, vest in da sell tunkhl nacht.

Sèmm, in khlumma lentle bosa soin gebest gerift balda nonet iz gebest zorgãnt allar dar snea, in djung mesnar hattaren gehatt gekhennt balamãng subito un, baldar hatt darvèrt ke dar faift in orgl o, hattarda nemèar gesek dala kontentétza.

In bianè zait soinsa sa gebest azpe tschelln un di sunta abas, baldar iz gãnt ummar vorsante z'zega beda epparùmmez hatt gehatt gesek in Frãnz, di meararstn vert hattaren gehõart khõn ke dar iz au in di khirsch zo faiva.

In lest abas bosase soin gebest gevuntet, baldar hatt auargezoget vodar darzèrrate gadjõff di selln augepükhatn kertla, hattarse schiar geschemp zo legasen sèmm attavorã un zo vorsanen z'sega besa mögatn provãrn zo faiva pittn orgl bazaar hatt gehatt gehõart pittar seal in tunkhl vo dar nacht.

'Z iz gebest alõra bodaren hatt gehatt geschenkht 'z ordénjele.

Dar hatten gehatt khött ke 'z iz eppaz nägez, boda zuar iz khent boastar njänka vo bo, un boma möge no nemmen bovräll boma ummargeat, un hatten gehatt gelirnt zo plasa drin in di khlumman löchla asó azzar vo sèmm vür hebat gemak lüsnen pittn oarn o bazzar sa hebat gehatt gehöart pittn hèrtz.

Pittn sell khlumma dingele in di hânt, dar djung männ hatt gerift zo pükha zuar soine arme stratzan un, baldar hatt gehatt verte un hatt geheft in khopf, hattar gesek ke auzzalt in vestarle hatz augehatt gehöart zo snaiba un an andarz rötlatz löaple, laise laise, iz geflattart vort, gedenkhante alln ke dar bintar iz bidar någebest zo khlopfa atti tür.

Di nacht hatt sa gehatt lugärt untar soin tunkhl månt! daz gântz lånt un dar snea hatt gehatt gedekht pitt soin baiz laila alle di tèchar uminùm. Sa hãmz gehatt khött ettlane tage voranahì ke vor in tage vo Boinichtn hebatz gesnibet. Baz vor a Boinichtn beratzt gebest åna snea!

Inn dèllant izta ågebest di televisiòn ma dar eltlate männ hattze njänka gehöart, asó azpe dar iz gebest gevånk zo schauganen å daz sell alt "halbz faifle", gesotzt atta någe poltróna von studjo bodar hatt gehatt auzgezoget sèmm boda inaran bötta izta gebest di dispènsa, atta rècht, au zöbrest in stiàng.

'Z hatten gevållt stian sèmm, gesotzt nidar, zo gedenkha di zaitn vorgånnt schaugante auz pa vestar oinegian di sunn hintar in Åndarn Pèrng.

Dar hatta nèt gehatt gelekk vil zo darvéra ke daz sell khlumma ordénjele bodar hatt gehatt gevuntet au atti tetsch a pizzle zait vorånahì, iz gebest ummana von earstn *aeoline* boda soin gebest khent gemacht in Taütschlant, un ke von selln beratnda abekhent spetar alle di faifla vo haüt zo tage: di khlumman, lai pitt zen uantzege löchla, di *trémolo* pittn duppln löchla, un di gröazarn, di *chromátische*, pitt zbölf, viartzta odar sèchtza löchla un pittn schiabar, boma hatt gedrukht inn un auz, zo möga faivan alle di nòtn.

'Z iz neméar gebest azpe dise djar. Est, pittn Internet, in di zait von an plitzegar, hattma gemak vennen zo lesa vo alla dar sòrt un hattma gemak gian pittn oang anórt dar bèlt, åna njänka zo mövrse vo dar karége.

Dar hatt gehatt gevuntet o ke, haüt zo tage, soinda gebest groaze musitzistn boda pittn sell khlumma strumént soin gebest guat zo faiva alla dar sòrt, hevante å vo dar musika *popolare*, un vürsnen pittn *blues, folk, country*, fin zo riva atti musika *classica* un, in di lestn zaitn attn *jazz* o. Groaze nem boda hãm perfin gehaltet bichtege kontzèrtn durch da gånz bèlt.

Dar hebatz nimmar mear gegloabet!

Attavorå hattar gehatt di selln altn botenfate kertla o, un hatt gesüacht zo stèllanen vür in tage, vorlórt in di nebldar vo dar zait, boda eppanùmaz, pittn lapes in di hent, hattze gehatt geschribet.

Di oang soin någánt in liachtegen rigela un di dèstarn nòtn von sell lied gekhennt in da gântz bèlt håmen gefift innzalt in khopf, baldar hatt gehöart ke auzzalt, atti televisióng, hatta ågevånk dar *Concerto di Natale*.

Dar hattz gestentet zo gloaba, un iz schiar darschrakht baldarda drau iz khent, ma di oarn hãm ågeheft zo höara bazzar iz någebest zo lesa pittn oang.

'Z izzen aukhent di hennehaut un, åna njänka zo barnaz, izzar augestánt un iz gánt inn dèllant pittn sell alt faifle in di hent un hatt ågevånk zo plasa laise laise in di selln khlumman löchla un desedeguål dar kòro hatt ågeheft zo singa: "*Stille Nacht! Heilige Nacht! Alles schläft, einsam wacht...*".

Viola Nicolussi Golo

'Z Ròsele un soi Khinn

'Z Ròsele, in sell mòrgas, iz augestânt palle. 'Z hatt nèt gehatt vèrt 'z stiana no in pett, dar slaf iz gest vorgânnt. Di khua hatt gihatt zo khelbra, 'z soinz gest zboa tang bosase hãm gihüatet, si un 'z Khinn. Da lest nacht 'z baibe izzen nèt gètt patze, 'z iz gânt inn un auz von stall, ma 'z iz lai sa gest takh un allz iz no gest stille. Di khua izzese boll gidrent, benn aft ummana un benn aft d'ândar, ma von khalbe njänka in satn.

Azzta di Ròmma nèt hebat gekhelbart vor 'z iz gest mittartage, hattz gimurmlt 'z Ròsele, hebatz girüaft in vetrenàrdjo.

'Z Khinn o izzese gest auzdarbekht un hõarante di muatar tritzln hintar un vür, hattz girüaft: "Mãmma, mãmma, iz ampò gebortet 'z kèple, umbrómm hastome nèt girüaft? I hãn gemacht an söllan intrüam..."

'Z Khinn, asó hatten khött di muatar, un asó izzese gihoazt vor daz gântz lånt, izzese bidar gezoget untar in dekhan. 'Z iz gest bintar un dar bint hatt gefuket nidar pa khemmech un inn pan altn spirèlln.

'Z Ròsele iz gânt nidar in hoff zo nemma no a par tesla umbrómm pinn sèlln boz hatt gihatt boróatet in abas pellar, izze nèt gest guat zo macha vången 'z holtz.

Oh, azta no berat gest lente dar Karl, sichar hebatar nèt gilazzt vriarn soine baibar. Dar iz augistânt vorda hatt gisunk dar hã, z'zünza 'z vaür. Balda 'z Ròsele hatt offengitânt, a bötta an oage, un dena, zen minüttn spetar, daz ändar, 'z haus iz sa gest schümma inngebèrmp, un, vorse iz gilånk zo djukha auz von pett in earst vuaz, dar Karl iz gest afti tür pinn barm kafè: gerstarn kafè, in guat hattmen gehalten vor da alt nona un vor di khua balze hatt gekhelbart. Sichar, ditza pan bintar, baldar iz gest humman, umbrómm ka längez balda iz auzgevrrort dar balt, hattar augivånk soin rukksakh un iz gânt übar di bèlt z'arbata. Inn rukksakh, dar Karl hatt drinngèhatt bintsche arme sachandar, a paran ordénjo, an tòkko khes un a hertez proat, vor in viazo, ma dar hatt nia auzgelazzt a foto von Ròsele un von Khinn.

Sa soinse gehalten gearn, un 'z Khinn iz gest a geschenkh vo Gottarhear, gerift balda 'z Ròsele hatt pensàrt ke aromài hebatz lai gezüglt khelbar

un goaz vor hërta. Un anvétze est izta gest, daz sell khinn, balda niamat mear izzesen impitet.

Balz iz gebortet, dar Karl iz gest humman. Oh Lamadánna, bellana gratzia du hasten gëtt, zo lassanen seng bortn soi Khinn.

La gratzia iz nèt gánt lang, dar arm mánn iz darkränkht un zait an bintar, izzar gest gesúnt un toat. Dar hatt ágiheft zo huasta, hërta mearar un hërta bisrar, bazzar nèt hatt auargedjukht in di selln mánat. Dar taüvl, boda nèt iz gest gilánk zo haba soi seal, hatten givrèzzt in laip. Ma dar Karl hattzen nèt gëtt gebünnt, dar hatt gipetet un nia, nia izzen auzvonkánt an vluach, bidar ánka, vil vert gesotzt nidar in hoff, hattar geschauget durch afte Ándarnpèrgn un hatt gehoket zuar in hümb! “Bo pisto, bo pisto, baz billdo vo miar, Gottarhear!!! Lazzme gian, lazzme gian, i haltz neméar auz!” ·’Z Khinn izzen hërta någest, in vatar, in di selln lánge kránkhan mánat bodar iz gest da humman, azpe soi schatn.

Dar Karl hatt gihatt a sölla schümmaz buritschlatz har un ’z diarndle iz gístánt urn zo strelasen auz... pezzar berat khön ke dar mánn hattz auzgihaltet urn un urn, umbrómm niamat ándarz hatten gimak leng di hent in har. Dar berat khent töbekh. No baldar iz gest khlumma, balda soi muatar hatten gibollt auzmachan di tschöttela, ’z soinda nèt gest “sciampo per capelli ricci” odar balsame in da sell zait, dar arm Karl iz inkánt zo lugárase nidar in khèldar vodar altn Katì, inn untar in bege von hoff. ’Z püable, in tunkhl rovólt, hatt gischnattart vo vort un vo vrost, ma allz hebatz auzgetrak, pur nèt zo lazzanen leng di hent in pa har.

In sell bintar, boda dar Karl iz gest humman kránkh, ’z Khinn hatt gelirnt bia zo macha di snearoaf, un di slitn, ma daz peste iz gest lirn machan di fikarla pinn nuzzpuam. “Pinn sèlten” hattaren khött dar arm vatar: “Barstome mang rüavan daz abas, balde bart soin gánt zo venna in SellAuDom, bodame sovl lazzt patirn abe da”.

’Z Khinn hatt nèt vorstánt bo dar berat gánt un benn ’z hebaten gimak rüavan, ma pinn fikarla izzese asó gegòdart ke ’z izzen njánka sovl agánt zo vorstianaz.

’Z Ròsele, in sell gevrorate mòrgas, hatt pensàrt in Khinn, in Karl, un zoa nèt zo lazzase seng gaüln, balz iz gikheart bidrúmm humman pinn tesla un hatt gihatt gemacht rinvenirn ’z vaür un übergilekk in havan vor di khua, hatz ágiheft zo hakha nidar tschovölln. “Vor in vormaz”, hattze khött in diarndle bodar hatt givorst, vodar khámmar auz, ’z iz no gest kartza khalt zo lazza in barm padjü, bise iz gest gánt auz von sinnen, tschovölln mòrgas in aldar vrüa antánto azze hatt gipitet aztta khelbar di khua.

’Z Khinn iz nèt gest stokhat, ’z hattz boll gebizzt umbrómm ’z baibe hatt augehakht di tschovölln, ma ’z hatt nèt geböllt machan schemen di muatar zo khöda ke ’z sikse gaüln.

In sell mòrgas iz gest khalt, un, pittar khua boda hatt gihatt zo khelbra un pinn khalbe bodasan nèt hatt giböllt bizzan zo khemma aft disa bèlt in an söttan trauregen tage, izzta nicht gest zo impáitanen guatz.

Darzùar, da sèll nacht, 'z khinn iz gest gânt in an intruam von vatar. Dar iz gest djung un gesùnt un hatten zuargeredet. "Liabez moi Khinn, sai nèt traure, palle barpar machan naüge fikarla un du barstme bidar mang streln". "Oh tatta, ma i hân nèt gefikart, bia hasto getânt zo venname alz ummaz?" "Liabez Khinn, gidenkhtar ke ber 'z haltete gearn, vorliarte nia..." Un sèmm iz auzdarbekht allz gesbitzt, biz ânka iz gest a djatzèra.

Balz iz inngest schümma gebèrmp, 'z diarndle iz augestânt un iz gânt auz ka dar muatar, boda no hatt nidargehakht tschovölln, zo kontàranar bia un baz 'z izzen vürgestkhent in slaf. 'Z Ròsele izzese lai gesenk un hatt gebitschl an Rèkie. Dena, schaugante à 'z Khinn hattz khött: "Az mucht soinn, azzta gea 'z khalbe". 'Z diarndle iz darstânt, "bia 'z khalbe,, baz hattze geböllt munen di muatar. "Ah, haüt izze nèt allz aft daz soi, si hakht nidar tschovölln in aldar vrüa, si bill azzta gea 'z khalbe, ma bo boaztmaz nèt, mah".

"Dei màmma, geabar in stall, alóra, vorz geat dalbång, 'z khalbe, magàre nidar pa hoff geràde in di metzegarai von Peatar". Asó hattz khött lachante 'z diarnle, ena zo vorstiana, odar, furse, ena zo bölla vorstian.

Saiz azpe 'z hatt giböllt, in sèll mòrgas di khua hatt gikhelbart a schümmaz stiarle, sbartz azpe dar kholl, boda iz gistânt lai zo vuaz un hatt âgiheft zo taida no vorda di khua hatt nidar gihatt in barm kafè, dar guat, pinn boi.

Dena iz gest allz a gelóava, baibar un mánnen, inn un auz von stall, pittar tschela von havan, pittar dekh zo dekha 'z khalbe, pinn gestarn kafè vor 'z Ròsele, a baibe alümma pittnan khinn un pittnar khua. Un est pittnan stiarle.

'Z baibe hatt âgeschauget 'z vich ena zo reda, gerekht azpe a khertz, pinn oang khalt un pinn hent plabe, asó azpe se se hatt gidrukht ummana pittar ândarn. 'Z hatt gestrenzart di trialn, gezoget tiaf in atn, un asó azpi na khertz zorgeat atz vaür, 'z baibe iz umgivallt.

Di baibar soinn lai gelofft pitt ândarn kafè, guatn disa bötta, un hokante ummana zuar dar ândarn, iz gest allz a "trakk vort 'z Khinn, nemmp 'z Khinn, 'z impresionàrtze".

Dar metzegar, dar uantzege boda nèt hatt gehoket un boda nèt iz gelofft hintar un vür, hatt genump 'z diarndle panar hânt un hatt khött: "Ai bela, haüt moi spusa khocht da patàtan pul".

Un 'z Khinn izzen nagânt, ena zo reda.

'Z Ròsele izzese augezoget, niamat hatt vorstânt bazzen iz vürkhent, daz müade, hâmsa alle khött un pensàrt. 'Z iz nonet a djar boda dar Karl hattze gelazt alümma pittnan diarndle un pittnar khua. Ummana alümma, umbrómm dar stall iz gest khlumma. Un ke di khua hatt gikhelbart in fevràro, senónnda, azze no hebat gihatt 'z sboi, hebatze lai gemocht süachan zo geba vort 'z stiarle, un di merként azza seng ke ma hatt gech, höslnde. Ber da hatt 'z sèkhle von gèlt in da innate gadjöff von rokh, hatt nèt platz vor 'z hertz.

'Z Ròsele, balz allz iz gest verte, iz gânt aftn vraithof, un alle hãnz gesek atz grapp von Karl, augeluant azpe a vaücht, ena zo reda un ena zo mövruse, pinn oang geråde atz aisran kraützle. 'Z iz sèmm gestãnt a baila zait, dena, sovl bize berat auzdarbekht allz in an stroach, hattzen gezoget in schiãll attn khopf un iz gekheart bidrùmm humman. Da sèll nacht, 'z baibe hatt nèt zuargelekk oage, un njãnka di nècht boda beratn nãkhent: 'z Ròsele, von sèll tage vort, hebat neméar geslaft.

'Z iz bidar gest palle lãngez, in di bisan hattz geplètz, un 'z Ròsele, 'z Khinn, di khua un 'z stiarle, soin vürgãnt azpe sa hãm gemak. Sichar, 'z soinz gest schãulane zaitn un beratndarar khent no sberarne, ma niamat alára halt gemak gloam daz sèll boda hatt kontãrt da alt nona: "'Z bartnda khemmen traurege djardar, 'z barta nicht mear soin z'èzza un in di èkhar barta nicht mear aukhemmen, dar taüvl bart auzvorprennen allz, un di prüadar bartnse tötãt ummaz pinn åndar azpe njãnka di vichar soin guat zo tüana." Ékko, dise soinz gest di zaitn boda beratn khent, nicht guatz vor daz sèll khlumma lãnt vorgèzzt von Gottarhear. Ma disa iz an åndra stördja.

Di sbestar von Ròsele iz gest z'stiana in Squizzera, un sèmm, hattze gemacht bizzan, hebata gemak vennen arbat 'z Khinn, boda aromài iz gest au a schümmana diarn.

Vãngen au un gian übar di bèlt, lazzan di muatar, di khua, da alt nona, in Kati, in metzegar, in hoff, iz bol gest traure ma vor 'z Khinn hattz parirt soin daz peste sachan zo tüana.

"'Z khintmar vür sber, muatar", hattz khött 'z diarndle, "ma i pin sichar ke dar tatta bartmar soin nãmp durch in Squizzera o."

'Z iz gest dar tage von kaudiãno von vatar un in sèll mörgas 'z Ròsele iz augistãnt, azpe alle tage. Ma mage nèt khön ke 'z iz darbekht, umbrómm, azpe alle di nècht, da sèll o, hattz nèt zuargilekk oage, ma 'z iz auzkhent von pett un iz gânt zuar in heart z'zunta 'z vaür.

Allz in an stroach hattz gihöart a ramaschãda ar pa khemmech. Un dena nicht mear. In quéla, afti lastra von vestar, hattz gesek a liachtle birbln durch un her. 'Z baibe hatt lai gipetet an Rèkiemetèrna un izzese gisenk. 'Z liachtle, azpe 'z iz gest khent, asó iz gânt. 'Z hatta nèt giböllt pensãm, 'z Ròsele, ma 'z hatt sa gebizzt allz. Bia un bo, ditza nèt, ma baz, baz, ditza bol, ditza hattzez gebizzt.

Dar intrüam hatt nèt gevelt, oh Karl, di intrüam velnse nia.

'Z Khinn, in sèll mörgas, iz darbekht allz gevort, biz ånka iz inngest barm, di muatar hatt gihatt gezüntet 'z vaür un übargilekk in kafè. "Mãmna, mãmna" hebatz geböllt rüavan, ma 'z bort izzen darstikht in di gorgl. 'Z Ròsele iz gilofft zuar in pett, 'z Khinn hatt gihatt di oang gibetart von schrakh: snattarn vo vrost un nèt soin guat zo reda iz nèt schümna vor niamat. Ma daz birsarste iz gest da sèll khelte in gãntz laip, di vüaz un di hent soin gest aizökkela.

'Z baibe iz lai gisprunk atz vestar zo rüava in Kati, nidar in hoff. Un dena izta girift dar dokhtur, dar faff; dar metzegar, da alt nona, alle soin zuargilofft. "Oh Gottarhear", hãmsa gipetet di baibar: "Ditza nèt, ditza mastoz nèt zuarlazzan, nèt in Ròsele, nèt 'z Khinn". 'Z Ròsele izzese

nidargilekk nåmp in diarndle, zo darbèrmaz pitt soin laip, un dena, laise laise, hattz gisunk an altz kantzüle, daz sèll boda dar Karl hatt hërta augesunk in Khinn zo machaz intschlàvan, balz iz gest khlumma un balda 'z lem hatt parirt soin no allz zo leba: "Laise laise, liabez moi Khinn, laise laise". Alle hãm gesbiget, 'z hatta njãnka niamat mear gipetet. Alle soin gest stille, augiluant au nå in an pett, boda na muatar hatt gebiaget soi Khinn. Dena, azpe dar per bodase djukht zo difëndra di khlumman, 'z Ròsele iz augesprunk un hatt auzgètt an hokar zo macha zittarn di altn maurn.

Est iz gest allz verte, 'z Khinn hebat neméar gihatt zo giana in Squizzera, di tang boda 'z lem hatten gehatt vorhoazt balz iz gibortet, soin gest khent gestolt vor hërta "Setticemia", hattar khött dar alt dokhtur, un dar faff hatt geschüttlt in khopf.

In stall izzta gestant 'z stiarle, 'z Ròsele hattz gebizzt, no von sèll schaüla tage vo fevràro, ke 'z berat gestânt pittnar khua un pittnan khèple.

'Z iz khent alt, 'z baibe, un hatt neméar geslaft. Alle abas izzese gesotzt auzzalt in tor un hatt geschauget durch zuar in Åndarpèrng un alle abas hattz gepitet zo hõara di fikarla von nuzzpuam. Ma 'z iz hërta gest 'z gefuka von bint boden hatt gemacht kompanja.

Fin in sèll abas, balda di sunn iz lai gest gânt oine übar di pèrng. In sèll abas, di fikarla hattzese gihõart, daz alt Ròsele.

Dar metzegar hattz givuntet asó, gesotzt atz penkhle, vorå in tor. Est hattz gemak slavan.

'Z iz gest in tage von kaudiãno von Karl un von Khinn.

2010 2011

Tönle
Bintarn

1 2012 201

Andrea Zotti

A foto, a viàzo, a lem

Sofi hatt nia gikhennt soi bisnona. Si hatt lai gebizt ke soi famildja hatt gimocht lazzan daz khlumma lentle vo Lusérn in di djardar dopo in kriage. 'Z gèlt iz gest bintsche, di arbat vort von lånt hatt girüaft un ma hatt nèt gimakk khön vo nò. Di bisnóna Ánna hattzan nèt geböllt bizzan zo lazza soi lånt, Lusérn, un asó dopo a par djardar in da naüge bèlt izze gestorbet umbrómm soi hertz iz gestánt atz Lusérn, lai dopo azta di tochtar Maria izzese boràtet pittnan Meriká.

Sofi hatt est 19 djar un iz khent gezügl in a stèttle vodar modèrnegen Mèrika. Soi gántza famildja iz est sèmm, in da sèll earde vort bait un asó gántz ándarst baz da sèll vodar Ánna, boda Sofi hatt nia gesek ma hërta gihörtzan ren: in haus izta hërta khent giredet vo Lusérn un vodar bisnóna o, bia schümma un guat si iz gest, hërta luste anká azze hatt gihatt durchgimacht zboa kriagar, vorliarante allz, soine djungen djardar o. Sofi hatt lai a foto, an uantzega foto, vodar bisnóna Ánna, givuntet kissà bo ma ke est traktze hërta ummar pitt irn, inn in libar vo Romeo un Giulietta, soi liabarste libar. In disa foto sekma di bisnóna, a djunga un schümmana diarn azpe biane, á pittan boróaslatn konsött, schümma gestrélt pittnan saká in har. Nidar ná dar bisnona izta a schümmandar mánn, höachar baz di Anna bodase áschauget in di oang, zboa oang voll liabe. Dar mánn hatt ágihatt a rüst, gesichart ummana von soldàn. Ma a bettadar soldàdo? Un umbrómm a soldàdo?

Uminüm soinda gest ploaz ándre laüt, alle luste, sovl bi sa beratn ná zo vaira eppaz, eppaz boda bekslt soi lem. Hintar dar foto izta eppaz geschribet ma squase sbiadirt peng dar zait, ma macht fadige zo lesaz, furse a data: Lusérn, 25 aprile 1945. No balse iz gest khlumma Sofi hatt gevorst dar nona Maria baz hámda geböllt munen di sèlln nümmer: "Z iz gest a schümmandar tage: 'z kriage iz gest verte a bòtta vor hërta" hattze rispündart di nona Maria. Ékko umbrómm alle schaugung auz asó luste, hatta pensàrt Sofi. Niamat hatt però gebizt eppaz von sèll soldàdo nidar ná dar bisnóna in di foto. Sofi iz hërta gest bravat ka schual, palle bartze partirn zo giana in ummana von bichtegarstn universitétn vodar Mèrika zo studjära. Asó di nona Maria, in an khaltn Boinichtn voll snea, schenkht dar diarn a busta drinn pittnan

bildjétt vor an viazo. Sofi pensárta nèt sovl, soi viazo hattzen in sinnt sidar a baila: nèt di Karaibe, nèt Paridji, nèt di Tschina. Lusérn bart soin soi viazo: daz sèll khlumma lånt asó baitvort in Beleslånt.

Seks månat spetar izze gisotzt attnan aeroplå. Zbölf urn viazo separarnse von plètz un von lem vodar sèlln bisnóna, boda Sofi hatt nia gesek ma bose hërta hatt gihöart in hèrtz. 'Z iz a schümmandar un barmar summar balda di Sofi rift atz Lusérn. Vil izzese boróatet zo khemma da, vil hattze gelest übar di stördja von lånt, von laüt, von forte un von kriage ma daz sèll bose hatt daz mearaste in sint iz zo darvéra ber 'z iz gest dar sèll månn nidar nå dar bisnóna Anna in di foto gimacht squàse sintzekh djardar vorånahì.

Pittar foto in di hent hattze gimacht abe daz gántz lånt, hintar un vür, durch un her, bovråll.

"I khennen nèt, i gedenkh di Anna ma nèt in månn" hattzar gihöart khön vo alln. Ma vodar Linetta vodar Tetsch hattze darvért eppaz mearar:

"In di zaitn von kriage, vil diarnen vo Lusérn hãm gitrakk eppaz guatz z'ezza un soin gánt zo macha kompania in soldàn attn förte, magari auz pa dar nacht o, un asó vil stördje d'amor hãm ågeheft fra di soldàn un di djungen diarnen vo Lusérn. Ma dise stördje soin subito gerift balda 'z kriage iz gest verte un di soldàn hãm bidar gemocht gian vort" khütta da alt Linetta. Furse di bisnóna o hatt gekhennt soin soldàdo. Di zait zo macha disa schümmana un lustega foto ke peade hãm gimocht gian vort vo Lusérn, si in di Mèrike pittar famildja, er berbillbizzan bo.

Di tang atz Lusérn soin vürgánt gerècht, Sofi hatt givuntet o in djüst platz boda di foto vodar bisnóna iz khent gemacht, a khlumma begele vo bo ma sek in groaz Platz von lant. In an barmar döpomittartage Sofi detzidart zo giana au affon forte, a platz sichar vo kriage, pluat, gehóka un bea, ma, azpe 'z hatta khött di Linetta in di tang vornahì, a platz vo liabe o, vo entrüam, vo schümman diarnen un soldàn, vo stördje d'amor azpe Romeo un Giulietta. Un pròpio inn hintar in an khnott, augedekht von rakh un von löaparn, sèmm sidar an hauf djardar un boda Sofi izzese gest gisotzt in satn zo rasta, sekma a gantz khlummana kluft in di maur un nidar nå vantzarta auz a tòkko kart, augemacht uminùm pittnan roatn pentle ma gel aromài vodar zait un schupàrt von bèttadarn. Baz bart'z soin? Sofi ziaget vort in khnott un nimmp auz vodar khluft ditza kertle, si tüatz offe un heft å zo lesa.

Lusérn, 23 aprile 1945.

Liabar Tonino, 'z kriage iz palle verte. I boaz asó ke du mochst palle vortgian, khearn bodrømm in doi lånt, karzta bait vo da. I böllat inkian pitt diar ma allz bazze hån iz da atz Lusérn. Vorzàimar azzeme vört kartza vil zo lazza moi famildja alümma in dise sbern zaitn. Gedenkhtar hërta però ke moi hèrtz khinnt vort pitt diar un barte neméar vorgèzzan.

Doi Rosa

Sofi stentet zo gloaba bazze hatt apéna gelest. A traurega lettar vo liabe, geschribet lai zboa tang vor 'z izta khent gemacht di foto vodar

bisnóna Ánna. Da sell nacht Sofi stentet zo vänga schlaf. Ber soinz Rosa un Tonino? Baz barta soin vürkhent? Bartz soin gánt zo geriva propio azpe di bisnóna boda hatt gemocht áhevan a naügez lem ána soin mánn?

In tage darná, in aldar vrüa balda di sunn iz no timpl, Sofi boazt sichar bo zo giana.

“Ja, i khenn di Rosa, ma i sise nèt sidar vil djardar. No vo djung izze gánt zo leba vort, ma nèt bait vo da. I gidar soin indiritzo” khütta a lustega Linetta.

No in sell tage dar posti trak vort an sakh post von lusérnar, boróatet zo giana berbillbizzan bo un fra dise a lettar vor di Rosa. Sofi hatt gischribet disa lettar.

Liaba Rosa,

'z soinda tang in lem bo 'z parirt ke ma hatt getánt eppaz gántz djüst un anvétze boaztma nèt ke 'z soinz pròpio di selln tang boda palle odar spetar bartnaz tormentàrn vor daz gántz lem. I boaz nèt bia 'z izta gánt zo geriva doi stòrdja pitt Tonino ma asten hast gehaltet starch gearn, alóra iz nia kartza spet. Du hast lai mångl a segele koràdjo zo lüsna doi hertz un nicht macht di vort azpar hãm nãmp a mentsch bobar haltn gearn pinn gántz hertz.

Sofi

Di tang darná atz Lusérn gian vür kartza bahemme, Sofi iz però kontént zo haba darvért eppaz mearar übar soine burtzan un soi bisnóna Ánna. Pròpio in tage vornahì bese hettat gemocht vortgian, apparümmaz süachtze. Di tüat offe di tür vodar khámmar un attavorá irn izta a djungar schümmandar pua.

“Pistoz du Sofi?” vorstar “Bia iztar khent in sint zo schraiba moinar nona? Biar bizzan nèt ber 'z iz dar Tonino. Est saibar a groaza un lustega famildja. Vorgèzz allz un lazzaz soin” khüttar zorne.

“Hasto gemacht an söttan langen bege lai auzokhödamar?” respündarta Sofi.

“Nò, i pin khent da zoa azta moi nona nèt khent alumma”. Sofi sik nãmp dar stiage inn in groaz auto von pua, an eltrana ma no schümmana frau: 'z iz di Rosa. Di diarn kontàrtar bia si hatt gevuntet di lettar un ena zo pensàrada drau sovl khüttze: “Est geabar zo süacha in Tonino”. Di oang vodar Rosa soin glentze balse redet von mann, ánka azta a gantzes lem iz pasàrt sidar dar lestn bòtta bosen hatt gesek un intánto izzese gest boràtet un hatt gezügl khindar un nevòn o.

“Derändre sait gántz narrat” khütta dar Lorenzo, no zorne pittar Sofi un est pittar nona Rosa o. 'Z hefta á asó a langar viàzo vor di Sofi, di Rosa un in Lorenzo, bodase trakk nidar un au pa Beleslànt zo süacha in sell soldàdo boda 'z baibe hatt gihaltet asó gearn. Sa hãm gisüacht bobràll, sinamài inn pa vraithöfar, hërta pittar vort zo vennanen ormài gestorbet.

“I pinz i - i khennen nèt! - 'Z iz moi mánn ma dar maken nemmen!”

Aniaglaz ummar pa lentar khütt daz soi, machantese vil lachan finn zo gäula, ma nia finn zo vorliara la sperántza zo vennanen. Intánto dar Lorenzo, boda hatt hërta gisek malaméntar disa strãmbata idea

von zboa baibarn, heft å zo tüana offe soi hertz, segante ke soi nona iz asó luste zo maga khearn alméno a pizzle bodrùmm in di lustegen un djungen zaitn vo soinn lem. Dar heft å zo sega pitt åndarn oang da djung Sofi o. Balsa soinn namp Verona dar viàzo iz palle verte, åna zo haba gevuntet in mann. Di Sofi, boda palle mocht khearn bodrùmm in Mèrika zo heva å zo studjåra, vorst zo maga gian bahemme z' sega in pontesöl vo Giulietta, an åndarn entruam bose hatt sidar azze iz gest a khinn un vor daz sell hattzar hërta någetrakk in libar.

“Ja, tüabarz” khütta dar Lorenzo “Ma süachpar zo tüana bahemme, di nona iz müade un kartza alt zo maga gian vür zo viazàra asó vil”.

In an khlumman birt sèmm nåmp in pontesöl vo Giulietta, Rosa, traure ma aromài sichar zo mocha khearn bodrùmm dahüam, detzidart zo rasta un pròpio drau attn zettl vodar bòzza von guatn Bardolino bosa soinn nå zo trinkha, izta dar nåm von Tonino.

'Z bart soinn di müade, dar boi boda gitt in khopf, dar schümma pontesöl vo Romeo un Giulietta, odar furse propio di stòrdja von zboa djungen, boda züntet å eppaz in hertz vodar Rosa: “Ja, bar håmen givuntet!”. 'Z hefta å asó an åndadar viàzo in pa khèldar un vignél uminùm Verona. “Khesto furse an Tonino?” vorsta Rosa in an månn boda iz nå zo bimma. “Ia, 'z iz moi vatar”, Niönka zait zo riva zo reda ke drau afnan tratór rifta a eltadar ma rëchtadar månn. Rosa vorstéat subito ber 'z iz un Tonino o khenntze subito: dar hatt hërta gehaltet an platz in soi hertz vor di Rosa. No in sell abas, Rosa un Tonino ren vil, von lem dopo in kriage o. Peade soinn est alümma un peade in disa långa zait hån nia vorgèzst daz sell bosen soinn gest vorhóazt no vo djung intånto in kriage: ke sa beratnse boråtet atz Lusérn. 'Z iz pròpio zait vor Sofi zo giana. Lorenzo iz traure umbrómm dar hatt vorstånt ke dar haltetze gearn un asó iz vor Sofi o ma niamat von zboan billtz khön. Ma di nona Rosa hatt vorstånt allz. “Liabar Lorenzo, túa nèt asó azpede hån getånt i, pait nèt vüchtzekh djar zo khöda doinar Sofi ke du haltestze gearn. Loavar nå est. Subito. Boazto nèt biavl tausankhtar Sofi 'z soinda in di bël? Bia barsto tüan zo vennase?” khützen.

Drai bochan spetar, atz Lusérn höartma alle di klokkn laütin starch: dopo sovl djar Rosa un Tonino boratnse. In di khirch, attavorå alln, Rosa ziaget auz a kart.

“Vor vüchtzekh djar hånne geschribet a lettar un lai vor zboa månat hanne gevank risposta; åna disarn lettar niamat vo üs berat da est. Sofi, mage lesan baz du hastmar geschribet?”. Di lestesegen börtar boda Sofi hatt geschribet vor di Rosa, soinn est vor si: “...zo halta gearn apparummaz pinn gånzt hertz iz nia kartza spet...” Sofi un Lorenzo schaunse å, pinn oang boda glentzegen. Åna zo khöda nicht vorstiansa ke vor se o hefta å a någez lem panåndar pròpio in daz sell schümma lånt boma sek in da sell foto vodar bisnóna Åna un soinn soldådo.

Franco Nicolussi Rossi

Daz roat sbemmbble

Zizta gest in ar bötta, vor vil vil zait a vaücht atti mitt in ar bis.
Disa vaücht iz gest groaz, hërta grümma un pitt gântz längen raisarn boda hãm tokàrt fin danidar.

Untar disa vaücht, hatta gilebet a sbemmbble, pittnan groasan baitn roatn huat pitt vil baize pünktla. Disar sbämm, hatt giredet di gântzan tage pitt dar vaücht, dar hatt gibizt ke di vaücht höart, ånka azze nia hatten zuargiredet.

'Z sbemmbble hatt giredet un di vaücht nicht; 'z iz gest sovl bida di vaücht berat gest mütat.

Dar roat sbämm, izzese gihöart sichar un gischützt untar di raisar, ma dar hattze gihöart alümma ombrömm z'soinda nèt gest åndre sbemm az be er.

Hërta mearar traure, in an tage izzar hiintschlåft untar an starchan reng.

Allz in an stroach izzar augihozt hörante mövarn allz umanå. Dar hatt gischauget hintar on vür, un spüarante nicht izzarse bidar gilek z'slava.

Ditza gischüttla un girümbbla iz khent hërta sterchar un z'sbemmbble hatt gihöart 'z hertz mekkn starch.

'Z hatt givorst dar vaücht: "Baz iz allz ditza girümbbla?" Di vaücht hatt gisbiget azpe hërta.

'Z sbemmbble hatt gischauget umanå un allz in an stroach hattz gihöart "Tschao, tschao, tschao." 'Z izzese inngidrent un, untar in raisar hattz gisek ettlane sbemmbbla boda nèt soin gest dikh, pittnan groasan pauch un pitt an a khlumman kafèdatn hüatle.

'Z sbemmbble iz gest gântz kontént zo haba sovl näuge tschelln, uns a hãm lai ågiheft z'spila, zo vaira un hãm neméar augihöart zo khlapfa.

Daz roat sbemmbble hatt nèt vorstånt vo baz di vaücht hatt giredet pittn åndarn sbemm un pitt imen nèt.

In åndarn hattzen kontårt 'z stördjele, si hattze gigrüazt, un hatt giredet azpe a vatar un pittn roat sbemmbble nicht, un ditza hattz gimacht darzürnen un hattz gimacht traure.

Di tang soin vorgånt un alle soin gest kontént.

In an morgan, daz roat sbemmbble iz darbékht un hatt gihöart di vaücht

khlang untar in reng åna zo vorstiana vo baz. 'Z hatt girüaft soine tschelln, niamat hatt respündart un di vaücht hatt gikhlaget hërta sterchar.

Daz roat sbemmbble, traure un zorne, hatt gihoket "Höar au! Khümar baz da vürizkhent!" Di vaücht, girift von vil gigaüla, hatt khött: "Baz bildo du? Du pist a tschell von laüt!"

Daz roat sbemmbble hatt gihoket: "Baz? Ber zoinz di laüt?"

Di vaücht: "Doine tschelln, di sèlln boda da khemmen un hevan moine raisar un tüamar bea!"

'Z sbemmbble: "Baz böllnsa, vo baz tüanzaz?"

Di vaücht: "Zo stolamar moine khindar sbemmbbla... di tokàrnsade nèt ombrómm du pist soi tchell un khüsten ke da soinda di guatn sbemmbbla."

'Z sbemmbble: "Di laüt soinz nèt moine tschelln du un di kafèdatn sbemm sait moine tschelln!"

Di vaücht: "I gloadar nèt, höar au zo lunga!"

Daz roat sbemmbble, traure, hatt neméar giredet pittar vaücht, 'z hatt någidenkht bisó 'z iz giplibet iz alumma un ombrómm 'z iz nèt khent augilest pittn åndarn. Di tang soin vorgánt un in an mörngan di vaücht hatt gispüart laüt boda hãm augiheft di raisar, un soin lai vortgánt åna zo tüana nicht.

Allz iz gest stille, ma hatt neméar gihöart ren daz roat sbemmbble.

Di vaücht hatt gibarnt ke daz roat sbemmbble izta neméar gest. In soin platz izta gest a lettar un drau izta gest gischribet: "Moin peste tschell: di vaücht." – I hån vorstánt vo baz du hastme nia ågiredet un vo baz di laüt hãmme nia auginump. I hån an roatn huat, di laüt bizzan ke i pin nèt guat, ditza iz nèt bar. I hån a hertz azpe alle di åndarn sbemmbbla, ånka azze auzschaue znicht. 'Z iz nèt bar un i bartar zoang biavl i halte gearn.

I hånmar boschizt in roat huat mit tschokk un pin khent kafèdat azpe alle di åndarn sbemmbbla. Da hãmme lai augilest asó, in laüt, barten khemmen a starchar pauchbeata. Ditza tüadez zoa zo zoagadar biavl i halt gearn üsarne tschelln sbemmbbla un di o.

No a sachan, balda di sbemmbbla bartn khearn bodrúmm untar doine raisar, lazz valln dai pèch aft soine kafèdatn hüatla un du barst seng allz in an stroach di trupfan pèch bartn machan khemmen roat di hüatla un di laüt bartn neméar tüandar bea hevante di raisar un du barst neméar soin alúmma. – Daz roat sbemmbble.

Di vaücht hatt gilirnt von sbemmbble un iz gistánt alúmma, a par djar.

In an vrischan herbesttage di vaücht iz darbékht un hatt gisek untar soine ledränen raisar ploaz kafèdate sbemmbbla.

Di vaücht izesse gidenkht von sèll boda hatt gihatt geschribet daz roat sbemmbble un hatt lai gimacht valln trupfan pèch af di hüatla, un dise soin khent lai roat. Von sèll tage vort khúmma mensch hatt neméar ågischauget di vaücht un hatt neméar giheft di raisar vodar vaücht.

Di vaücht, alla kontént, iz gibakst hërta höachar. Si hatt giböllt rivan zo tokàra in hümbel boda sichar hebatze givuntet soin peste tschell, daz roat sbemmbble boda hatt augiopfert soi lem vor soine tschelln.

Ditza iz moi stördja. Ditza iz moi lem. Di vaücht.

Giada Nicolussi Galeno

Haltmse gearn in Bisele

Ziz gest khalt in sell mòrgan a Robån, dar herbest iz sa gest gerift un dar nebl hatt gedekht allz: di bisan gement un di etzan pitt biane khüa no zo governàra. Karl iz gest augestànt palle, azpe alle tage, dar hatt getrunkht a tatza bazzar un iz gânt nidar in stall boden hãm gepitet di drai òm un di zboa khüa pitt soin khèlpla. Voronahì hattar gemèlcht di khüa un dena izzar gânt kan òm: dar hatt gemèlcht da gröazarste un gebèscht di zboa lempla.

'Z berat gest a sberar tage dar sell, disar viare von otobre 1914, dar Karl hatt gebizzt gerècht, dar hatt nèt geschlaft vil pa dar nacht, dar hatt gehatt kartza vil sachandar in khopf. In sell tage hebtttar vorkhoaft di zboa lempla, di erstn gebortet in soin stall, dar hattze gesek bortn un dar hattze augezoget daz peste bodar hatt gemak, un est mochtarse vorkhóavan. Ditzta umbrómm in sell summar hattz gerenk biane, gântz biane, 'z izta khent gemacht biane höbe un di patàtn soin gest biane, khlumma un auzgetrùkhant. An abas soi vatar hatten gerüaft un hatten khött: "Du sist du o Karl bia bar soin gelekk, biane höbe, biane patàtn un di khabaz o soin nèt vil; bar mochan vorkhóavan allz daz sell bodaz nèt servirt zo ziaga vür fin ka lãngez." Alóra, ànka azzen hatt àntgetànt, dar Karl hatt detzidart zo vorkhóava di zboa lempla, gebortet vo dar öbe bodaren iz gest gekhoaft arbatante an gântzan summar in a khesar.

Dar hatt gehatt gevorst vil ummar, un an lestn hattar gehatt detzidart zo vorkhóavase in an schavar vo Kalnètsch, in Österreich, boda iz gest nã au zo lega an gregge.

Dar Karl iz nia gest gânt auz von konfi, dar hatten lai gesek vo baitum von beldar, baldar vo khinn iz gânt na sbemm pitt soinar muatar un bodar, pitt soin tchelln, hatt augemacht haüsla afti èlbar antànto azza hãm gehüatet di khüa. Un att d'ándar sait von konfi, soinda gest se, di taütschan; sa soin nèt gest znicht ma sichar soisa gest strãni, sa hãm geredet a zung boda hatt gelicht dar soinen ma nèt hërta soinsase vorstãnt un vil vert balsa soin gest khent in Beleslãnt iz gest zo khoava

z'èzza un hërta vil boi, boden hatt gevällt vil. Ma disa bötta hattarz gemocht tüan, vor soine öm un vor di sölde boden hettatn servirt vor soi famildja boda ormài zelt lai aft imen: di sbestar iz gest boràtet pittnan maurar vo Slege un soi vatar un soi muatar hevan å zo soina alt. In sèll mòrgan von ottobre, dar Karl iz partirt durch in balt, pinn zboa öm gepuntet pittnar kubl un an prosakk pinn proat, an tòkko khes un a bötza boi; dar bòi hatten nèt gevällt vil ma dar hatt pensàrt ke, azzar hettat bokhént di taütschan hebataren genützt zo machasen tschelln. Dar nebl iz gest obràll un dopo a par urn bodar ummar iz gest, dar Karl hatt vorstånt zo soinase vorlòrt: dar hatt neméar gebizt bodar iz gest, dar hatt gehatt pasàrt in konfi vo zboa urn, ma est pitt disan nebl hattar gesek lai vaüchtn, lai vaüchtn un nicht åndarst. Dar hatt gehalten starch di kubl von öm un iz gánt vürsnen nå in staigele: attna parana sait hettatar getrakk. Dopo a baila hattar gesek tåmpf, dena zboa khemmechar un a par khlummane haüsla: sa soin gest biane, drai, viare nèt mearar. Dar tåmpf iz auzkhent lai von an khemmech. 'Z tal iz gest proprio schümma: eng un pittnan staigele pitt khnott un atti saitn dise khlumman haüsla, nèt azpe di séllnen vo Robån alle ågehenk zo halta di hitz, ma alle distakàrt un pinn etzan uminüm. Dar hatt gearnt ke lai in a haus izta gest a pizzle liacht boda iz khent von vaür, un sèmm nåmp soinda gest zboa khüa boda laise laise hãm gevèzzt tortimitt in nebl. Dar Karl hatt nèt gebizt bo zo giana, dar hatt nèt gebizt bodar iz, daz sèll mage nèt soin gest Kalnètsch, 'z hãmnda gebölt soin zboa tang zo riva, un vor ditza hattar gehatt a dekh zo haltase barm pa dar nacht.

Di Maria in sèll mòrgan iz gest augestànt palle, azpe alle tage, si hatt getrunhkt a tatza bazzar un iz gánt nidar in stall bodar hãm gepitet di zboa khüa, si hatt gètt a pizzle milch in khèlple boda aromài iz gest nå zo lirna vrèzzan 'z höbe, un dena izze gánt humman, hatt gèzzt an tòkko proat un hatt gepetet 'z petle pitt soinar muatar. 'Z iz gest a tage stråno dar sèll, di Maria hatt nèt gebizt umbrómm ma in air izta gest eppaz, un ditza hattar geleck a pizzle ånsia, si iz gest gestànt alümma pitt soinar muatar, zo ziaga vürsnen di famildja: soi vatar iz gest sa vo vümf djar zo arbata in Svizzera, un di zboa prüadar, dar Frånz un dar Hermänn, aromài mårnen da humman soinsada gest hërta mindar.

Dar sèll summar in Bisele iz gest sber, 'z hatt gerenk biane un 'z gras hatt gemacht fadige auzokhemma, lazzante hummarn di khua un di laüt åna bazzar umbrómm di sorgente sa vo agosto vort hatt gedjukht biane bazzar. In setembre, pinn brentån von S. Matio, hattz a pizzle gebèkslt, 'z hatt gerenk a par tage un di Maria un di Muatar hãm detzidart 'z stiana in Bisele fin in tage vo S. Giustina. Atz Lusérn iz nèt gest åndarst baz in Bisele, mearar izta gest a khlummana botége vo proat, a snaidraren un a drai laüt boba a bötta attn månat soin pasàrt pinn karétt zo vorkhoava a pizzle boll, boda di baibar hãm genützt zo macha kaltzött vor in bintar, un khlummane pildar pittar Madonna boda nia hatt gemengt in di haüsla vo Lusérn.

In sèll mòrgan di Maria hatt gehelft in prüadarn auzolesa holtz vor in bintar, zo traga in lånt pin ross von Peatar, dar pruadar von soin vatar. Dar Frånz un dar Hermann soin djüsto gest partirt pinn ross balda di

Maria hatt gebarnt eppaz bodase iz gemövarnt in nebl, un nèt vorstianante bazze iz hattze ågeheft zo hoka: “Ber pisto? Asto pist dar Sanbinélo stea vort bait vo miar! I boaz bode pin un bartar nia nåkhemmen!” Dena hattze gebarnt ke 'z iz gest a männ pitt zboa klummane vichar. An earstn izzese gevörtet dena balse hatt gesek pezzar in schümma pua izze darstánt: di tiavan oang, kafèdat azpe zboa brigälde untar in vaüchtn, in part zo macha, un a pizzle timme un unsichar boda hatt gelatt vorstian soine guate intentzióngen. Di Maria iz nèt gest a diarn boda hatt geredet pitt alln, di muatar hattzar gehatt khött ke in balt soinda schaülane laüt boda lai bölln khennen di plètz von brigälde zo stolase.

Ma disa bötta iz nèt gest asó, dar pua boda di Maria iz någest z'sega iz gest åndarst, dar hatt nèt parirt znicht, dar iz gest schümma un hatt nèt gebizt azzar hatt gemocht ren odar sbaign. Dena er hatt gemacht in earst tritt, dar hatt geheft di hânt zo grüzase, un si hatt getânt daz lestéssege, dena hattar ågeheft zo reda a zung boda si hatt nèt vorstánt gerècht. Di zung iz nèt gest azpe da sell bosa ren zo Kalnètsch un ka Tria, boda di Maria iz gest gânt meararne vert zo vorkhóava pern un brigälde, ma si iz nèt gest guat zo vorstiana allz un hatt gemacht fadige zo rispüandra umbrómm si hatt hërta geredet lai daz zimbar, un pittn taütsch hattze gemacht fadige.

Asó, dòpo a par urn, dar Karl un di Maria soin no gest sem gesotzt in di bis von Bisele zo reda vo soin lem, bazta iz gelaich un baz nèt, er schavar vo Robån, a belesar, un si bakenen vo Lusérn, a taütscha. Vor se, soinse getroft, hattz geböllt munen nicht vo particolare, 'z soinz lai gest zboa djunge boda hãm geböllt bizzan bazta iz att d'åndar sait von konfi: di laüt bodada lem, soine traditzióng, un bazza hãm getânt. Vil åndarst ma o vil gelaich. In Beleslânt azpe in Tirol hãmsa gelebet vo vicharn, èkharn un daz sell biane boda hatt gèt dar balt. Obräll di baibar alle mörgan, pan summar, soin partit palle vo da humman pittar zumma zo giana in balt auzolesa brigälde un pern zo vorkhoava ka Tria odar a Basså zoa zo maga lem. Di baibar soin gest alümma, a Robån azpe atz Lusérn, umbrómm di männen soin gest vort zo arbata un se hãm gemocht auzüglñ di khindar, haltn 'z haus un tüan nå in vich. Dar Karl un di Maria hãm geredet vo disan, von biane höbe von summar, a Robån azpe in Bisele, von khüa un vo allz daz sell boda hatt gevüllt alle soine tang. Allz in an stroach dar Karl hatt gevãnk di hânt vodar Maria, hattze gestrenzart starch un hattze gekhüsst. Di zboa soin gestânt bratzàrt a langa baila åna zo pensàra affn nebl un affn bint boda hërta iz in Bisele, boda trükhant palle 'z hobe ma boda nèt pükht 'z gras.

Dena di Maria hatt gemocht gian humman zo boróata di tschoi vor di prüadar boda soin gest nå zo kheara bodrúmm vo Lusérn pinn ross von Peatar. Dar Karl anvétze iz bidar partirt zo giana zo Kalnètsch, peade hãm pensàrt hërta in sell tage, in sell khüss, in sell drukh un in sell bint boden hatt gemacht kompaniia. Niamat vo imenåndarn hatzan nia geredet pittn åndarn umbrómm peade hãm gebizt ke ånka azza soin gelaich, hãmsa gelebet ummaz vor sait von konfi.

Vor mearare tang di Maria iz gânt in da sell bis speràrante z' sega rivan in Karl, ma si hatt nia gesek nicht vo imen. Er defätte hatt ågeheft zo arbata kan schavar vo Kalnètsch boden hatt vorhóast schümmane sölde zo schikha in soinen, zo giana pinn öm nidar in tal boda nèt berat gest snea zo schauvla un boda iz gest vil zo vrèzza.

Dar Karl o hatt hërta pensàrt afti Maria, in sell tage pittnândar, un att soine oang, plabe azpe zboa trupfan bazzar.

Ka långez izzar gekhear bodrømm er o in Bisele, in da sell bis, ma dar hatt niamat gevuntet: 'z izta gest daz groaz kriage. Daz sell schümma tal est hatt gesek di granàtn boda soin partirt von Kåmp un von Verle zuar in belese Fòrte. Dar hatt lai geloff atz Lusérn bo di Maria hatten gehatt khött ke si hatt gelebet, ma dar iz gest gerift kartza spet umbrómm di khirch iz gest khent gevånk vodar granàt un vil haüsar soin gest nå zo vorprénna. 'Z izta gest niamat, mánnen, baibar, khüa, sboi, nicht lai appàra henn tortemitt in khnottn.

Dar Karl gântz traure, izzese gesotzt attnan khnott un hatt ågeheft zo gaülla, pensàrante af di Maria un pensàrante biavl dar hettatze bidar geböllt seng un boda aromài hatt gehatt vorstånt ke 'z sberat nia auzgevallt. Süachante au zo höara zo gaüla izzar partirt zuar Robån z' sega bia 'z soinda gestånt di soinen un soi haus, lazzante hintar daz sell boda von sell tage in Bisele iz gest khent soi peste intruàm. An intruàm boden hatt gehaltet kompanjia alle di tang un di nècht von sell lång bintar.

Anonimo*

Lem vo dise djar

Di altn baibar vo Lusérn kontärn no haüt ke 'z lem vo dise djar iz sichar nèt gest destar. 'Z izta nèt gest vil z'èzza un njänka vil arbat zo maga gibinnen a pizzle gèlt. Di männen hãm gimöcht vortgian, in auzlânt, zo süacha arbat un zo maga gibinnen mearar gèlt zo schikha in baibe boda iz gistânt in Beleschlânt auzozügla di khindar.

Dise sbern djar makmase nèt vorgèzzan un, no haüt zo tage, di baibar vo Lusérn hãmse hoatar in di oang.

Èkko baz mar hatt kontärt in ar bòtta moi nona.

“In sell morgän, azpe vil ändre vert, moi mãmma iz khent in moi khãmmar zo böllame darbékhan: “Dei bela, stea au, 'z iz zait zo giana in balt na sbemm”. I, no halbe inslaft, hãn alóra gisüacht au z'stiana tüanante gântz laise, zoa nèt zo darbekha moi sbestarle un moi prüadarle boda hãm gislaft nãmp miar.

Laise laise, pinneme ägilekk un biane dopo pinne sa gest attn bege zo giana in balt. 'Z iz gest gântz palle ombrómm 'z iz no gest allz tunkhl; ma sait partirt in alldar vrüa no pittar tünkl vodar nacht, ombrómm tüanante asó saitma girift in balt ke 'z hatt ägiheft zo khemma takh.

Pitt moinar mãmma, laüchtante in bege, saibar gânt au zuar in Boan, durch von Kasërme, nidar in Bisele un vo sèmm durch in Posler un in Trügele; sèmm, dopo squase zboa urn bege, habar ägiheft zo süacha sbemm. Bar hãm gisüacht hintar un vür in gântz mòrgan un benn 'z iz gest mittartage habar ägizüntet 'z vaür. Bar soinaz gibèrmp un soinaz auzgirastet a pizzle èzzante a fledele geprätata pult un khes. Denna saibar gânt vürsnen.

Da sell bòtta, datz abas, i un moi mãmma soin gikheart bodrúmm dahüam gântz luste ombrómm bar hãm gihatt givuntet ettlane roatling: sa bartn soin gest an achtunzbuantzehk khile un pinn sellnen habar

* Purtroppo non è più stato possibile risalire all'autore di questo racconto, nonostante intense ricerche d'archivio. Ce ne scusiamo vivamente.

gihatt givüllt viar zumman gimacht pitt ünsarn hent, legante panândar ettlane eschraisar.

Datz abas spet, benn ma sait gikheart bodrùmm dahùam saitma bol gest müade girift ma kontént zo haba givuntet alle di sèlln sbemm; però 'z iz nonet gest verte, ma hattze no gimocht putzan un auzzornirn zo vorkhoavase. Dopo hãm gitrunkht a kikkara barma milch, pinne gãnt in pett z'slava bizzante ke in tage drau beratz gest no sberar. Defãtti, dòpo drai tage, hebapar bidar gimakk gian ka Tria zo vorkhoava sbemm.

Fin in sèll tage hattma nèt gimak gian nidar pa Las ombrómm 'z izta argest khent a kròtz bo da hatt gihatt nidargiprocht in bege.

In tage drau moi màmma izme khent zo darbékha daz umma in di nacht: "Darbékh liaba, 'Z iz zait zo giana ka Tria, 'z soinda sa di ândar baibar in platz bodaz paitn".

Ja, 'z iz gest asó, bar soin hërta gãnt in sim-acht laüt ombrómm dar bege iz gest lång un sber. Alle pittar truage at di aksln saibar gãnt zo vuaz zuar Monterùf; vo sèmm habar givãnk in bege von Las un soin girift zo Kalnètsch. Alóra pinne sa gest müade, di truage hatt âgiheft zo sbera ânka azpar hãm gihatt in zikkklstà bo daz hatt a pizzle argiringart di zumman. Moine vüaz hãm âgiheft zo tüanamar bea, i hãn agihatt a par alte schua boda hãm aromài gihatt khummana mear sol un moine vüaz hãm gihöart alle di knöttla bo da soin gest at di staigela.

I hãn âgiheft zo bruntla un moi màmma alóra hattmar khött: "Bela, halt hert, bar soinda squàse. Est pasàrbar vür in fluss vo Khalnètsch un vãngen in treno. Sèmm mabar rastn".

Ja, 'z iz gest asó, ma zo maga pasàrn in fluss saitmase geboacht, 'z bazzar iz girift fin at di khnia un zo pasàra att d'ândar sait hattmada gimöcht drinnritzn. Alóra saibaraz argitzoget di schua un di hosan un augitzoget in konsótt zoa nèt zo darnetzanen. Denna habar durchpasàrt in fluss un soin girift att d'ândar sait.

Dopo azpar hãm givãnk in treno, saibar girift a Povo. Sèmm saibar argisotzt un soin gãnt zo vuaz fin ka Tria. Alle di laüt alóra hãm gihatt gech zo riva daz earst in di statt zo nemma in peste platz; alóra moi màmma hattmar khött: "Gea liaba, loaf du ke du pist djung un bachemegar baz i un süach zo nemma in platz attn khantòu ombrómm sèmm iz destrar vorkhoavan sbemm". Un asó hãne âgiheft zo loava nidar pa staigela zo riva daz pellarste bode hãn gimak attn merkà boda iz gest in platz von gigrés un sèmm, azpe hërta, izta gest a soldàdo boda hatt augilest di frenk zoa sèmm zo maga stian zo vorkhoava 'z geplètra.

'Z iz gibest 'z djar 1944, zaitn von kriage, un di statt iz gest voll soldàn un alle hãm gimöcht stian au pinn oarn ombrómm ma hatt nèt gibizzt bazta da hebat gimak vürkhemmen. In sèll tage moi màmma un di ândarn baibar soin gest mearar augerekht baz di ândarn vert, sovl azza eppaz hebatn gihöart.

Da earst ur izta gãnt allz gerècht; bar hãm vorkhoaft ettlane sbemm in laüt vo dar statt, in fremmegen un in hearn.

Allz in an stroach, però, hattma gihöart a gãntzes gelaüta un gelürna; alle di laüt hãm âgiheft zo loava durch un her, zo vonkiana un zo

lugàrase. I hån nèt vorstånt bazta iz någest vürzokhemma ma i hån gisek alle di lusérnar bo da nå hãm gihatt sbemm, boda se hãm lai gikheart umparauparst vodar zumma un hãmse lai gilatt attn bege. Denna, alle hãm auginump soine stratzan un hãm ågiheft zo vonkiana zuar Povo.

Moi mãmma hatt lai ågiheft zo hoka un zo süachame: “Bo pisto? Ai bahemme da, steamar nåmp! Helfmar auzonemma ’z geplèttra, bar mochan vonkian!”. I hån lai givolget ma i hån nindart vorstånt baz da iz någest zo sutzédra. In biane zait saibaraz alle lugàrt. Di statt iz gest ler ombrómm alle hãm ågiheft zo vonkiana un zo loava ummaz nå in åndar. ’Z izzaz gânt guat ombrómm bar soin gest nåmp boda soin pasàrt di schin von treno un alóra a mæssn boda hatt giarbatet sèmm hattaz khött: “Khent da untar pitt üsåndarn, bar mangaz lugàrn da untar in schin von treno; khent da untar”. Biar hãmzaz nèt gimacht khön zboa vert, bar soinen lai någânt un in biane zait saibar gest untar earde. Sèmm untar però iz nèt gest asó hoach, ma saita nèt gistánt gradeàu, ma hatt gimocht stian a pizzle gihukht. Sèmm untar izta pasàrt a fluss bazaar o un biar soin sa gest alle dartrükt. Benda ’z Mariale hatt gihöart ’z bazaar hattz lai khött: “Ma saitarr narrat z’stiana da untar? Azta arkhinnt a granàt stèrbar dartrükt lai da untar earde! I stea nèt da, i gea au sèmm bo da iz an albar”. Un iz iz vortgiloft au pa balt. Ja, bazzez hatt gihatt khött iz, iz gest bar, ma vor üs iz gest kartza spet vortzogiana vo sèmm.

Ma hatt gihöart a gånzez getémбра, ’z gevispla von granàttn boda arsoinkhent, di laüt boda soin ummargânt hokante, ’z soinda gest bolkhnen stoap ummar bobràll... un alóra hånne ågischauguet moi mãmma un vor da earst bòtta hånne gisek di vort in soine oang. Si hattme gistrenzart starch in soine arm, si hattme gikhüsst un hattmar givitschl in di oarn: “Stea hërta nåmp miar, ditza gelürna iz zo macha vorstian in laüt ke ’z iz pezzar stian lugart ombrómm ’z soinda nå zo flattra da nåmp in hümbli di aroplé von inglesan. “Z bartaz nicht vürkhemmen azpar stian lugàrt da untar”.

I hån giglobet bazta hatt khött moi mãmma un hånнар auzgilüsant, ma da sèll bòtta mearar baz nia hånne gipetet az gea azpe se hatt khött si.

Bar soin gistánt lugàrt a par urn un dopo na pizzle di earstn laüt hãm ågiheft auzzogiana zoa z’sega azta vürizgestkhennt eppaz.

Moi mãmma hatt gihatt khött djüst. Di katscha hãm giflattart obar dar statt un hãm gihatt argidjukht a par granàttn biane bait vo bo bar soin gest biar un vo sèmm habar o gisek di kontraèrea boden nåhattgischozt ma åna zo macha groazan schade. Da sèll bòtta o izta gest gânt allz gerècht.

Asó saibar auzgânt biar o un hãm gisüacht di åndarn lusérnar. Sa soin gistánt alle gerècht un alóra habar detzidart zo kheara bodrømm dahüam kan ünsarn laüt.

A bòtta girift in lånt, soinsaz alle khent inkeng zo vorsa bazta vürizgestkhennt ka Tria. Bar hãmén alóra kontàrt allz, bia bar hãm

gitânt zo vonkiana un bia, an lestn, bar soin gest alle kontént z'soina gikheart bodrùmm lente atz Lusérn.

In sèll abas, vorde pin gânt in pett, hânne gipetet Gottarhear: i hân nia gihatt gisek asò eppaz. 'Z kriage prink nicht guatz, niamat; lai vort un hummar in armen laüt.

Von sèll tage vort hânne gipetet alle abas zoa aztase rif 'z kriage; i pin no gest a tschovitt, i hân gihatt lai viartza djar, ma in di oang von ândarn laüt hânne sa gihatt gisek genümma vort. Sovl azzez habe na mint no haüt ke 'z soinda pasàrt mearar baz sintzekh djar."

Ja, asò iz gest dise djar. Niamat magatz nèt gloam azta nèt berat apparümmaz bodaz mage kontàrn no haüt. 'Z lem vo vor a sintzekh-hundart djar iz gest gântz sber un nèt lai vor di groazan, ma vor di djungen o boda hâmm gimöcht helvan in altn zo maga auhaltn di famildja. 'Z izta gest 'z kriage un di khindar hâmm njânka gibizzt djüst bazzez bill munen un bazzez vürtrakk, ma sa hâmm gimöcht vorstian gântz palle ke 'z lem iz bichte un ke ma hattze gemöcht stützan pitt allz daz sèll bo ma hatt gihatt.

Solo auzlûsnante in altn laüt vorstétma bia sa hâmm gilebet dise djar un übarallz baz sa hâmm gilebet; di oang kontarn no pezzar baz di börtar; 'z geglentszega von oang, odar di zeacharn boda arvalln, odar di vort boda bidar auvarkhinnt ombrómm ma gidenkht bia 'z iz gest in ar bötta.

Allz ditza hattmarz gischenkht moi nona kontàrantemar vo bal se iz gest djung; ombrómm biar djunge mochanaz machan kontàrn dise sachandar von ünsarn altn, zoa nèt zo vorgèzza ünsra vorgânnate zait un zo gidenkha hërta ber bar soin un vo bo bar khemmen.

Walter Nicolussi Paolaz | Claudio Nicolussi Paolaz

Sillabaita

“**Z** izta gebest in aran bötta...”

Ja, umbrómm alle di stördjela möchan å hevan asó: “Z izta gebest in aran bötta...”, ånka azta ditza iz nèt ummaz von selln stördjela boma au hatt kontårt dise djar in khindarn zo machase intschlavan, odar, pezzar, nèt allz daz sell bode pin nå zo roatanaz au iz asó.

’Z izta vorgånnt a söttana långa zait ke niamat mear möge khön baztada iz auzgevallt un bazta invétze iz khent gelekk darzuar nå in staigela von zaitn in alle dise djardar.

Bar soin någebest zo khöda ke... ’Z izta gebest in aran bötta... a khlummaz lentle au atn pèrge, an altz lentle, pittn tècharn gedekht pitt plèch, borostegatz plèch boda hatt geglentzeget balda di sunn iz gebest ledrå, nå zo giana oine, pitt khnöttane enge stiång au nå in maurn, pitt khlummane vestarla, zo halta auz in vrost pan bintar, un pitt arme laüt boda hãm gesüacht zo giana vürsnen nemmante daz sell boda Gottarhear hatten gètt, tage vor tage, åna zo vorsa mearar.

In sell lentle soinda gelebet o drai khindarn pitt soinar nona. Eh ja, da hãm gelebet pittar nona umbrómm da soin gestånt åna tatta un åna mamma balsa no soin gebest khlumma, un hãm gehatt niamat åndaraz auz baz di nona boden hebat någemaktüan.

Arma nona, di hattze gehatt genump alle drai sèm pitt irn, un hatt hërta getånt daz peste bose hettat gemak tüan zo züglase.

Von herbest vort, balda datz morgas di bisan hãm ågeheft zo soina gedekht pitt raif un datz abas di nacht hatt vürgetretet ke di baibar soin no gebest auz pa èkhar, fin ka långez, balda di sbèlbela hãm boróatet ’z èst untar in uas von tach un nidar pa laitn hattma gehóart singen di grilln, di drai khindar soin gestånt pittar nona sèmm in lånt, umbrómm o di eltarstn zboa hãm gehatt zo giana ka schual, ma balda di sunn hatt ågeheft zo bërma a pizzle mearar un di tang soinse gelangart, hãmssa augevånk soine sachandar un soin gant zo leba alle viare in di hütt bosa hãm gehatt nidar zütntrest in tèlele, inn hintar in pèrge. Sèmm saitma gestånt gerècht.

Allz umanùm soinda gebest schümmane grümmane bisan auzgezöünt pitt ledrâne khnöttane maürla un hintar hattma gesek tunkhl in balt. Di khlumman hüttn, boda di eltarn hãm augehatgemacht pittn gelaichegen baizan khnottn von maürla in di vorgännatn djardar, un boda soin gestânt untar di dekh von snea durch in gântz bintar, ka lãngez soin auzdarbekht un hãm offegetânt di türn in laüt von lãnt, soinen khitzla un soinen khüa.

Di vichar o soinse gevuntet gerècht, umbrómm auz durtn tage hãmsa gemak prokhan 'z grass lai sëm auz déllant in tor von stall, un ditz a iz gânt guat alln, in laüt daz earst von alln.

Di drai prüadarla, balz 'z iz khent di zait zo partira, soin hërta gebest mearar baz stoltz.

'Z hatt geböllt muanen ke ma hettat ågemakhevan zo zela di tang boda no hãm gemengt vor da hettat geslozzt di schual, un ke di bisan un di elbar bosa hãm gehatt gegrüazt in herbest vorãnahì, soin gebest nã zo paitanen auz. Baz berata gebest pezzar att disa bèlt baz springen, loavan, hokn un lachan di gântzan tang, auzzalt, untar daz plabe von hümb!?

Ja, da hettatn boll gehatt zo helva dar nona o. Da hettatn gehatt zo giana vür pittn khitzle, da hettatn gemöcht aulesan 'z holtz zo züntra å 'z vaür un gem a hânt zo khocha z'ezza, ma 'z beraten gestânt no ploaza zait zo spila un zo loava inn un auz pa balt fin azta 'z hertz hebatzen schiar neméar dartânt.

Zo khòdaz gerècht, beratnsa partirt in vünve: seãndre drai, di nona, un di khatz.

Ja, umbrómm dar mocht bizzan ke di nona hatt gehatt a schümmna khatz. A groaza schümmna roata gemestata khatz, pitt tunkhle striavan durch pan gântz laip, nidar pa zavãttun un affon lãng sbãntz. Vo baitom hattze gelicht mearar inaran djungen lince, pittn selln lãngen un baisan baffan un pitt soin spitzegen oarn un groasan pumblatn oang.

'Z möge soin o ke in a vorgãnnatz lem, da khön ke di khatzan hãmar sibane, izze gebest an åndarz vich, pezzar baz allz, a hunt. Ditz a khüdez umbrómm disa khatz iz hërta någebest dar nona, azpeda tüanat a hüntle. Daz arm mensch hattze nèt gemak mövarn ke 'z hatt gehatt di khatz zbischnen in vüaz, az iz gânt zo venna epparümmaz, di khatz hatten gepitet auzzalt, aftn bege, attavorã dar tür un balz iz gebest zait z'ezza, hattzese nia gemacht rüavan zboa vert.

Ma mocht khön o ke di nona hattze gehalten gearn schiar azpe an åndarz khinn.

I hãnnaz khött vodar khatz vodar nona umbrómm 'z iz di khatz boda auhaltet ditz a stördjele. Lüsant!

In an tage azpe di åndarn, di zboa eltarstn von drai prüadarla soin gebest auzzalt, hintar dar hütt, attavorã in bostóapate vestarle von stall voll telarin, zo spila pitt a par altn aisandarn bosa hãm gehatt gevuntet au atti tetsch untar daz durr höbe, balda da kurdjósate khatz hatt geböllt gian z'sega baz da soin nã zo tüana, sovl azpe se hettat geböllt schaffan att daz sell boda, vor si, iz gebest soi.

Di zboa khindarn soin nèt gebest znicht, ânze, da hãmse gehalten gearn se o da sell groaz khatz boda vil vert hatt genump in platz vonan tschellele in gespila, un hãm no zo vorstiana haüt baz 'z izzen gesprunk in sint. 'Z bart soin gebest dar lust bosa hãm gehat innzalt, di sunn boda hatt geglästart hoach in hümbel, da patàtan korschéntz bosa hãm gehatt gèzzt in abas vorànahì, da bartn soin någebest zo süacha eppaz någes zo tüana, ber boatz, ma in sell tage hãmsa getânt epparèppaz bosa neméar hebatn gemak vorgèzzan.

Àna zo bizza bia un baz, hãmsa genump an alta khlummana borostegata khnettnen boda di nona hatt gehatt genützt àzopinta 'z khizzle inn in stall, un in di zait von an plitzegar di khatz hatzar gevuntet augemacht drai viar vert umanùm in laip, zuargespèrrt pittnan drat, azpe ma hatt hërta zuargespèrrt in gattar von gertle nidar nå dar hütt.

'Z iz malaméntar kontàrn au pittn börtarn baztada iz vürkhent attavorà in gebetratn oang von zboa khindarn. Khön ke da soin darstânt iz nicht. Di khatz hatt àgevånk zo springa durch un her, zo lërna un zo plasa, zo bidase au un zo rodlase danidar in pa grass, zo kheara umanùm paizant in sbântz, ma 'z iztada nicht gebest zo tüana, di khnettnen iz gestânt sëm bosasar hãm gehatt àgepuntert un, bi mearar di hattze gemövert, bi mearar di ringla hãm geskhlèppart panàndar sovl beda epparùmmez berat gebest nå zo laüta a klöckle.

An lestrn, daz arm vich, darschràkht un narrat peng dar vort, hatt augevånk un iz geloft durch dar gântzan bis un iz gânt zo lugàrase inn tortemitt in balt.

Azpede hån khött vorà, di püabla soin gestânt gebetart pittn maul. Nimmar mear htatnsen impitet eppaz asó! Da hãmda nèt gelekk vil zo vorstiana ke da hãmz gehatt getânt groaz da sell bötta. Ber hebatzar khött est dar nona ke da hãm gehatt gemacht vonkian da liabe khatz?

Da hãm nèt getânt pa zaitn zo kheara 'z oage, ke di nona iz sa gebest sëm, attavorà, pittar bèsschüzzi in di hent, voll geradatz geplètra, boróatet zo legaz auz zo trükhna atti dret boda soin gebest gezoget durch nå dar maur, un, njånka khönz, zo vorsä boda iz gânt di khatz.

'Z vaür hebatn nèt asó àgezüntet di ganèssla azpe di vort bosa hãm gehöart aubaksan innzalt un boden hatt gevånk in gântz laip, vo züntrest in vèrsnen fin zöbrest in spitz von lengarste herle, ma di nona hattz nèt gearnt un se hãmda nèt draupensart mearar baz a bötta un hãmhar khött ke vodar khatz bizzansazan nicht un derüzz soinsa geloft inn in di hütt un hãm gestekht di nas gerade drin in libar vodar schual. 'Z iz nia gebest vürkhent, un nimmar mear berat no auzgevallt.

Di sunn, laise laise, iz gânt oine in sell tage o un, balz iz khent zait z'èzza di tschoi, vodar khatz hatmasan gebizt nonet nicht. 'Z iz sa gebest tunkhl balda di nona hatt audarbist di lantern un, àna zo reda, hattze offegetânt di tür un iz gânt auzzalt, un dena hattmase gesek loavan azpe a töbega seal nidar un au pa bisan hokante: "*Sillaaabaitaaa! Sillaaabaitaaa! Bo piiistooo? Ai daaa!*".

Ja, i pinme vorgèzzt zo khödanaz ke di khatz hattze gehöazt Sillabaita. Ma boazt nèt vo boda iz zuarkhent dar sell nãm, daz uantzege sachan

boma sait gebest sichar iz ke di nona hattze hërta gerüaft asó, un in sell abas dar sell nám hatt auzvorprocht di tünkhl vodar nacht un i halt ke dar iz gerift fin au aftn má.

Daz arm baibe iz zuarkhent balz iz gebest palle mittanacht, alümma, ler pittn hent, müade un avilirt sovl besaz hebatn gehatt gevazzt pit nistln.

Balda di tür von eng khüchele iz offekhent laise laise sovl beda berata gebest hintar a diapa, di khindarn sojn no gebest bachant un balsa hãm gesek di nona tretn vür djukhante di schinkh att ummana sait un att d'andar, hãmsasen neméar dartânt zo haltaz auz un ham ágeheft zo gãula un zo khliga disperàrt un zo roata au allz daz sell bosa hãm gehatt getânt dar khatz.

Da hãm en impitet ke di nona hebatze lai gestroacht, un invétze, saiz ke di iz gebest halbe getöatet peng dar fadige, saiz ke 'z iz gebest sa tunkhla nacht, saiz ke da hãm neméar augehöart zo hetzega von dispiazér, odar, mearar baz allz, ke di hattze gehalten asó gearn, di nona hattze tasentárt un hatten khöht ke, an tage odar in ándar, di Sillabaita berat sichar gekheart bodrüm da huam.

Dar tage darná iz o gânt oine ána náugez, un asó dar ándar un dar sell andar bidar un di bochan, ummana ná dar ándarn, sojn gevallt drinn in di mül vodar zait ána zo macha bizzan nicht mear vodar khatz.

Di nona hatta schiar neméar pensàrt, odar asó hattze gemacht gloam, ma di khindar sojnse nèt gètt vor vorlórt un hatta nèt gemengt tage azza, gianante inn pa balt zo lesa au durre raisla odar nidar hintar dar hütt zo nemma an kántar bazzar, hãm gehoket in sell nám durch den gántz tèlele, ma 'z iz gebest sovl beda dar bint hettat ingevánk di börtar un hettatze getrakk vort bait boda niamat mear hebatze gemak höarn.

Da hãm o hërta gelazzt auzzalt dar tür eppaz z'èzza, azta di khatz, pa dar nacht, balsa alle hãm geslaft, berat zuarkhent. Ettlane vert datz mörgas izta nicht mear gebest in pièttle, ma 'z iz gebest malaméntar vorstian ber daz hatt gehatt gevèzzt. I halt ke di meararstn vert dar vuks hatten gelèkht di baffan.

Di tang sojn gânt bahemme un dar herbest iz bidar gebest ná zo khlopfa atti tür. Palle hettatnsa gehatt zo kheara bodrüm in lånt un vodar Sillabaita njánka dar satn, ma, azpe 'z vürkhint ettlane vert, an lestn iz auzgevallt.

In an morga, dar alt baká boda iz gestânt in di hütt sèmm nãmp, hatt aukontart ke in abas voránahì, baldar iz gebest au obar in skaffan ná zo zorniranen a püachaz rais zo richta di pèrta zo maga zuarprengen 'z holtz, hattar gehört allz a gekhlingla in attimit in neblar von balt un izzen schiar ákhent a podjò umbróm dar hatten lai gesek attavorá di armen sealn von purgatördjo boda sojn nágebest zo khemmanen zo nemma.

Dar hatt gedjukht sèmm 'z rais, gelatt gian in pail un vorgèzzt in rukhsakh o un iz vonkánt nidar pa bisan khödante au di requie.

Di lestn börtar von mån hãm da nèt gelánk zo vorliarase in vriss air von herbest ke di püabla hãm en ágezoget bahemme di pèrkschüala un

pittn rökhla in di hent in zboa sprüנג soinsa så gebest au zöbrest in bisan zuar in stikhl balt untar in skaffan. Di nona hatt boll gemak hokn un lürnen azza khearn bodrüm, 'z iz gebest sovl bese hebat geredet zuar in an khnott.

Balsa soin gerift au hintar in skaffan, pittn hertz in di gorgl vor di fadige, soinsase gesotzt zo ziaga in atn un ham ägeheft zo rüava di khatz un zo lüsna besa hebatn gehöart mövarnse epparéppaz.

Saiz gebest bazzes hatt geböllt soin, 'z izta nèt vorgännt vil azzen soin gevuntet di khatz sèm attavorå dar nas. Si iz gebest geradeau affnan stokh, stille at soine viar zavätn, geheft pittn khopf azpe a general un pittn oang gerade in di oang von khindarn. Di iz boll gebest a pizzle megrar bazzasen hãm gedenkht, ma da hãm gesek ke di iz nèt gestânt asó letz azpesasen hãm gehatt vürgestëllt.

Di khatz hatt ägeschauged di khindar un di khindar hãm ägesauged di khatz un soinse schiar gevörtet. Da hãmnen gemacht korådjo ummaz pittn åndar un soin augestânt zo böllanar gian nempar, ma di khatz hatt gemacht an sprung hintarbart sovl bese nèt hettat geböllt azzar gian sèmm nãmp.

Da soin gânt vürsnen asó vor a par vert un balda di khindar ham vorstânt ke da beratn nia gebest guat zo vångase azta di khatz nèt hebat geböllt, soinsase gesotzt danidar un hãmar khött: *“Lüsan Sillabaita, bar hãm gevelt zo tüanadar daz sell bobadar hãm getânt un vorsandar vorzáing. Bar böllatndar vortnemmen di khnettnen un böllatn asto khearst bodrüm da humman pitt üsãndarn.”*

I boaz nèt vo baz, beda di khatz hatt vorstânt bazda hãmmar khött, besar hatt gedenkht alle di vert bese hatt gehatt gespilt pittn selln püabla, besen hatt gelest in di oang, odar baz åndarz, ma laise laise izzen gânt sèmm nãmp un hattar gemacht vortnemmen di khnettnen, un dëna, sovl besen hebat geböllt khön “Vorgëll'z Gott!”, izzen gânt inn zbischnen in vüaz a drai viar vert, azpese hatt hërta getânt pittar nona.

Di prüadarla soinse ägesauged luste. 'Z iz gebest dar peste tage vo soin lem.

Da soin någebest zo pensàra dar nona, balsese hettat gesek khearn bodrüm pittar Sillabaita, balda di khatz pittnan sprung izzese gezoget durch dëllant, hattze ägesauged an åndra bötta, hattze gegrüazt azpeda nur di khatzan soin guat zo grüasa, un, ena zo lazzase hòarn, azpe di rötlatn löapla von puachan boda soin gebest nå zo valla danidar, izze bidar vorsbüntet hintar in tschümp.

Di khindar soin gestânt sèmm gebetart pittn maul, vest azpeda soin gebest vest di skaffan. Da hãm nemear gebizt baz zo tüana, sovl besa beratn gebest vorlórt in di nebdar von herbest.

'Z hattze auzdarbekht 'z getritzla vodar nona boda laise laise, plasante, iz gerift si o au zöbrest in skaffan un vo baitum izze darschrakht segantese sèmm, asó, schiar åna lem.

Balsase hãm gesek zuarrivan hãmssa ägevãnk zo gaüla von dispiatzér un hãmmar augeroatet allz baztada iz gebest auzgevallt.

Di nona hattze gelazt tian, un dena, balsase soin gebest a pizzle augezoget, hattzen khött: *“Sait nèt traure moine liabe khindar. Dar hatt gevelt, azpeda veln alle di laüt at disa bèlt, ma dar hattz darkhénnt, un hatt getânt allz daz sèll bodar hatt gemak tian zo pezzra auz in velar bodar hatt gemacht. Attaz sèll boda iz vürkhent an lestn, eråndre hatta gemak tian bintsche. Di Sillabaita in dise zaitn hatt gelebet frai, inn in balt, un est hattze zornirt zo giana vürsnen zo leba asò. Tüanapar’z nèt beråndre o?”*

At dise börtar di püabla soinse gehöart pezzar un, khearante bodrümme da huam, nidar pa bisan boda soin någebest zo khemma gel, a pizzle traure vor bia ’z iz gânt zo geriva, hãmsa nèt gemak tian pitt mindar zo hörase se o stoltz, azpeda sichar izzese gehöart di Sillabaita, pensàrante attaz näuge lem vodar khatz un sichar ke in an tage odar in åndar hettatnsase bidar bokhént durch pa staigela von balt.

Asó iz gânt da sèll bòtta, liabe moine laüt, un no haüt, balda, in soine alte djar, baiz pittn har, ma pittn gelaichegen hertz, ummaz von sèlln prüadarla, gedenkht di sèlln tage vorlórt in di fitzan vodar zait, bèzzarnen di oang un a khummaz khnöpfle spèrrten a pizzle zuar di gorgl.

Sillabaita

Nilda Nicolussi

Springen in hümling...!

“Ai bahemme, bahemme, loaf! Schauge ditza bol iz eppaz schümmaz sega, nèro?

Sisto bela, dar sell iz dar hümling, ma baldo geast ka schual muchsto khön dar maistra ke dar hoazt “arcobaleno”!

Boasto, liabez moi khinn, da khön ke asto springst in ring, khisto a püable, un astz sa pist, khisto a diardle, au sèmm izta khummana zait, allz ist est, häüt, ’z izta neméar dar mòrgn un dar gestarn!”

Moi tata iz gest gezotzt auz zalt, in di vrisch boda hatt gelatt dar reng, soi tschikk hatt getenft no mearar un dar bint hatt geheft in roach au, au hèrta höachar un hatt gesprunk in hümling.

Dena ’z haus iz kent khalt, gröazar, ler!

I pin gânt vort von moi lånt; a näugez lem, an åndarz haus, ma aniaglana bötta boda iz gest a rengtage un hån gebarnt an glöstar sunn kukkn auz, hintar nar bolkhnen, pinne no hèrta geloft, azpe a khinn, attnan vestar, zo süacha in hümling.

Est boaze ke atz täusch hoastar “Regenbogen”, di inglesan rüavanen “rainbow”, un di französan “arc en ciel”, ma åndre laüt hãmartz gelirnt ditza, nèt moi tatta, un di starchan varm soinda neméar gest.

Alle djar kheare bodrømm un stea an gântzan summar in moi lånt; daz earst bode gea z’sega bide rif, iz hèrta in akhar, sovl bide berat a vich boda süacht di earde, anvétze baz a mensch boda offetüat soi haus..!

Sèmm, vinne no hèrta a khlumma gertle boda moi mãmma hattmar gelatt machan bide pin gest khlumma, allz vor mi!

Drin hånne hèrta gesent bazze hatt gevenzart von soin buste: a drai rebla, bomar nia soin augânt; a para pötzele von rabanéln un vil vasöln umbrømm, di sèlnen khemmen vür bahemme un hèrta.

’Z gertle iz no gezoünt ke ’z paritmar a grèpple, ma untar izta nèt ’z khinn bode pin gest, i vorsteaz schaugante å in groazgart bode hèrta sen i est, dar schauget auz azpe dar sell boma hatt gemacht vo khindar in alt asilo, gehelft vo dar Maria Moretto: vil kuadröttla, vil begela un di stèkhla pinn “contrassegno”, i hån gehatt an albar.

-“Daz moi gertle iz pezzar!”-

-“No daz moi iz pezzar, i hån a khebazle åna rüing un a reble så zo maga èzzan!” -“Astomar gist ’z reble, nimmede nå in di bis von Camiln, hërta azta is di sunn..?!” Disar iz dar furbate Gion, er vintzartze hërta, umbrómm dar vintara auar ploaze pur zo maga hån a reble un du valsta drinn, ma ’z iz moi tschell, i halten gearn azpe a sbestarle, a prüadarle, ’z geatmar guat asó.

Bida iz gest starch di sunn hånne hërta gesek gian di puam in da stikhl bis von Camiln un sèmm soinsase gehukht, ummaz da, ummaz danå un soin gestånt vest asó, a bolt ‘a pizzle.

Soinante a diardle pinneme geschemp zo giananen nå, ma i hettat ampò geböllt bizzan bazza tüan sèmm, taichante, taichante!

Aniagla bòtta bodese hån gevorst, soinsase ågeschauged fra seåndre puam un hån lai gelécht, åna zo rispùndramar.

-“Sea, schauge, bettana groaza rabe, izz, un hoint khimme i o in da stikhl bis Springen in hümlring...!

-“Ja, ja, gedenkhte zo nemmadar nå a bússele pinn lukh.”

Büssela i hånnar hërta gehatt vil, di sèlln bode hån genützt z’spila “måmma” pittar Elia.

Est boll, hõareme azpe a djüstar cawboi, i khånz schraim o, umbrómm da hånmar hërta gevållt di “Western”. Asó iz schümma! Gian vort bait, in da groaz “prateria von Camiln”, nèt stian hërta z’spila “cawboi-indiani” nidar attn Pil pittnar pistola gemacht vo zboa vingar un hokante lai: “pa Gion, pa Gius, pa Ton!”

’Z iz gest da earst bòtta bode hån aupasårt in stradù pittnar gånztan “bånda” puam, a senjele pinneme gevörtet ma i hån gehaltet geschauged zöbrest dar stikhln bis, z’sega bida furse beratn auzgespitzart di indié pinn baizan ross, z’ziaganaz di frecce!

Baz izta in di bis von Camiln?

In da stikhl bis, soinda di löchar von sbartzan grilln, di sèlln pittnar khlumman pumblatn köpfle ke ’z parirt a sbartzez mèrmale postårt drau.

Bida iz di sunn sekma in da tiaf tåna, un asto steast stille, khinta auvar dar grill zo sünnase un du masten vången.

Miar, soinsamar hërta vonkånt bodrømm inn in soi loch, ma pezzar asó, i hettat nånka gebizt baz zo gebanen zo vrèzza dahùam! Di puam anvétze hånmar gevånk ploaze, di büssela vol umbrómm, seåndre hån gestekht a mezzar in di earde, hintar dar tåna, asó dar grill iz gestånt auzgeslozzt un hatt niméar gemak vonkian bodrømm.

I boaz nèt bazda hån getånt di puam pitt soin grilln, ma a bòtta hånne gesek a pizzler tånf. Un vo sèmm vort hånne neméar giböllt soin a Cawboy ma an indió, i hån diméar gesüacht di grilln ma ’z hånmar gevållt di zürlela.

Khemmante bodrømm vo tartzétto, in månat vo madjo, biar diardla, hån hërta geschüttlt di èlbar nå di bege, un asó izzese hiinviart a schaur zurle, ja da soin abegevallt von raisarn azpe schaur, zèrte soinmar gestånt in pa har o!

Di zurle soin pezzar baz di grilln, da stian squase vest un pittn tschètla, boda parirn skovèttla, machansadar di gutzl atti hånnt, ditza o hånnez gelirt vo moin tschell Gion.

An: - “Pisto zuar?” - hattme gemacht khearn attaz moi, bidar vorå in khlumma gertle, est parirtzmar pròprio a djüstz grapp, 'z soinda di roasan o.

Azpe a bahémegar grill, izzarmar vortimplikst moi tschel Gion, in an tage voll sunn, si iz no gest hoach in hümbel, 'z berat nonet gest zait zo lugàrase! Von sèll traurege tage vort hånnen neméar gesek né zurle, né grilln in lånt; i halt ke dar hatzen någenump alle er.

- “Ja i grüazte, est steade bidar da an gântzan summar!”

- “Ai da du o, asto bill lachan, hör bazzemar aukontàrt da, di Herta!”

Ihöarme sovl bide berat abegeslipft von hümbelring, sovl bide hebat vorlört, allz inan stroach di stachan varm, er invetze moi tschell, dar bahémegar grill, hatten gesprünk in ring un iz in di schümman liachtegen varm!

- “I grüazaz, bia steatar, auzgetribet gerécht in bintar? Vobaz lachtar asó vil fin zo haba abe di zeacharn?” Asó di Herta heft å zo kontàra vo dise djar.

“I hån djüsto khött, da dar Leta, ke est sekma vil augespèrrate haüsar, 'z soinda auzgestorbet ettlane läüt, ma balbaraz soin boràtet i un moi månn, habar gemocht gian zo leba pitt soin altn, alle pittnàndar.

'Z iz nèt gest pròpio allz daz peste!

I gedenkh ke, in an tage, zoa zo helva in haus, pinneme gelekk zo bèscha abe gerécht da alt vedrina; di iz gest asó tunkhl, pròpio sbartz, alla getempft.

I hånse geputzt asó gerécht ke di iz khent schümma liachte ma bida moine non hånse gezek, invétze baz zo khödamar “vorgèllz Gott”, hånssa takàrt z'straita ke i hånnen darrizt 'z holtz vodar vedrina un azze schauge bolàu nimmarmear zo putza!” Alle drai biar fan, hån gelacht de gusto.

Di hatt èstro zo kontàra di Herta haüt, un geat vürsnen: - “I un moi månn, hån gehatt lai a khåmmar in sèll haus, da hånzaz gezedart soine altn, da sèll z'slava. Alle di abas, dar alt hattaz gerüaf nidar in di khuchl, mèkkante in pesom au untar ünsar khåmmar, zo khöda z'petle. Alle di abas iz gest asó. I halt ke 'z petle von alt, hatt någehelft, dena habar gehatt nèt ummaz, ma zboa haüsar, alle vor üs!”

Di Leta hatt lust zo reda: - “Ja dise djar soinz gest di månnen auzohalta 'z petle, müade, gerift vodar arbat ma 'z petle hattmaz khött.”

Est izeze neméar guat zo reda di Leta, di lacht un lacht, di riftz neméar; segantese si lachn asó de gusto, habar gelacht biar o, åna zo bizza vo baz.

Bise hatt givånk a khöstle atn, geatze vürsnen di Leta:

- “Ja, 'z berat nèt pròpio zo lacha ma 'z khintmar in sint ke, in moi haus o, moi tatta hatt augehaltet 'z petle, biar khindar soinz gesotzt nåmp imen, ma moi måmma anvétze hatt hërta gehatt gech zo riva di mistiarn: auzosiada di patàtn un 'z gegrés in sboi. Moi tatta hatt ågeheft: “Ave Maria...”, ma moi måmma, gevånk azpe se iz gest, hatt rispündart kartza palte di: “Santa Maria..”, un alára moi tatta hatt abegezogt an vluach khödante azze nèt rispündar di: “Santa Maria..” bidar er hatt no zo riva.

Un asó pittnar Ave un an vluach habar gerift 'z petle alle di abas! Eppaz hattz någehelft allz ummaz. I hån nicht zo kontàra un khü lai:

- “Pitt moin zaitn anvétze, hattma ågeheft z'schemase zo peta, bar hån gehatt allz...!” Da schaugme å, åna zo reda di zboa baibar, i vorstea nèt, un alára khüde lai:

- “Bèn, est geade, i hån zo lüfta auz 'z haus, i grüazaz.”

Tönle
Bintarn

2013 201

Nadia Nicolussi Paolaz

Dar mà von Boan

Ziz palle gest di achte, an ändadar sberar tage iz gest gânt un iz bidar gest abas.

'Z iz gest herbest un in di èkhar izta neméar gest vil zo möcha tüan, 'z izta gest augenump allz un est izta gest hintar gestânt zo hauga di earde, vorse berat khent kartza hert.

Haüt, pitt moinar màmma un ben da soin khent vo schual pitt moin prüadarla o, pinne gânt in balt auzolesa 'z holtz bo da hatt gehatt boróatet moi tatta in di vorgánate tang. Bar hãmz gevazzt au atti aksln un hãmz getrakk allz dahuam. Bar soin gest genumma hintar un vür, nidar un au pittar karge atti aksln, bar soin gest müade gerift ma est habar gebizzt ke bar hebatn gemak auzmachan in vrost von bintar.

Di pensiarn soinse gemacht hërta sberar, i pin neméar gest a khinn, i hãn ägemöchthevan zo tüana i o eppaz vor moine laüt, vor moine eltarn un vor moine prüadarla. I hãn ägemöchthevan i o zo arbata in haus. I pin aromai gest groaz un vil sachandar, bo da fin est hatt gehatt gefânt moi màmma, est hãnnese gemöcht tüan i.

I hãn gehatt voll in kopf pitt disan sachandarn benn de hãn gehóart laütn di klokkn. Sa hãm gelaütet acht vert. I pin gest müade, i hebat gehatt lust zo giana in pétt ma i hãn nèt gemakk tüan pitt mindar zo giana sèmm bo den hãn gehatt vorhóazt.

In sèll summar hãnne gehatt gekhennt pezzar in Tony, in sunn von Max. Bar hãm gelebet nãmp un vil vert saibaraz gevuntet pittnãndar zo giana in pa balt, in di èkhar un in di bisan. In di sèlln mãnat, in unsarna djunga un vrischa eltum, saibaraz gevuntet pittnãndar ettlane vert un soinsaz aukontart. Bar hãm ägeheft zo khennanaz pezzar, zo khemma groaz pittnãndar un zo khenna pezzar 'z lem pinn oang von groazan. Bar soinaz gehaltet gearn ettlane vert un soinaz vorhóazt zo haltanaz gearn vor hërta, aniaglaz sachan beratatz vürkhent.

I pin no nã gest zo pensàra at dise sachandar benn de mar pin ägezoget bahemme a franéla un pin lai vortgeloaft von haus. I pin någest zo giana atti Boan un hãn gebarnt ke di tang soinse proprio gest

gekhürtzart. Di sunn iz neméar gest au hoach in hümbel ma si iz lai någest zo giana oine.

Di èlbar hãm ågeheft zo haba di varm von herbest; di löapar soinn ormai gest roat, gel un kafèdat.

Schaugante å dise schümman sachandar pinne gerift nidar nåmp ünsarn puach. Dar Tony iz sa sèmm gest, un ben dar me hatt gesek rivan, izzar lai augestånt bahemme un izmar zuarkhennt. Dar hattme lai geküsst un hatt ågeheft zo reda: “Lisa bar bartnaz haltn gearn vor herta nèro? Aniaqlaz sachan bartaz vürkhemmen?”

Dar hattmar khött dise börtar pin oang voll zeacharn un pittar stimme bo da hatt gezittart. “Ja Tony, vor herta, aniaqlaz sachan bartaz vürkhemmen.”

Bar soinnaz gesotzt untar dar puach. Di sunn iz gest ormai oine un izzese gest geheft a senjele vrischar air.

“I moch gian in Taütschlånt pitt moin vatar” hattamar khött: “sèmm izta soi pruadar bo da khent an månn bo da süacht an smitt. I magat gian sèmm, lirnén di arbat un gebinnenmar zo leba. Ormai pinne a månn.”

I hån nèt gebizt baz zo khöda. ’Z iz gest asò vor alle di månnen: di meararstn vert hånza gemöcht gian in auzlånt zo gebinnanén zo leba. Palle odar spet hettatz gemöcht tréffan in Tony o. ’Z izta nicht gest zo maga tüan.

“I pin a månn, i moch lirnén an arbat un machanse khemmen di arbat vor moi lem. Pitt disar arbat bartemar auzügln di khindar. I mage nèt khön vo no.”

I hånz gebizt, ma hatt nèt gemak khön vo no.

Bar soinn gestånt pittnådar in gånz abas un da gånz nacht. Bar hebatnz auzgemöcht halltn a gånzéz djar, dar berat vortgån sa di boch drau un berat gekheart bodrømm ’z djar drau kan Åndarhailegen.

“I bartar painn. I bartar painn da fin baldo khearst bodrømm. I halte gearn.”

Bar soinnaz gehaltet gearn untar dar sèlln puach vor alle di lestn abas, untar in an vollen må bodaz åhattgeschaugét.

In lest abas vordar berat vortgån hattamar khött: “Alle di vert bodode barst höarn alümma un benn da bart soinn voll dar må, ai da untar ünsarn puach. Schaugén å in må un lèchlen å. I bart tüan daz gelaichege i o, ånka azze bart soinn vort bait vo diar. Dar må bartaz machan höarn nempar. Untar in gelaichegen må barpar soinn an uantzegez sachan.”

Pinn oang voll zeacharn saibaraz vorhóazt zo tüana asò alle di vert bo bar beratn gest traure un alle di vert bo da berat gest voll da må.

Daz sèll djar iz gest gånz lång, di zait iz vorgån khartzta laise. Di tang soinn neméar pasàrt.

Dar herbest iz gest gånz khurtz un hatt gelatt palle in platz in bintar. Moine tang soinn squasi gest alle gelaich. I hån gehelft moin prüadarla zo giana gerecht ka schual, i hån geknüppl, augemacht zumman vor

'z holtz un vor di sbemm, i hån gemacht di bèsch attn prunn un benn 'z iz gest ditzembre habar augemacht 'z sboi. 'Z iz nèt gest an arbat bodamar hatt gevàllt, ma in di sèlln tage alle di laüt hām augemacht 'z sboi un alle hām gemöcht helvan, ånka azma hatt gehöart gialn 'z vich un azta iz gest pluat ummar bobräll.

'Z izta auzgevallt an paran tage bozmar hatt parirt pezzar; 'z soinz gest di tage bodamar hatt geschribet moi Tony: "Paitmar" hattamar hërta geschribet "I bart palle khearn bodrømm. 'Z velnda no biane månat."

Asó soinda vortgånt di månat von bintar o, a långar bintar, voll snea un vrost.

Bar soinz hintargelatt allz gevaira von bintar, di Boinichtn, 'z vaür von "Vorprènnen in martzo" un laise laise soince genempart di Oastarn.

'Z izta njånka pasàrt a monat åna azze gea atti Boan, ka ünsarnar puach, å z'schauga in må bo da iz hërta gest au hoach in hüml. Solo sèmm pinneme gehöart gerècht un hattzmar parirt ke dar Tony iz sèmm pitt miar zo gebamar di kraft zo giana vürsnen.

Di lestn månat soinz pasàrt bahème, di tang soinz bidar gest voll pitt arbat.

Ma hatt bidar ågeheft zo giana in di gert zo setza 'z gepléttra un biar baibar hām gemöcht trang di earde zöbrest in èkhar umbrømm ka herbest, ben ma auge, khintze hërta geschupft nidar züntrest.

In da sèll zait hattma o gemöcht ummartrang in di bisan in mist zoa zo macha khemmen pezzar di earde un zo haba guatz höbe zo geba zo vrèzza in vicharn.

Laise laise soinda pasàrt di tang un pinn sèllnen di stadjóngen o, ma ånka az ta soinz gebèkslt di sèllnen i hån nia vorgèzst zo giana au atti Boan in tage von voll må.

Moi må au sèmm hoach in hüml hattme nia gelatt alumma un izmar hërta gest nåmp bendesan hån gehatt mengl.

Untar dar sèll puach iz auzgevallt azze hån rispündart in börtar von Tony, åndre vert hånne gelacht pensàrante ke er o iz någest å z'schauga in må vo durch sèmm un ke er o hattme gehatt in sinnt untar in gelaichegen groaz må.

Vil vert hånne gegaült umbrømm i pin gest traure un hån gevorst in må azzamar helf auzhalt di lestn månat boda no hām gemenglt un hån gevorst azzar mage machan pasàrn bahèmmegar di zait boda no iz gest.

'Z hatt quasi parirt ke dar hattme gehöart un ke pitt soinz gelaüchta hattar auzgelüsant moi gepéta.

'Z bart soinz gest vor di arbat von èkhar, von höbe, von khüa, von holtz un von sbemm, ma di månat von summar soinz proprio geflattart.

'Z iz lai gest setembre un di schual hatt bidar gehatt ågeheft. I hån ågeheft zo zela di tang boda no hām gemenglt zo riva atti Åndarhailegen.

Di earstn von otobre izmar gerift a lettar von Tony. Attàvorå in moine pineme lai geschemp, i hån gemacht fenta vo nicht un hån lai gelekk di kart in di gadjöff von vürta.

Datz abas pinne lai gânt bahemme au kan Boan un pinne gesotzt untar in må nåmp dar puach.

I hân offegetânt di kart un hân âgeheft zo lesa da earst riga. Un denna di sèllnen drau âna vortzonemma di oang. I hânse gelest alla pittnan atn alumma.

Gerift züntrest hânne âgeheft zo gaüla azpe a khinn un hân lai geheft di oang in hümbel zo süacha ünsarn tschell må.

I pin gest kontént, i hânnen gehoket vorgell 'z Gott un pin gânt vürsnen zo gaüla da gântz nacht.

Dar Tony berat gekheart bodrüm atz Lusérn bian tang drau; soi arbat in Taütschlânt z ormâi gest verte, dar hatt gehatt gelirnt di arbat von smitt un hatt gehatt gelekk attna sait vil gèlt.

“Lisa, disa långa zait iz verte. In bian tang kheare bodrüm dahüam. Moi zait in Taütschlânt iz verte, i hân gelekk attna sait vil gèlt un est lazzansame khearn bodrüm ka diar. Disa zait iz verte un i un du hâms dartânt auzzotragaz, du hastmar gepitet un est i khear bodrüm ka diar. I vorhóaztar ke bennde rif atz Lusérn bartede neméar lazzan alumma.”

Pinn sèlln börtarn hânne lai vorgèzst alle di schaülan un trauregen sachandar boda soin gest in ditza lest djar un hevante bidar di oang in hümbel zuar in voll må hânne gevitschl: “Bar hebatnz nèt dartânt âna doinar hilf. Doi gelaüchta hattaz gemacht hërta höarn nåmp.

Du pistaz hërta gest nåmp: du hastaz gehelft zo haltanaz gearn, du hastaz gehelft un gelirnt khemmen groaz. Azpe a khlummandar khoim boda laise laise lirnt bazzez bill munen khemmen a schümmana groaza roas. Da schümna roas von lem.

Mirko Pergher

Durch an glåstar sunn

Di diarn iz gânt au pa stiage loavante, hatt offegeschupft di tür un iz ingânt in di khåmmar gelekk in an debln schatn. Von vestar izta innkhénnt a timplz liacht boda hatt draugelaüchteget affna tischle augetischt. Aff di tatzan, vorvüllt pitt tunkhln roatn boi, izzese drinngezoaget 'z liacht vonaran getzüntatn khertz. Da khlumma khåmmar vor di hearn, von birthaus "Zboa Hèrtzan", iz gest ler; atn sell uantzege tisch izta gest nidargesotzt niamat.

Dar birt sèlbart hattze augelatt gian, åna zo lesa in zettl bosen hatt gezoaget.

Allz iz vürkhent åna zo impàitassen, zboa tage vorånahi: dar postildjú hattar gètt a kovèrta bodase hatt gevorst zo trèffase vor in sèll tage, "sånzta atz 15 (vüchtzane) von aprile, z'èzza di tschoi pinntan altn tchell", lai asó izzar gest untargeschribet dar zettl, un darzuar hattar gehatt a geschraiba umminüm pitt bokkldörn.

Tortemitt in tisch o soinda gest drai schümmane gele bokkldörn, boda auzhåmgelatt a guatz gesmakh boda hatt o gerüaft in langes.

Si iz gânt, a migele umbrómm di börtar soin gést schümma, un a migele umbrómm si iz gemenglt vo na par djar vo Lusérn, 'z lånt bose iz gebortet; 'z berat gebest schümma zo trèffase pittnan altn tschéll un pittn nevan boda no lem sèm.

Est, izzese nidargesotzt ka tisch, vümf minütn pellar vor dar zait, si hattar gevorst sèlbart, bem si hettat gesek inngian pa tür z'èzza pitt irn: an altar tschéll, dar Paul odar dar Andrea odar dar Walter, asó hatta vorhóazt dar zettl, odar di Maria, soi liabarste tschéllen, asó bia 'z iz vürkhent an åndarn stroach.

Est apparümmaz iz någest zo giana au pa dar krèkkante stiage von alt birthaus. 'Z izta lai inngânt dar birt, dar hattar gètt a gespèrrata kovèrta, si hattze genump un hatten khött "vorgell'z Gott".

"Magaz åzüntn a liacht, diarn, odar hattar liabar åndre khertzan"?

"Åndre khertzan, vorgell'z Gott".

Denna hattar gestèllt, tortemitt in tisch, sim ågezüntate khertzan

attnan silbarn pjatto, åna åndarst zo khöda, dar männ izzese gedrent un iz gânt auz.

Drau aftna gela kovërta bodar hatt gètt izta lai draugest soi nãm.

Åna zo impàitazen, von viar kantöu von birtheaus izta auzkhennt a deblz gesinga.

Sie hatt gelüsant a bailele un dena hattzese gedenkht: 'z iz gest a gesinga von Bach.

In earst stroach bosen hatt gehöart, iz gest in an abas, vor a par djar, augelekk an lestn vonaran tschoi vo schual von Walter, a tschell vo schual un vo gespila, er hattzar gehatt geschenkht an lestn von sèll abas.

In sèll timpl liacht von hümbel, 'z gelaüchtega von khertzan un 'z gesinga laise laise...di Jolånda hatt offegetânt di kovërta. Si hatt nèt geböllt lai lesan berda hatt untargischribet an lestn, un hatt ågevånk zo lesa... sie hattar boll eppaz impitet...

Gestarn pinne gestorbet.

Jolånda, i pin gest asó alumma aff di erade asó alümma, ke vorå in Gottarhear bartnda soinn lai moine schröa vo beata z'soina asó alümma. Häüt, drinn in disan nebl, höare neméar moin laip; häüt paite zo treta attnan glåstar sunn zuar in Gottarhear, i bill no ren a böttle pitt diar. Du pist hërta gest a liaba tschellen, an toal vo diar iz a schümmandar intruam, karzta schümma.

Niamat åndarst afti bèlt hattar gelicht diar. Est barte drinn trèffan in apparümmaz boda bart soinn azpe an intruam vo diar?

Gestarn pinne gestorbet, an lestn pinneme gehöart azpe a bastimént atz mer boda süacht zo halta gearn. Asó vert hånnedar geschribet, in tage bode hån darvért baz 'z beratmar vürkhent:

"I pin a schal getrakk von mer boda süacht zo halta gearn. Un du pistmar nidarnå åna zo khenname, åna zo vångame, un slipfstmar vort azpe a trupf reng gevallt att moi hânt... un bahemme getrükhtant.

'Z iz kårtza palle zo stërba, 'z veltmar no hërta doi gelacha."

I hândar lugært in beata bode hån, asó azpe alln in åndarn, in sèll schäuila tage boda hatt gebèkslt moi lem pitt letzan bort: a sberar beata in hirn.

Moi tschéllen, in disan nebel, boda paitet an glåstar sunn, vinnez malamentar ren von sèll boda bart vürkhemmen. Du barst no lem, nèt allz 'z geleba iz sber azpe daz moi.

Du barst vürgian pitt doinn lem, un häüt daz sèl boda bart vürkhemmen iz a nåügar bege zuar dar sunn boda geat oine.

Doi schal barst drinntreffan in åndre schaln, du barst haltn gearn, du barst stian gerècht un letzt, du barst sbitzan, du barst lachan un barst arbatn: allz mage vürkhemmen.

Moi lem iz gest åndarst, ummadar boda süacht daz guat un vinnzt nèt, a vogl auz alümma nidargehenk dar earde.

Nindart hånne gevuntet daz sèll bode hån gesüacht, 'z mage soinn azpe hån gesüacht gespèrrt pittn oang odar... von gesbåiga khintada auz nicht. Dena izta khent dar toat åna zo khöda nicht un åna zo machase

höarn... Un åna zo khöda nicht, daz sell boda bart khemmen est, iz allz sa vorgânt.

'Z khinta sèlbart zo vorsa zo sega az daz sell boda hatt zo khemma riftze, odar azzese rift benndase rift di bèlt.

Oh, moi tschellen, 'z bazzar stirbet sèmm boda åvånk 'z mer, bodase rift di nacht vånkta å dar tage.

Sisto, i pin nonet guat zo lãzzaz, i hån no eppaz gearn, eppaz zo gloaba, un no pinne nå zo süacha sachandar bodada nèt soin.

Un Gottarhear, Gottarhear o, iz no betar alz üsarne börtar, gloamarz, betar vo alln in libadarn un von geréda von altn.

Di mearastn vert lugärtarse boda allz is stille, odar in liacht von an tage attn snea, odar in liacht von doinen oang.

In an tage du barst gedenkan von sell bode i hån dar khött, von beata boda giläicht in guat, von toat boda auzsik azpe 'z lem, von gelächa un gegäula bodase geläichan azpe zboa trupfan bazzar, von må un vodar sunn boda soin pruadar un sbestar.

Jolånda, i bilde nèt auhalt n pitt vil åndre börtarn, est vorsedar, vor di bartz soin mëchte sber rivan disa tschoi åna miar, i hettate gemocht rüavan pellar, vil pellar, i hån darvért du pist gest hergevånk, an earstn pitt dar schüal, dena pitt dar arbat un sichar pitt apparümmaz zo halta gearn. I, est, pin nå zo paita azta no a glåstar liacht por durch disan nebl, pittnan grèsele rive zuar inaran åmaz, un machtme luste höarnse gian drau att moi hån.

Apparümmaz sichar bart lem odar pinne i est da boda lebet, ... un lebe gedenkhante. Barsto du o lem gedenkhantede vo miar?

I bildar schenkhan moin liabarste libar: i hånnen gelatt nåmp moin pett, in da sell khåmmar bo, ben bar soin gest khindar un puam, habar gespilt un geredet in di lãngen tage von summar, an lestn habaraz hërta gelatt pittnan gelaichegen gruaz:

“Bar sengaz mòrng”.

Bar sengaz mòrng Jolånda, i lazztar moin libar o bode hån draugeschribet alle moine tage, nimmern azzadar diar nèt iz kartza sber.

Asó riftzese moi geschraiba vo moin lem, pitt disan lestn bort bode est schraibe vordi:

“Mòrng pitt diar barte gian übar di bèlt zo süacha di varm: du barst hån a roas in doin lãngen har, di trialn roat un an toal hümb l in di oang, du barst soin glentzegar baz di sunn.

Du, moi liabar engel, barst süachan zo machame lachan.

Jolånda in ettlane djar barparaz vennen pittnådar azpe di stèrn in hümb l”.

An lestn, vor zo lazzade, zo treta vür aft disan glåstar sunn zuar nång tang, åna zo soina traure, un åna nicht zo lazzamar ånttuan, grüazede pittn börtar bodedar hån gelatt geschribet in sell stroach bodo pist vortgânt in Taütschlãnt.

Gedenkstoiz?

'Z iz gest a nacht von lãngez azpe hoint, un schaugante å in voll må, nidargesotzt in moi khåmmar, habar gelüsan 'z gesinga, daz gelaichege

vo hoint abas, i hände gelatt vortgian, vort vo miar pittnan khüss un a gedenkh von ünsarn pèrgn. Hintar hännedar gehatt geschribet:

“In an tage apparümmaz bart mékkn af di tür vo doinar schal: 'z bart nèt soin 'z mer, 'z bart soin a roas boda årüaft hilfe in doi hèrtz, in tortimitt in khalt bazzar von mer. An tage apparümmaz bart khlopfan att doi tür. Du schikhz nèt vort: 'z izhèrta spet zo halta gearn”.

Est hattze gedenkht allz, un hatt allz vorstånt. Von soin liachtegen oang azpe dar hümbel, soinar abekhent groaze zeacharn un allz in an stroach izze khent gerüaft.

“Jolånda, i pinz i di māmma! 'Z ista auzgevalt eppaz mèchte schaüla. Jolånda, hörstome?”

“Ja, māmma, i hörarde, khümar allz”.

“Jolånda, 'z hattmar djusto est ågerüaft di tånte vo Lusérn zo ködamar von Walter, gedenkstodaren? ... Dar iz gestorbet gestarn! ... Jolånda, umbrómm khüsto nicht?”

“I rüafte å spetar, māmma, est mage nèt...” un hatt abedarlest.

Daz lest timpl liach von khertzan iz gânt mindrane darmitt pittn gesinga, sie hatt auzgeleart daz lest trüpfle boi un hatt ågevånk zo süacha in si sèlbart bia un baz.

Laise, laise izze augestånt von tisch un iz gânt nidar pa dar stiage.

Dar birt iz gest auzzalt, hatt gepükht in khopf, sovl azzar hettat sa allz gebizzt.

Gianante nidar pa stiage soi gedénkha iz gânt hintar pitt dar zait, züntrest dar stiage izzese gevuntet in di vrisch vo dar nacht boda hatt ågerüaft in långez. Laise, laise izze zuargânt in haus von Walter, asó azpe si hatt getânt in sèll stroach, vor vil djar, zo lüsna mittanåndar daz sèll gesinga in liacht von må.

Luisa Nicolussi Golo

Gloam

Disa iz a stördja boda vürizkhent; 'z iz a stördja boda vürmagatkhemmen; 'z iz a stördja vo laüt.

Di Mardjötta iz nèt gest guat zo vänga slaf, da sèll nacht. Si hatt augeroatet, in di tünkhl vodar stube, di tschelln bodar soin gest vürgänt, un dena hattze gepetet vor aniaglan vo imenändarn. Balse hatt gehatt verte di toatn, izze pasàrt kann lentegen, khlummane, groaze, übarhaupt hattze gepetet vor in sunn, kesà bidar nåizgest z'slava, odar bidar bart hãm insurirt er o, vo irn.

No, no, dar bart sichar hãm insorirt mearar von Margarettle. Dar hattz gehatt gekhénnt bintsche zait vodar iz partirt; a guata diarn, guate laüt di soinen, arbatar, azpe se. – Balde khear bodrømm – hattar khött – boràtez –.

Biavl pensiare, da sèll nacht, vor di Mardjötta, dar slaf iz nèt gest guat zo venna in bege, dena izze augestànt un iz gânt auzzalt in tor zo sitzase afte platt. – Iosso biavl stèrn, hointa nacht, bi mearar i zelar, bi mearar i sigar – hattz gevitschlt 'z baible. 'Z hatten sin parirt ke epparømmaz rüaftz. A stèrn mearar baz alle di ändarn hatten genump 'z oage, dar hatt getàntzt hintar un vür, un dena hattz peersin parirt ke dar züntetze un darleschtze. In da sèll zait hattma nèt geredet vo Ufe, di laüt hãm gebizzt gerecht ke aft disa bèlt saibarda lai biar, Gottarhear, boda iz bobràll, un dar täüvl. Un hãm gebizzt ke dar täüvl steataz nå sidar azpar bortn, ombrømm dar billaz stoln di seal. – Un est – hattze pensàrt di Mardjötta – Ber barta soin hintar in stèrn bodamar rüaft? Dar täüvl bodame böllat machan süntn, magare pensàrante letz vo eparømmaz, odar bartz lai soin Gottarhear bodame bill pa imen no hointanacht? Dar Peatar izzar o khent in sint, ma 'z hatt nèt geböllt pensàrn, 'z baibe, no no, dar Peatar nèt, dar Peatar nèt...

In sèll morgan di zboa soldàn soin augestànt palle, azpe hërta. Nèt ke in kriage slaftma, ma lekkse nidar zo rasta, bal 'z iz gest allz stille azpi da vorgännate nacht, daz sèll hãmsaz getânt.

Ummadar a pua iz gest a belesar, dar åndar iz gest a taütschar, vo Berlin. Da hãm gehatt poade zbuantzekh djar, dar belese hatt gearbatet alz maurar, vorda auz iz geprocht 'z kriage, dar taütsch hatt studjärt in di hoachan schualn. Poade hãm gehatt a püalen boden hatt gepitet, poade hãm gehatt a muatar, da huam, boda hatt gepetet vor se.

Dar taütsch hatt gehatt gelirnt da belese zung, in di schualn, dar belese hatt gekhânt ren taütsch ombrómm in khlumma lentle au afte pèrng bodar hatt gelebet, hãmса geredet an alta taütscha zung, a zung ena nãm, da hãm lai khött – Bar ren azpe biar – 'z iz gest a zung starch azpi na kubl boda hatt gepuntet ummaz pinn åndar azpi prüadar.

Dar taütsch soldàdo iz gest in di trintschèa afte sait zuar in takh, dar belese iz gest zuar in pèrng boda seng gian oine di sunn. Da soinse ågeschauget, aniagladar hatt gesek soin snabl in spètscho, aniagladar hatt gesek soi huamat in di oang von åndar. Dar tage iz auzgânt asó. Laise laise soinda pasàrt di urn, ummana nã dar åndarn, allz iz gest stille, niamat hatt geredet, niamat izzese gemövert. 'Z izta njãnka gest a vedar bint, dar hümbel iz gest plabe, ena inar bolkhnen. Dar pon hatt geplètz, 'z iz gest lai palle lãngez. Dar belese hatt gepetet, laise laise, atz belesch. Dar hatt geredet hërta an alta taütsch zung, in soi lânt, pitt alln, ma 'z gepéta iz gest atz belesch, forse Gottarhear hattz vorstånt pezzar, berbillizzan .

Dar taütsch hatt gelüsant – Hei – hattar gevitschl – Hallo – eppaz sterchar, est – Tschao – schümма hoatar.

Dar belese hatten ågeschauget. Ena zo reda hattar vorstånt, un hatt ågeheft zo peta in Padre Nostro, laise laise, dena hërta sterchar, un est, in sell hümbel bodase iz boràtet vor di nacht, dar earst stèrn bodase iz gezoaget, hatt augenump 'z gepéta vo zboa puam boda hebatn geböllt khearn 'z soina bidar zboa khindar in arm vodar muatar.

'Z iz gest a plitzegar, dena an stroach sovl bidase berat geprocht dar pèrge, un lai an tiavan tãnnf, a gestãnk vo vorprennatz vlaisch un allz a gebéaba.

Di taütschan, di belesan, epparümmaz hatt gedjukht a granàtt, un di patze iz gest geprocht.

'Z iz gest allz a gelóava, a gehóka, a geschiaza.

Laise laise, di tünkhl vodar nacht nacht hatt bidar gedekht allz, di stèrn est soin gest ploaze, au in hümbel, niamat hatt neméar gepéted, niamat hatt neméar gebeabet. Dar belese izzese gezoget laise laise zuar dar trintschèa von taütschan, von “nemiko,, asó hãmsen gehatt khött ke da hoazan, bidar ånka hatt nia gehatt z'straita pitt imenåndarn, bida ånka sai vatar izzen gest augemacht a schümма haus, er un soine prüadar, in lentle au zóbreſt in pèrge, pittn gèlt gebünnt pitt fading von an lem auz in Taütschlânt.

Dar taütsch hatten gehóart atnen, sèmm nãmp, un pinn polmù boden soin skopiàrt, hattar geplast laise laise “Padre Nostro che sei nei cieli ...” – I hãn nia gepetet – hattar gevitschl – Vorgèll'z Gott, italiano” – I – hatten respündart dar belese – pin “italiano” ma moi nãm, dar nãm boda moi muatar hatt zornirt vor mi balseme hatt gehalten starch atz hèrtz, balde pin gebortet, iz PEATAR ...

Di Mardjötta hatt gehöart di zeacharn netzan in snabl, si iz neméar gest guat zo haltase un hatt ågeheft zo hetzega. Dar Peatar, dar Peatar, hattar geplast dar stèrn, dar Peatar hãmda gelürnt di pèrng, dar Peatar hatta gekrèkket soi hertz bodase iz geprocht in pètto azpi a glass boda vallt aftna herta khalta platt.

Asó, nåmp, ummadar pittar hånt in da sèll von åndar, hãmsase augenump, di zboa puam, in tage darnå, un asó hãmsase bogràbet, in a tèlele boda hatt getoalt tortemitt zboa huamat, in a tèlele boda hatt getoalt tortemitt 'z hertz vo zboa müatarn.

Andrea Zotti

Go for it

Bildo bizzan bazze hân hërta getânt i balde pin gest djung un pinme gevörtet zo tüana eppaz?”

“Ia”

“Z iz dèstar, i hân gezelt finn aftz drai, ummaz zboa drai”

“Bia? Hasto gezelt finn aftz drai?”

“Baldo barst bölln vorsan zo giana auz inar diarn odar in an pua, gemar odar gemen an khüss odar lai baldode barst vörtn vor eppaz, zel finn atz drai un atz drai gea, tüaz! Asto paitest mearar barsto åhevan zo pensàrada un pensàrada bidar un nia tüan baz du hettast sa gemocht tüan”

Asó dar månn, David hattar gehoazt, viartzekh djar getrakk gerècht, no schümma in snabl, åna fitzan nåmp in oang, hatt khött in sèll abas, gesotzt atz gras nåmp nåmp dar maur boda dar djung pua iz gest zo venna a mighele patze.

Dar hatt hërta getânt asó, dar Kenni, balden iz åkhennt daz sèll sachan: a haus kartza khlumma, a familджа kartza eng, a lem fra schual un arbat boden hatt bol gevallt ma nèt asó vil zo maga stian au von pett mòrgas un khön “ia, est billeda propio gian,„

In di sèlln moménte 'z hattzen parirt asó azpeden velat dar air, di bèlt hettat gemak umvalln in an sekóndo un er hettat gemöcht trang allz afti aksln åna zo maga tüan eppaz, lai stian sèmm un paitn, odar, no pezzar, inkian, gian vort, auz un stian alümma vor a par minüttn zo vänga bidar a migele förtza un stian pinn vüaz danidar.

Kenni, zboaunzbuantzekh djar, iz hërta gest gântz timme. Soi hèrtz iz gest khent z'soina khlumma, dèstar zo vülla: a par tang in a naüga statt, zboa börtar pittnan tschell, a karéza, nicht mearar. Squase nakhant izzarse gihöart. Di tang soinn gânt vürsnen ma niamat hatten khött ke propio di sèlln tang soinn gest 'z lem sèlbart.

Arbat, schual, dahüam, arbat, schual, dahüam: ditza iz gest allz. 'Z iz schaüla höarnse alümma balma sait tortemitt ploaz laüt.

Apparana bötta eppaz iz bol vürkhent, a glåstar sunn getrakk in lem vonan pua odar a diarn bokhénnt squase per kaso boden hatt

offegetânt 'z hêrtz. Ma diese dõpo soin hêrta gânt vort. Kenni hattze nia vorgèzzt dise laüt, nia hattar vorgèzzt berda iz vortgânt un niméar gekheart bodümm.

Di vort z'stiana alumma, nèt zo dartüanaz in lem, z'stiana hintar, in an kantòu intânto azta di ändarn hãm gelebet iz gest bazzar hatt gehöart.

“Balda Gottarhear sperrt a tür, tüatar offe an portù”, hattar pensàrt balda eppaz izzen gânt letz ma an lestn dar portù izzese nia offegitânt: di meararstn vert allz daz sèll bodar hettat gemak tüan iz gest auzgian von vestarle.

Sa khön ke di laüt boda pensàrn kartza vil un boda hãm a tiavez hirn soin gitrakk zo pasàranar durch de ògni ma alára baz mochtma tüan z'stiana gerècht? Spèrrn au allz un lem a lem lai tage vor tage un nemmen allz daz sèll boda khinnt? Ia, furse boll, ma Kenni iz nèt guat. Dar iz gest asó gebónt ke giansan drauz beratzt gest kartza sber odar furse – nèt sber –ma skuàse gevelt, eppaz nemear soi.

Di tang, di nècht, von menta finn an sunta soin gest alle gelàich, alle müade un àna varbe.

Però hi un da khinnta vür eppaz, eppaz boda iz azpe a domànda un 'z makta pasàrn an sekóndo, an minütt, a djar ma 'z lem an lestn respündart hêrta. Eppaz azpe a plitzegar, eppaz gântz bahémme odar bomasen nèt impàitet, boda mage machan di vort an earstn ma ke 'z iz sichar ke dõpo dòl lem bèkslt un di meararstn vert zuar daz peste.

'Z soinda gest genümma a par urn gesotzt atna penkhle nãmp dar schual, pittnan barman kafè in di hent un di satattl in stãmezo z'schaugase uminümm un zo vorstiana ke siãnka vo auz a lem vonan mensch mage parirn schümma un luste, alle hãm soine problème un di fórtza zo giana vür un zo maga auzüglñ di entrüam seãnka azta allz geat letz venntmase in üs sèlbart.

Balbar soin guat zo darkhénna ditza, saibar sa nã de bege zo riva bo bar bölln rivan.

Zboanzbuantzekh djar hattar gehatt mængl zo vortiana ditza dar Kenni, ma an lestn, pitt soinar zait, izzarda gerift. Sutzédart hêrta asó, baldo gloabest zo habase durchgemacht alle un romài pistodar gelek in khopf ke 'z iz asó, eppréppaz odar epparumandar khinnt z'soina toal vo doin lem un allz daz sèll bodu hast gegloabet finn est khinnt stravòldjart un 'z lem vãnke an bege bodo nia hettastar impitet.

Vor daz sèll boda mage varlérn khön 'z iz nia kartza spet odar kartza palle z'soina ber ma bill soin. 'Z soinda khummane regln, ma mage àhevan balma bill, ma mage lem allz gerècht odar letz, lai 'z mensch sèlbart mage detzidarn bia un baz zo tüana. Azta 'z lem bodo hast detzidar zo leba gevalltar nèt, mochtma vennen di fórtza zo heva à vo naügom.

'Z soinz gest di lestessegen börtar von David zo machanen auzdarbékhan, zo machanen vorstian ke eppaz hebat gehatt mængl zo bèkhsla est, paitn beratzt gest kartza spet: “Liabar, rivez, du hast in sint ke ditza iz daz sèll bodadar paitet vor doi gântzez lem ma 'z iz nèt asó. 'Z

iz zait zo pensàra aft di vo naügom: du pist azpe du pist un bi pellar du barstz vorstian, bi pellar barsto soin kontént un luste. ditza magedarz pròpio vorhoazan”.

Di tang soin gânt vürsnen allz ummaz ma dar Kenni iz gest nâ zo bèksla: di sunn iz gest hoach in hümbel un in soi seal o. Allz daz sell boden hatt parirt kartza sber odar boden hatt gemacht di vort, hatt âgiheft z’soina mindar tunkhl.

Dar David izta hërta gebest, alz tschell izzar gest darkhennt vor Kenni, ummandar von sèllnen bodada soin un boda stian: seânka azma nèt boazt boma sait nâ zo giana odar baz ma sait nâ zo tüana, boaztma ke ma sait nèt nâ zo giana alümma. A tschell bodada iz gest genümma.

Lai balda allz iz verte, balda dar bint ziaget neméar, balz hatt augehöart zo renga starch, sekma berda iz gest guat zo übarleba. Di schaülan sachandar rivan hërta pròpio balz parirt ke allz iz nâ zo giana gerècht, in an mitta döpomittartage azpe alle di ândarn. Ma zornirn zo leba a lem boma schauget solo vürsnen un boda macht di vort iz nèt lem: ’z iz djüst richtn her eppaz vor di zaitn boda khemmen ma ma mochtz tüan âna zo preokupàrase kartza vil, odar preokupàrnse ma bizzan ke ditza mage helvan lai azpe a bömbele mage helvan zo bèksla a rodl von auto.

Leng au in kasko, paitn gradeàu, pintnse â iz nicht, di schaülan sachandar rivan e basta un ma sait nia genümma boróatet. Ma bar vorgèzzan hërta ke asó bahémme azpe ’z rivanda di schaülan sachandar, rivanda di schümman o. Pròpio balda di bèlt parirtaz zo valla adosso, sutzédarta eppaz luste, gântz khlumma magàre, ma ke ’z machtaz khemmen bidar luste un starch zo giana vürsnen bizzante ke, siânka azparse hâm gesek alle, ’z lem iz no guat zo machanaz lachan un ke biar o mang no lachan.

Ditza Kenni, in soi hèrtz hattz hërta gebizt, un vor ditza hattar hërta gehalten hert un hatt übarlebt. Est però di zait zo gaüla un zo vonkiana iz verte. ’Z iz zait z’soina dar sell mânn bodar hërta hatt geböllt soin, stoltz vo imen sèlbart un vo soin lem.

Viola Nicolussi Golo

Khindar, hennen un arme sealn

“**A**lle di khindar muchan gian ka schual” hattze gebètzeget in sell mòrgas moi màmma. “I bill nèt züglu au an esl, i hânzan genümma z’züglu khüa”. I berat gant liabar vür pinn khüa, odar nå holtz pitt moin vatar ma da huam hâmsazan nèt geböllt bizzan. Ma mucht gian ka schual, un ka schual, magäre maüzante, pinne gânt. Odar alméno asó hânne hërta getânt, fin in sell tage. Dar iz nèt gest ågeheft pròpio garècht. In aldar vrüa, biar sojn no gest alle z’slava un soinda gest bachant lai moi nona, boda hatt gerüast inn pa èsch von heart zoa z’zünta ’z vaür, un moi tatta boda hatt gebruntlt ke di èsch ziagetmase auz pittn schaüvele un djukhtze in da aisran zikkli, ma schiabetze nèt hintar un vür un durch un her pinn aisan, sovl azpi ma mischat di pult in khezzl, ombrómm si buschaizt in khemmech un dena vånkta vaür ’z tach. Di nona hatten nèt gètt atédjo *“ombrómm di èsch haltet inn berrnar in heart, machanza nèt au di övan pittn plattn boma innlék lai a par schürn un dena dise bèrmen in gântz tage ombrómm sa sojn voll pitt èsch?* la, ’z iz nèt pròpio asó, kesà bazze hatt gehatt gesek, di nona, kesà ber ’z hatta gehatt an ovan voll èsch. Ma zo khöna, asó iz gest alle di mòrgas, in mojnar famildja.

In sell mòrgas o, un fin da, nicht naügez, az nèt berat gest vor da sell rama schàda bodaz hatt auzdarbékht alle. Darnå höartma an schroa vodar nona bodase iz lai gedjukht a spron batù nidar pa stiàng, nå pinn aisan in di hent, un nå dar tatta, pittar aisran zikkli ler, ombrómm di èsch iz no gest inn in heart. Biar khindar sojnaz gevuntet aftn koridór, pittar màmma boda iz geloft auz von apört no pinn kontzótt in di hent. Bar sojnaz ågeschaugét ummaz pittn åndar, dena moi eltarste pruadar, bodase lai iz gehöart dar kapofamildja, lai sichar ke dar tatta berat neméar gekheart bodrúmm ingántz, von rovòlt auvar, hatt khött: “Disa bòtta di nona hatt eppaz kombinàrt sul sèrdjo”. Lai nå, vo aft’untar, izzaz gerift dar schroa von tatta: “Dar vuks, dar vuks, alle di hennen!!!”. In sell mòrgas, ågeheft azpi hërta, pinn tatta un pittar nona boda hãm zagàttart, un pittar màmma in apört zo riva zo lesa in

libar bose nèt iz gest gelänk zo riva datz abas, dar vuks hatt gemacht sagra pittn hennen. Adio, i hån lai abegehatt di zeacharn, moi Gosétta, an armez hendle auzkhent, uantzegez pulèstarle vonar kovàda vo zen öala gelekk untar dar tschòkka, moi Gosétta izta neméar gest! Di nona un dar tatta soin auvarkhent von rovólt, baiz azpe di milch peade, di nona hatt gezittart azpe a loap in bint, un hatt lai gevorst an guatn kafè pittnan trupf prãmpoi zo bèscha nidar in schrakh, dar tatta hatt nèt khött a bort, dena hattar gesäubart in heart un hatt gezüntet 'z vaür. Biar soin no gest zovüazan, nakhant, aftn koridòr, balda di màmma hatt gehoket azparaz spedirn *ke bar muchan gian ka schual, ke di schual iz bichte, ke bar muchan lirnren lesan un schraim, ke azpar no vorspét n a pizzle rivanda di pintar zo nemmenaz pinn khnettnen...* Ékko, dar bart hãm vorstãnt ke biar, äntze i, ka schual pinda nèt gãnt gearn, un no mindar lust zo gianada hãnnezan gehatt in sèll tage, pittn vuks in rovólt, pittar Gosétta in pauch von vuks, pittar nona afte tür pinn aisan von heart in a hãnt zo paita in vuks, un pittn kafè pin pròmpoi in d'ãndar... zo bèscha in schrakh.

Nò, in sèll tage i, ka schual berata nèt gãnt, i ka schual berata neméar gãnt, i berat inkãnt un berat neméar gekheart bodrømm da huam. Laise laise, ena zo lazzame höarn, hãnne lugàrt di libadar untar 'z pett un hån gelekk in di sakòtz a par mudãnde, a par kaltzött, a kanotiarle, a franéla un a pruach. Dena hãnne gegrüazt alle, moi prüadarle o, un pin gãnt auz pa tür ena zo paitanen. 'Z soinmar boll arkhent a par zeacharn, ma i hãm gehatt detzidart, i berat gãnt vort vor hërta.

| pin gelofft bahémme bahémme au zuar in balt. Vo sèmm vort berate gãnt durch pa pon.: un hebat gevãnk in bait bege zo giana nidar in tal. Dena, zuar dar bèlt, boda neméar berat gest di schual, boda dar vuks hettat neméar gevèrzzt moi Gosétta, boda niamat mear hettatmar geschafft.

la, est, 'z iz nèt asó dèstar gian vort un lazzan alle un allz. Augeluant in ar puach, hãnne geschaugét nidar zuar in lånt un... i khüzaz, i hån gegãult! Allz in an stroach, höare hintar in rukkn, inn in balt, an rüasar. | pinme gekheart z'sega, ma 'z izta nicht gest. I pin gestãnt lai stille, ena zo mövráme, un soinmar khent in sint, alle pittnãndar, di stòrdje bodaz hatt aukontãrt moi nona, datz abas, zo machanaz slavan... dar per boda hatt gevèrzzt in katzadór, di armen sealn boda hãm gebeabet ena zo venna patze, dar taüvl boda hatt auzgeschaugét azpi a hirsch pittn vaür auz von maul, boden iz gelekk afte horn daz arm khinn boda nèt hatt geböllt gian ka miss... ékko, dar taüvl boden iz vortgetrakk 'z khinn boda nèt hatt gevolget!! In sèll mentre hãnne gehöart an åndarn rüasar, un dena hãnne gehöart raspm. I pin khent khalt, dar schroa vo schrakh izzmar darstikht in di gorgl, i pin neméar gest guat zo mövráme. O, liaba moi màmma, i hebatze neméar gesek, un moi prüadarle, daz arm khinn bodase azó iz gevörtet vodar tünkhl, pitt bem hebatz geslaft, est ke dar taüvl boda auzsauget azpe a hirsch pinn vaür auz von maul, hebatme vortgetrakk afte horn? Un i, bo berate gãnt zo geriva? "All'inferno ombrómm du volgest nia" hebatze khött di nona, pittar pet in di hent. Laise laise, hãnne gekheart di oang, ena zo mövra

di vüaz, zoa nèt zo macha krèkkn di Iöapar danidar, furse dar täüvl hattme nèt gehatt gesek, un hån geschauget. Nicht, 'z iztada nicht gest. I hån gespèrrt di oang, un, a bòtta ummaz, un laise laise, daz andar, hånnese bidar offegetânt. Eppaz, inn untar dar skaff, hattze ågeheft zo mövra, eppaz bodase furse iz gevörtet mearar baz i. I pin gestânt sèmm pittn oang gepuntet in khnott, un, allz in an stroach izta auzgerütscht a bala löapar, vedarn, pulin... di GOSÉTTA!!!

I hånse lai genump in arm un pinmarse augekhüsst azpi a khinn, moi Gosétta iz gest lente, dar vukhs iz nèt darlänk zo vångase un si iz inkânt auz von rovölt zo lugårase in balt.

I pinne gerodlt ar pa lait, un azpi a schuzz pinne geloft in pa tür. Moi nona iz no sèmm gest pinn kafé un moi tatta iz gest drumauz zo giana zo richta 'z türle von ponéro, balsame hån gesek pittar Gosétta in arm. Di nona hatt pensärt zo haba "le visióng", dar tatta hattme ågeschauget sovl azpe de berat gest afte horn von hirsch. Di mãmma iz auzgesprunkh von apört, pittn libar in di hent, un hatt gehoket: "Pisto nèt ka schual, esl?". Alora, i boda lai hån di spi von zeacharn, pinne gelekk zo gaüla un hån kontärt... nèt propio allz. I hån khött ke, pittn hertz in di gorgl von dispiatzér nèt zo haba gemakk gian ka schual, ma sichar ke di Gosétta iz gest lente aftna parfana sait un hõarante ke si hettat gehatt mengl vo miar, pinnese gånt zo süacha. Un est, azpe kadar "Karràmba" di GOSÉTTA IZ DAAAA!!!

Di mãmma hebatmar gètt an sberlü azzar nèt berat khent zo lacha, azó hattzemar aukontärt ettlane djar darnà. Dar tatta iz gånt auz pa tür ena zo khöda a bort, di nona hatt getrunkht in kafé pittn pråmpoi in an schlunt un hattmar khött: "Du pist dar peste vodar kovàda".

Von sèll tage vort pinne gånt ka schual balde hån gehatt 'z viavar o. Lai zo pensàra ke i hettat gemak gian zo geriva kesà bo, afte horn von hirsch pinn vaür auz von maul, hattzmar gemacht gevàlln di schual mearar baz allz daz andar. la... bar bizzan ke di zait von an khinn iz nèt da sèll von an groazan, un est böllate nèt lungen: di schual hattmar gevàllt lai vor a par tage, djüsto di zait bodada lekk dar pråmpoi zo bèscha nidar in schrakh!!!

Ünsarne khindar in otobre trang in asilo di sachandar bodaz gitt ünsar earde in dise tang von djar un spetar khönsa alle Vorgèll'z Gott vor dise geschenkh.

Disar iz a stråmbatar momént von djar, umbrómm allz geat lesegar, allz gitt patze. Ma sait müade, vil müade, 'z magat auzvalln ke ma mocht vorsan hilfe un asó pasàrn apparan tage pittnândar, un ünsar famildja, ke vor üs iz hërta sa asó voll, un bo bar hërta schaugung nå alumma, khint allz ändarz.

“Z khemmenda di non, macht di bravatn khindar...!”

I gea zo nemma in Matteo ka schual; von vestar sekarme pinn nono. Er geat zuar dar taütsch maistra un khüttar “das ist mein Opa” un dena loafteraz inkéng un vorst no vor dar rift “bo izze di nona? Izze huam pittar Sara un sik nèt di ur z'segame?”, “Ja hèrtz, 'z iz pròpio asó”

Di nona iz huam. In soi groaz spörtl bose hërta hatt allz, soinda di bångbela un di tschokolade, ma ditza iz eppaz boda di mãmma mage nèt bizzan.

Di oang vo dar Gaia laüchtn. Est hattze a guata tschellen bo da hatt zait z'spila, zo giana ummar zo vuaz, bo da bart toaln pitt irn soi pett. 'Z iz gelaich az iz eng ... furse di nona bart valln obarauz un alóra alle bartn lachan.

Dar mòrgas heft å pittar ledrånen votze, pitt börtar bo ma mage höarn lai azma steat nãmpuntar in dekhan. Un dar khlång iz huamesch. Proprio baz ma hatt mãngl. Azpe an trupf kafè. Dòpo machtma kolatziù åna geh. Est izta genumma a tètze kafè aftn komodi zo khödanen “bondi”.

Allz parirat soin asó dèstar da pitt imenândarn, ma 'z iz nèt dèstar zo macha vorstian bazze bill munen. A tiabas a bötta pensàre ke 'z soinz di börtar azpe biar bo da machan disa atmosfèra. Allz khint kontàrt pitt ploaz partikolàre un in dar gelaichegen zait allz iz asó richtig un nãmp. Daz bait, daz sèll, bo ma nèt khent, iz nèt azpe biar.

Da, huam, pitt alln disan börtar azpe biar boda fluttarn zbisnen gevèrvatn penarèlln, di karégla un 'z gespila von khindarn un 'z gelacha

von pikkele, haltetmase vil gearn un ditza sekma umbrómm ma sogitàrt zo bratzàrase, zo khüssase, zo karetzàrase.

Ma kontàrt ploase stördjela vo balsa se, di non, hãm gehatt khlumma di khindar un allz iz gest sberar. Azpe est vor üs. Ma bazes iz gest dise djar o parirt soin mindar bait azzaz soin se zo kontàraz. Soi haus, soine mestiarn, soine sachandar, soin gesprunk übar di tèrmar vo dar zait un soin khent alz ummaz pinn ünsarn. Di sachandar vo alle tage vennen in platz z'soina kontàrt un augetoalt in fra alle.

Di nona machtmar khemmen in sint bazzez iz gebest hãm a mãmma bo da dar nãschauget. Un i hõarme strãmbat, i billme nèt gebenen umbrómm 'z iz a sensatzióng kartza barm, kartza schümma, un tüat eppaz bea innzalt. Ma na roas, un dar pensiaro zo böllase trang sèmm bo sa rastn gitt patze in geinsorira o, un se un biar khemmen z'soina allz ummaz. Sa hãmartz gelirnt se, pitt soin börtar.

Di zait zo partira o iz eppaz schümmaz. Di diarndla gian zuar in auto pinn non, un pitt imenãndarn lesansa au di nüzsla, asó spetar bartnsase zoang in tatta un bartnse krèkkn pitt imen. Bar grüazanaz pitt disan börtarn, bode i hãn nia genützt: "Stea gerècht".

Sa hãm vorhoazt ke sa bartn bidar khemmen. Ja, kheart bidar bodrúmm ka üs. Asó barpar hãm biar o an Vorgèll'z Gott zo khõda disan otobre, disarn earde bo daz hatt geschenkht an starchez pãnt zbischnen ber da iz khlumma, un ber da iz groaz, an haltnse gearn bo da steat vor hërta.

"Haltestome gearn?., vorsta dar nono. "Alle di tage,, rispùndarta dar Matteo.

Sara, dahüam, rüaft in nono un di nona alle mòrgas balse darbékht.

Si süachtze un vintze, umbrómm sa soin gekheart bodrúmm huam, in soi lånt, ma sa soin gestãnt da o.

Vorgèll'z Gott...

Tönle
Bintarn

3 2014 201

Andrea Zotti

'Z khinn un da alt nona

“**D**arbékh Maria, darbékh!” Di Maria iz no gest halbe intschalft balda da alt nona hattar getrakk a tatza baiza laba milch in pett. 'Z khinn, boda hatt gemak hãm ume viar odar vümf djar, nicht mearar, hatt gemacht fadige zo tüana öffe di oang, gespèrrt von slaf un von krèkkn. Da khlumma Maria, pitt soin rosatn kostümble vor di nacht, in da sèll gevrórate khãmmar, hatt gesnattart azpe a loap in bint un hebat geböllt vürgian z'slava in patze. Daz arm diarndle hatt nonet gebizzt ke von sèll tage vort soi lem berat gebèkslt azpe da bèkslt dar tage un di nacht un ke da sèll berat gest da lest bòtta boda da alt nóna, bodaz hatt gehalten asó gearn, hettaten gevitschl di sèlln schümman börtar azpe alle morgan zo machaz austian zo giana nã in khüa, balda an åndadar tage atz Lusérn iz augestãnt pitt imen. Di Maria iz gest no a khinn, un baz böltar az boaz a khinn von schaülan sachandarn boda soin gest nã zo khemma vür, baz hattz gemak bizzan a khinn von zaitn boda soin gest drumauz zo raiva un boda beratn gerift vor hërta in daz sèll boda in lai zboa djar berat gest daz zboate Bèltkriage. Di Maria hatt gebizzt nicht vo allz ditza. Da alt nona, di khüa zo hüata un di tschellela atz Lusérn soin gest genumma vor si, azpe 'z schöllat soin vor alle di khindar vo viar djar. Di mãmma, di Lena, hãmsase gekhennt alle in lånt: a schümma starchez baibe, djung un guat. Di Lena iz gest an infermiaren, a Crocerossina hãmsar khött in di sèlln zaitn. Balda di Maria iz gest groaz genumma zo randjãrase, di Lena dakórdo pittar altn nóna, hatt gelatt soi lånt un soine laüt zo giana z' arbata azpe vil åndre Lusérnar vor a drai mãnat in Österraich, bodada iz gest a kantiar zo macha a naüga aisanpãn in a khlumma lånt nãmp in termar: “*Mach da bravate Maria, bar sengaz palle*” hatta gehatt khött di Lena auz von vestar von auto bodase hettat getrakk ka Tria zo vãnga in trèno. “*Mach da bravate, Maria*”. Biavl zeacharn lugàrt züntrest in hals, antãnto azta di sèlln börtar hãm geflattart in di luft un soin gãnt zo postarase afte hent un atz müstètzele vo soin khinn: “*Mach da bravate Maria*” biavl åndre sachandar di hettat no geböllt khön, ma dar sèll khnopf in hals hattar genump in atn. 'Z khinn iz gestãnt sèmm, gradeàu, pinn hentle in da hert hãnt vodar nóna un hatt geschaugət soi

mamma gian vort, bizzante nèt ke vor lãnga zait beratnsase neméar gesek. Di bèlt un soi gift soin gerift azpe a tunkhla bolkhnen in khlumma lånt, boda a khinn un a nóna hãm gelebet in patze. Da tunkhl bolkhnen hatt gehatt in mustàtz vodar nachpar boda allz hatt gebizzt un allz hatt geböllt lirnén *“Du mastze nèt haltn da, du pist kartza alt. A khinn hatt mængl vo soinar mãmma, di Maria mocht gian nã soinar muatar”*. Da khlumma Maria, lugart hintar dar tür, iz nèt gest guat zo vorstiana baz di Katina hatt geböllt khön dar altn nona. A zechar iz gerunk ar von oang vodar altn nona. Si hatt khött nicht ma in soi hèrtz hattze gebizzt ke di Katina hatt gehatt resóng, si iz gest kartza alt z’ stiana nã in sell khlumma khinn, an engele vo khinn, boda hatt gehatt mængl vo soinar mãmma. *“Darbékh Maria, darbékh!”* Da labe milch hatt gebèrmt di hentla von khinn. Da alt nona izzese gesotzt aftz pett vodar Maria un iz gãnt vürsnen *“Haiüt geasto nèt nã in khüa, boróate ke di Katina bart palle rivan zo nemmade, si trakte ka dar mãmma auz in Österraich”* Di Maria iz gestãnt stille, åna börtar. Baz bölltar azta vorstéa a khinn vo viar djar, a khinn boda mocht lazzan ’z baibe un ’z haus bo ’z iz gekreschart, ena zo bizza nicht åndarst. Daz uantzege boda ’z khinn hatt vorstãnt iz gest ke ’z berat gest alumma, di muatar bait un di nona zo vorgèzza furse vor hërta. Asó hefta å di stórdja vodar Maria, gevazzt aftnan auto, pittar Katina un pitt soin mãnn, pittar vorhóazom zo giana ka dar Lena auz in Austria. Disa bötta izta gest di nona alumma geradeau in Platz von Lãnt, zo grüaza soi khinn. Daz arm, baibe hatt gehóart aftna parana sait züntrest in hèrtz ke ’z hettat gemocht soin schult vo eppaz, in biane mãnat soi tochtar un est di Maria, hãm vort gemocht gian, ma ’z hatt nèt vorstãnt djüst ombrómm. Niamat hatt gehólt dar altn zo vorstiana, niamat hattar khött ke di bèlt iz gest drumauz zo giana pinn schinkhan aubart un ke si, soi tochtar un da khlumma Maria un sovl un sovl åndre soin gest lai mèrmarla boda di groazan hãm gemacht rodln durch un her azpe sa hãm geböllt ena vèrt. *“Bar mochan painn, furse mòrng, furse übarmòng odar in a boch”*. Asó hatta hërta respündart di Katina, balda da khlumma Maria hatt gevorst boda iz soi mãmma; di Katina iz gest a guatz baibe ma da alt nona hettat sichar nèt gemakk bizzan ke, a bötta gerift durch in Österraich, ’z lem vor di Maria berat gebèkslt. Di Katina hatt gehatt vorlórt a khinn, vor di schrèkh von earst bëltkriage un an åndarz izzar gestorbet vo vümf djar vor di *“spanjòla”* un est hãm di Maria in haus hattzar parirt a naügez lem, a naüga famildja. Daz sell khinn hettat gemak soin pròpio soi khinn. Nidar nã in haus vodar Katina però hatta gelebet an åndra Lusérnaren, di Tona, boda hatt gekhennt gerècht di Lena un soi khinn. Umbrómm daz sell khinn iz sèmm? Bo izta soi mãmma? Umbrómm da alt nona hatt gelatt vortgian ’z khinn? Di Lena mocht khemmen zo bizza allz bi pellar bi pezzar. *“Maria, Maria!”* ’Z khinn iz gest nã ’z spila balz hatt gehóart di stimme vodar mãmma Lena. An lestn dopo zboa lãnge mãnat ’z khinn hatt bidar gemak seng soi muatar. Un alóra iz gest allz a gedrukha un a gekhüssa boda hãtt gemacht vorgèzzan alla di zait vorgãntt vort bait ummana vodar åndarn, ma hërta sèmm pinn hèrtz un pinn pensiaro. Ena zo khöda a bort, di Lena hatt augenump di viar stratzan von khinn un iz inkãnt von sell haus. Di Katina iz gestãnt vest afti tür, daz sell khinn iz nèt gest soi an lestn. Ditz

hattzez hërta gebizzt un hatt o gebizzt ke dar sèll tage berat gerift: di Maria geat vort pitt soinar màmma. Di tang in kantiar soin gânt vürsnen. Di Lena hatt gehatt vil z' arbata ma in di baràkk von arbatarn soinda gest vil Lusérnar un di Maria izzese nia gehöart alümma. A tiabas a bòtta però, padar nacht, in khinn hattzen parirt zo höara di hent vodar altn nona bodaz kareztàrn, da labe milch in di hent, da sèll stimme boda iz gest allz liap, un huam. 'Z khinn hatt nèt gevuntet rue, alle nècht hattz insorirt hërta mearar vodar altn nona un vo Lusérn. Sèmm in khlumma pettle in an kantiar vort bait vo alln, di Maria hatt lugärt in khopf untar in polstar un hatt gehetzeget, 'z hatt nèt geböllt azta soi màmma sez, zoa nèt zo machanar an dispiatzér, ma iz ena soin lânt, soine khüa, soine tschellela, soine beldar, soinar nona hatt nèt gemak stian! Pròpio in a khalta un tunkhla nacht, balda di màmma Lena un di arbatar soin gest alle z'slava, di Maria iz auzdarbekht un no à pinn nachtrütle izze gânt auz vodar tür: *"Maria, Maria! Bo pisto! Khear bodrüm"* hattma gehöart schraing in pa balt nâmp in kantiar. Di Maria hattmase neméar gevuntet. 'Z iz gest di polizai boda in tà darnâ hatt gevuntet 'z khinn nâ in schin von trèno, müade un gevort, alumma in balt. 'Z khinn iz gest inkânt zo maga khearn bodrüm ka dar altn nona boz nia hatt vorgèzzt. Di Lena hatt nèt gemak lazzan di arbat in kantiar un njânka trang 'z khinn bidrüm, ka dar altn nona. Ma Gottarhear lazzt nia alümma di armen laüt boda gloam in imen, almânko asó hatta gegloabet da arm Lena. Un in an tage izta zuargânt affon kantiar pròpio di sbestar vodar Lena boda hatt gehatt gevuntet herbege in a lânt sèmm nâmp. *"Gimmarz nâ miar ditza schümma diarnle"* hatta khött di Bèppa, *"ka miar bartz mang gian ka schual un dòpo makz spiln pitt alln in nevan un sichar insorirn mindar"*. *"Maria, mach da bravate pittar zia Bèppa besto!"* hatta khött di Lena *"Halt hert no a par mânat, balda dar kantiar bart soin verte, barpar bidar khearn bodrüm atz Lusern, i un du pittnândar"*. Ma di Maria hatt asó insorirt vodar altn nona ke di tang soin gest kartza lãng, kartza lãng vor a khinn vo viar djar. ditza di Lena hattz hërta gebizzt. *"Palle barte mang khearn bodrüm atz Lusérn pitt moin khinn"* izzar hërta khött ma in soi hèrtz di pensiare soin gest ândre: palle benn? *"Darbékh Maria, darbékhh!"* Di zia Bèppa un di màmma Lena soin gest züntrest in pett vodar Maria, peade abe pinn zeachan. Ma disa bòtta soinz gest zeacharn vo luste. Dar Lena izzar gest khent geschafft zo khemma in Beleschlânt, pròpio ka Tria, pittnan trèno vo ferirate un kränkhe mánnen boda hãm niméar gemak arbatn in kantiar. Di Maria hettat gemocht stian sèmm, ma daz arm baibe hatt gehatt auzgemacht ke 'z beratze neméar getoalt von soin khinn sin az berat gânt auz kan San Piaro un sèmm hettatz gepitet kontént alla di zait boda berat gest mengl zoa zo stiana bidar pittnândar vor hërta pitt soinar Maria. *"Darbékh, ke bar khearn bodrüm atz Lusérn!"* Dar trèno iz gest úbarvüllt pitt kränkhe un ferirate, un iz gest allz a gebeaba un a gegatüla, ma benn untar inar pritsch, benn untar dar ândar, hattma gehöart a khinn lachan, un iz gest azpe a pèchle boda áschiazt ka lãngez un sink. Un di mánenn voll beata hãm nèt gemak túan pitt mindar zo pükha 'z mau in an lachar se o. Alle hãm gebizzt ke, lugärt in vagù da khlumma Maria berat gekhart bidrüm dahüam un alln hattzen parirt zo höara a pizzle mindar bea.

Paolo Pergher

Da gestólate per

In an balt vort bait, in Khoasarraich boda austeate di sunn, hatta gelebet a bántz. “Bettana graus!”, bartetar khön iar. Nò, i mun nèt ummaz von sèlln vichela boma vennt in di madrètz vo zèrtn haüsarn nèt kartza sauber, ma ummaz von sèlln boda lem affi èlbar. Disa bántz iz gest zigroate, umbrómm si hatt gevèzzt nicht àndarst baz di pern vonaran staude boda kreschart lai auz davór, in Djapon.

Ma vo disan staun soindarar gekreschart hërta mindar peng in augebërma vo dar bèlt. Asó ünsar bántz hattzar getrofft gian in gánt tage na pern zoa zo zügla soine khlumman. Umbrómm in soi èst, hãmar gepitet mearar baz hundart hummarege maüldar! No, di vrau bántz hatt sichar nèt gehatt a dèstarz lem! No darzuar, di pern hãm gemucht soin schümma roate un raif, senónnda di khlumman sürblar hãmse nèt gevèzzt.

In an schümman tage, azpe alle tage, ünsar vrau bántz iz augestãnt in aldar vrüa, hatt audarbischt un iz gánt vil vil mètre durch pa balt na pern (haltet kunt ke, vor a bántz, an mètro, iz sovl azpi a kilòmetro vor a mentsch). Si hatt abegemacht in gántz balt nidar un au, durch un her, süachante bobrãll: untar 'z loap, zbisnen in khnottn, untar in sbemm, affnan àmazhauf – di àmazan hãmse schiar gevèzzt – ma vo pern njãnka in schatn. An lestn, djüst azzez hatt geböllt augem, izzar gevallt ummana gerade affon khopf. 'Z iz gest a boltana, schümma roate, raif un safte! Darnã azze iz renvenirt (i boaz nèt, bise iz darlãichtet peng dar emotzióng odar von mèkk affon khopf, furse vo pean ampò di per hatt gesbert zen vert mearar baz si!), da arm bántz hattar gevazt bahémme da pretziósate khugl affon rukkn un, alla kontént, hattze audarbischt in bege zuar in èst. Ma nã de bege, an àndra bántz hattar auzgehüatet zo böllanar stoln di per. In an bichtlar, vorse iz gelãnk zo darbèrase, hattzar abegenump di karge von rukkn un iz inkãnt loavane. Dòpo sovl gesüacha un fadige, dar arm muatar izzar gestãnt nicht àndarst baz khearn bidrümmler pinn tschattn, ena nicht zo geba soin khlumman z' tschoina.

Gerift azze iz huam, hattze nèt gemak gloam soin oang: 'z èst iz gest ler! Di khlumman vrèzzar, stüfi un saur zo hummara, hãm pensàrt az sai neméar zo vorlazzase aff si un soin gãnt zo süachanen a pezzra muatar. Da arm bãntz iz gestànt muatresch alumma in soi èst, gaülane un khlagane vor soine voloratn bentzla.

Di diapen o iz gekheart bidrømm in soi èst, alla kontént zo prenga huam eppaz z' tschoina, umbrømm si o iz gest muatar vo schiar hundart bentzla. Gerift azze iz huam, izze darstànt: "Ka ... gisigeda duppl?,, Nò, si hatt gisek gerècht: mearar baz zboachundart bentzla, sovl bisase beratn gedüppl allz in an stroach, soinse lai ågehenk azpi di sanguétn in da groaz per un in an åmplik iztara gestànt übresch njånka a tòkkle. Asó dar diapen hattzar getrofft diapm fin soin lest tage zoa zo zügla au soine khlumman un di sèlln vo dar åndar muatar o.

Di tang soin vorgãnt, di bentzla soin augebakst schümma un starch, fin azza soin gest groaz genumma zo lazza 'z èst. An lest, zoa zo khöda vorgèllz Gott soinar altn muatar vor soine fadìng, izzen khent in sint nicht pezzarz baz ... auvrèzzanse!

Di vichar, ma boatz, åndarst baz di laüt, soin ne guat ne znicht. Allz baz sa tüan seånka azzaz mage parirn soin schaüla odar grause, schafftz di natür un hatt soi resóng z'soina.

Ditza stördjele – dar hattz sichar vorstànt – iz nèt khent auvar vo dar vedar von Esopo un – i gibe zuar – o hånse njkånka auvargevuntet i. Sichar, a par a tòkkle, da un dört, hånnesan ågehenk i, azpi sa tüan di djüstn schraibar. Ma, gloabeta odar nèt, 'z iz allz ummaz a stördja bar, ummana von sèlln boda lai dar balt khãnt kontärn un bobar nia darvératn, azta nèt beratn zèrte stråmbate schientziètt, boda gian zo stekha a mikrokåmera inn in di èstarn von vicharn, zoa zo studjåra soi getüana.

Ma azpi di stördjela von Esopo un Fedro, ditza o hattaz eppaz zo lirna, eppaz boda varlért vor di vichar, ma vor üs laüt o: a muatar, vor in bol vo soin khindar, vörtetze vo nicht un iz boróatet zo tüana allz, sinamài zo diapa, sinamài zo schenkha soi lem, åna zo impaitanar nicht in tausch.

Sabrina Mosele

Da khlumma bèlt

'Z iz gânt laise laise nå in staige pitt khnottn, boda hatt getrakk zuar in balt.

'Z iz nèt gest sichar atz baz 'z hettat gevuntet ma 'z iz njänka gest sichar von sèll boz hatt gesüacht.

'Z izzen boll gedenkht eparéppaz, konfúsate börtar boden soin herkhent vo bait vort, 'z iz nèt gest guat zo darkhenna baz 'z izzen gest intruamt un bastada, anvétze, iz gest bar. Ma iz hatt geböllt bizzan bida dar sèll platz izta gest odar bi 'z lai iz gest eppaz boda hatt gelebet in soi hirn.

Epparümmaz, furse in a mòrgas pittn nebl sin in di earde boda allz hatt gedekht, odar in an intruam, hatten gehatt aukontärt vonar khlumman bèlt, pitt begela un staigela in sbisnen in löapar, pitt trüpfle tau boda vülln di hülm, pitt roasan boda schoanen vodar sunn.

Dar hatta gemucht soin dar sèll platz, iz hebaten gemucht vennen.

Soine kurdjósatn oang hãm gesüacht bobräll an glentzegar, an bichtl, boda hettat gemak khemmen vo dar sèlln bèlt, uminümm soinda lai gest groaze èlbar, pèrng un bolkhnen boda hãm geloft in hüml.

At eppara sait, in an paran kantou vodar bèlt, disar platz möchata soin.

Iz hattz gebizzt, dar platz hatta gemocht soin, ma azzar nèt iz gest sèmm, bo hettatz gemak süachan?

Bia bartze soin gest disa bèlt? Ber mai barta hãm gelebet?

Iz hatt gebizzt lai ke 'z iz gest a strãmbata bèlt, gemacht pittn gemekka von hertz un pitt skrisln nidar pa rukkn.

A khlummana bèlt, asó khlumma zo maga haltn in a gadjöff, odar furse atz hertz.

Aromài hattze gehatt gelazzt in platz von lånt sa vo ettlane urn, un dar schatn izzese vorlångart untar soine schua. Iz hatt nèt gemak khearn bidrümm åna zo venna nicht.

'Z böllat no süachan disa bèlt, ma di vüaz hevan å zo tüana bea un in staige sekmen neméar, furse vor di tünkhl odar furse ombrómm 'z iz gânt kartza bait vort.

Bi schaüla 'z izta dar balt balda oinegeat di sunn, un bi khalt dar iz!
'Z hatt pensàrt ke disa bèlt iz nèt gest bar, 'z iz gest an intruàm, un in sèll momént di vort un 'z geinsorira soin khent sber in soi hèrtz.

'Z izta vürkhent di tünkhl.

Èkko durch dèllant, untar 'z loap, an engez staigele un a khlummaz komisch mendle, pitt an spitzegen huat un an lāngen part, un pittnar roatn khugl, boda iz gānt pitt fadige zbisnen in khindarn boda hām geloft umme di sbemm un, afta hintar, a schümmana diarn bodar iz gemacht schatn pittnar roas.

'Z hatt offegitānt di oang un hatt vorstānt ke 'z hatt gehatt gevuntet daz khlumma bèltle boz hatt gesüacht.

Bo geasto khlummaz mendle?

Dar männ pittar roatn khugl izzeze augehaltet un hatt nidargelekk di khugl.

Er hatt āgeschaugēt 'z diarndle, un laise hattar gelacht

“Du pist gest bravat zo venname! Bolkhént in di bèlt von baltmendla.,

“Ja, 'z iz a lānga zait bode süach. I gea alle tang pa balt inn zo venna disa khlumma bèlt.

Epparummaz hattmar kontārt, vo disar bèlt, ma i hān gehatt vorlört di hofte zo vennase.

Khümar, baz hasto in da roat khugl?”

“In disa khugl izta allz daz barvo moinar bèlt. Nimmse! Ischenkhtarse.

Di nacht hatt inngedekht in balt, un 'z liacht hatt gezoaget in mustätz vo soin tatta un vo soin pruadar.

“'Z iz aromài vil urn bobarde süachan. Ombrómm pisto gānt alumma in balt? Schauge ... du pist gest intschaft! Vorgèll'z Gott: bar hāmde gevuntet!”

“O tatta, i hān gevuntet da khlumma bèlt von baltmendla!

Da soin khlumma un soin mèchte vil. Di khindar loavan umme di sbemm un di roasan ... schauge, da hānmar geschenkht a roata khugl pitt drinn di gebàrot vo dar khlumman bèlt ...”

“Die tschötraren... 'z iz gest an intruàm un da sèll iz a skitzkagl, nèt a khugl!.,

“...tatta...,

Drinn in an drukh von tatta, dar staige boda geat in platz, schauget auz huames.

'Z hatt gebizzt ke niamat hebaten gegloabet ma est izzese gedenkht ke, dar sèll mōrgas pitt nebl bo 'z iz gest gesotzt vorā in haus zo macha khlutzen di khnotn au pa dar grada pitt aisan un dar nono hattar kontārt von baltmendla un vodar sèlln khlumma bèlt, asó khlumma zo magase haltn in a gadjöff.

“Di gabàrot pasàrt durch doine oang”, hattar khött, un est, pittar skitzkagl in di gadjöff hattz gebizzt ke disa bèlt, vor iz, iz gest bar un soine oang hāmse gemak seng.

Adriano Nicolussi Golo

Di Mòra

---

hoazme Mòra, di khua Mòra.

Moi padrù hattme zuargevüart ka herbest. Khalt iz bol gest khalt un di tang soin gest khurtz, di bisan soin lai gestânt schiar in gântz tage gedekht pitt raif.

Ma sa in earst abas pinneme gehöart dahüam. Da hâme gehatt abegevazt von kâmion affon Pill un hâme lai gevüart nidar in stall von Scheeln. “Doin stall”, hattamar khött dar mânn, richtedaren auz mòrng odar übarmòrng. I hân gehatt djüsto gratzia zo stiana alümma lai an ur ke, ummaz nå den ândar daz gântz lânt iz khent z’segame. Alle hâm gehatt zo khöda daz soi, ma daz sell bodamar hatt gevallt daz mearaste iz gest ke di laüt hâm alle khött ke: “Söttane horn, in lânt, hatta nia gehatt khummana ândra khua”.

“Dar hattarse bol zuargeprénk di horn, doi mânn!” hâmsa khött, lachante un spöttante, di baibar moinar padrünen, ma i gloabe ke si hattze njânka auzgelüsant, si hatt gehatt bol ândarz zo pensàra, pitt drai khindarn boda soin gesprunk durch un her, hattze gehatt zo tüana genümma azzamar nèt khemmen untar di zavattn. Di khindar hâm gehoket alle pittnâdar: “Ünsar khua, ünsar khua, biar o hâm a khua!” I moch khön ke ’z iz gest propio schümma. Spetar ’z baibe iz khent un hattme gemolcht un zuar in khindarn hattz khött: “Vodase vür erândre o mak trinkhan biavl milch dar böllt.”

Balda di mânnen, di baibar un di khindar soin vortgânt un hâm darléscht di khertz, hânne pensärt, bènn est legeme nidar zo rasta, ke haüt iz gest mèchte a sberar tage. Anvetze...

Allz in an stroach iz gest allz a getritzla, a gebrüntla, a geboaka, a gelürna: alle di vichar boda hâm gehatt gelebet in sell stall vor miar, di sellnen vor hundart djar o, soinme khent zo venna. I boazez ke dar gloabetmarz nèt un alora khüdaz nicht mear. Ma siânka azzamar nèt gloabet khüdaz ke ’z iz gest eppaz njânka zo gloaba. I hân vorstânt un geredet pitt alle, ombrómm di vichar vodar gântzan belt ren da gelaichege zung.

Mörgas 'z baibe, moi padrünen, iz bidar khent zo mèlchame, un balz hatt gehatt verte hånnez gehöart khön zuar in baibar boda in abas vorånahì hãmz gespöttl: “Schauget da, åndarz baz lai horn, schauget biavl milch 'z machta moi Mòra”. Un, ma ditza hãmsamarz khött a par månat dòpo, di baibar soin gestånt alle offe pinn maul ena zo bizza baz zo khöda un hãm gesluntet tozze.

Dòpo a bailele zait moi padrù, dar månn, hattme gevüart in soi stall, pezzar, in moi stall. Dar hatt gehatt auzgerichtet in rovólt vo soin nono, dar hatt gehatt gelekk alle di ordenje auz untar in pontesöl, augekhastet di gabie von konédje, gekhlümmanart in stalött von sboi, allz zo machamar platz miar, dena hattar gegrabet an bal un augerichtet an parn pitt zboa vlekhan.

I pinda gestånt azpe a Redjina!

In da sèll zait pinne gest trenkh un vorda auzizgest dar bintar hånne gekhelbart. Azzar hettatet gesek bia kontent da soin gest alle, groaze un khlummane, alte un djunge, da hãm lai gerüaft pöppele 'z khèlble o, ma 'z hatt duràrt bintsche. In an trauregen mòrgan moi khèlble izta neméar gest un nimmar mear hånnez gesek. “ Z izta gerift dar merkànte” hãmza khött alle. Ditza pinnemarz neméar vorgèzst.

Ka långez izta gerift di zait zo giana au afte etzan. In mòrgan bozaz hãm auzmolàrt, mi un alle di åndarn khüa von lånt, di laüt hãm gemucht stian au nå in maurn, odar afte vestadar, ombrómm, di beng soin gest alle ünsar. Bi schümma 'z iz gest schèrtzan, un stiarn, seng bidar di sunn, höarn zbisnen in har in vrisch air, lürnen pitt alln in atn. E eppaz pròpio zo gòdraze.

I hån gehöart khön von khüdjrar ke bar beratn gânt alle genóatn in an platz bodaze hatt gehoazt Kåmp. Dòpo dar sèlln earstn bötta bobarse hãm augetånt alle, saibaraz gelekk in patze. Alle mòrgan izta khent 'z baibe zo mèlchame un hattme abegehenk vodar khnettnen. I un di åndarn khüa, est pinne gest tschelle pitt alln, soin gânt affon prunn tortemitt in platz zo trinkha, dena ummana in sbåntz vodar åndarn, habar gevånk ünsarn bege. Bar hãm hintargelatt an hauf buàtzan, ma 'z izzaz lai nåkhent a menndle pittnan pesom un pittnar kardjöla. Iz hatt gehatt khummane khüa ma soi misthauf iz gest dar gröazarste von lånt!

Vorå alln hãmnda hërta geböllt stian zèrtedune boda di khüdjrar hãm gehoazt “di khüa von Piazarölln”, nå soinda khent di sèlln von alt Bigé, dena di sèlln vodar Draitznaren, miar anvétze hattzmar gevallt stian vor lest, asó hånne gemak lüsnen bazta hãm aukontårt alle di sèlln khindar; ber hatt kontårt von vatar auz in Squizzera boda hatt zuargeprenk eppaz gântz guatz gehoazt tschokolata, gemacht pittar milch, ber hatt kontårt vodar muatar boda hatt gevuntet a gântza zumma sbèmm, ber hatt insinamai aukontårt ke in platz, bodada iz gest dar prunn, hattz gesek an karétt boda iz gânt alumma ena 'z soina gezoget vo niamat, boda hatt gehoazt auto, ditza però hånnez njånka gegloabet i, ke i pin a khua!

Daz eltarste von püabla hatt gehatt draitza djar un hatt gehüatet viartza khüa von Ekk, daz djüngarste viare. 'Z püable bodame hatt gehüatet mi

un ändre vünve, hatt gehatt simm djar un izzese gehöart a männ, 'z iz augestânt in aldar vrüa, 'z hatt auzgemistet in stall, un dena, sunn odar reng, iz khent pitt miar auaffon kâmp. Z' èzza izzen någenump a præatle drinn pitt marmelâda, zo trinkha anvétze iz gânt afte naschente von Viêtz. Moi khüdjarle iz gest daz güatarste vo alln, aftz mi hattz nia geheft in stèkh a bötta. 'Z hatten vortgetribet di zait snitzlante inn zöllela holtz un machante slipfan di khnöttla atz bazzar.

An abas però, kan prunn, di Pèrla un di Stela, znichte khüa genumma, hâmb hântgevânk z'stoaza un soin gest drumauz zo stoaza zuar moin püable o, alora pinne lai drinngesprunk pitt moin lântgen horn un hânse asó darschrékht ke da soin inkânt pinn sbântz hoach. Di baibar boda soin gest in platz soinse alle gelkk z'schraiga, ma i hân pensárt ke daz sell iz gest o a pöppele azpe moi khèlple, un hân getânt daz sell boda hettat getânt aniaglana mãmma.

In bintar darnâ hânne bidar gekhelbart. Disan stroach moi khèlple iz gekreschart nidar nâmp miar un ka lântgez iz khent iz o in sell platz voll guatz gevèrèzza gehoazt Kâmp. Moi padrüle hattz gehatt gehoazt Abidù. Balda da alt Kòttola hatten gevorst: "Bia hasto gehoazt doi khèlple, belo?" "Abidù" "Ka bia alora, Kòttola?" "No-o-o Abidù", "Kaa Maria, in nâmp vo dar Lamadonna?" Un hatt lai genump in stèkh zo loavanan nâ.

I gedenkh no haüt alle di nem von ändarn khüa bodamar soin gebest tschelle: di Tosca, di Savoia, da alt Binda, di Pèrla, di Stela, da sell narrate vo Russia. Di laüt üs hâmaz gerüaft asó. An tage hânne gehöart khön in khindarn ke ummadar boda iz gânt in bitschikletta hatt gehoazt azpe da alt khua von Mariale: Binda. Di püabla hâmb gerakkl't sin zo pükhase danidar; a tschiklista bodase hoazt azpe a khua. Un pensárt, hatta khött an ândarz, ke dar re von Beleschlânt hoazt Savoia, azpe di khua vodar Berta, un soin gânt vür zo rakkla. An abas, a fremmegar vest au nâ in prunn, hatt gevorst: "Ma perché le vostre mucche hanno solo nomi italiani?" "Ma perché sono bestie" hâmsen rispündart alle pittnâdar. Dar arm männ hatt lai augevânk un iz inkânt.

Bintar un summar, summar un bintar, allz hatt parirt nia bèksln un gian vür asó vor hërta. In an tage però izta khent geschäft ke di khüa hettatn nemear gemak gian auz pa lânt ombrómm da schaizan, un iz gest bar, peng in sell, ma 'z geschaiza von khüa iz nia khent gehoazt drèkh ma mist, un dar mist iz gest eppaz guatz boda alle hâmb genützt.

Ma ormai in lânt soinda gest khent di turistn un insinamai di aute, ke zo machase pasârn iantrar hâmsen vortgenump in prunn o.

'Z iztada nicht mear gest zo tüana, in bintsche zait soinda khent vortgetrakk di Perla un di Binda von Bigé, di Stela vodar Draitznaren, di Tosca un di Rómma.

Un balda soin vortgest alle di khüa, hâmda âgeheft zo giana vort di laüt o.

Allz ditza izmar khent in sint haüt ombromm i hân gehöart khön moin laüt, ke da paitn in merkânte.

Teresa Nicolussi Golo

Di varm von lem

In ar bötta, züntrest an länzen baizan bege pitt khnottn, iztada gest a groaza grümmana bis von pèrng voll roasan boda hãm gesüacht z'zoagase dar sunn. In a bis iztada nia vil zo tüana, äntze, zo khönaz gântz, iztada zo tüana nicht, un asó di zait geat lòune. An tage, 'z gegrés, hatt gerüaft alle zo macha a spil, lai zo haba eppaz zo tüana un zo traiba vür di zait. Vor earst hatta geredet di Radikk, pitt soinar tiavan votze boda hatt geprocht di stille vodar groazan bis, au aftn pèrge. Dena, alle beratnen gètt zo tüana zo traga soi bort bobräll, nèt lai di roasan un 'z gras, ma di paing un di vlaüng o.

Asó di Radikk, pitt soinar starchan votze, hatt gehoket:

«Lüsant lüsant.

Roasan gebiaget vodar sunn,

darbékht bodrüm in lem,

rüsetaz pittn pestn varm un dena rispündartmar aft daz

sèll bodas hãn zo khöda.»

Dise soinz gest di earstn börtar vodar Radikk. Alle di roasan hãm augeheft 'z khöpfle, un alle soin gest luste zo magase vorschümmarn un aurüstn pittn pestn varm boda di natür hatten zuargètt. Ma dazzel boden hatt gevallt daz meararste vo disan näüge spil, iz gest zo maga soin darkhennt vo alln, alz da peste roas vodar bis.

Di roasan soin stoltz, 'z gevallten soin ägeschauget, un ditza sachan zo boroatase alle daz peste zo maga soin eppaz úbar di ändarn, hatten própío gevällt. In di bis iz gest allz a gemövrarse, ber 'z hatta auzgelekk näüge löapla, ber näüge varm, 'z soinda gest sin di sèllnen boda soin gekreschart a para spänn zoa zo maga auzschaung ümübar in ändarn.

Fiu fiu, hãmnda gevisplt di vögela saugante å daz Goldane Bökkele boda hatt gesüacht 'z liacht vodar sunn zo glentzega no mearar inn zbisnen in ändarn.

Zzz zzz hãmnda gesaüst di paing segante alle di sèlln varm boda hãm

gevèrbet di bis azpe a groazar hümlbring, un dazzel gesmàkh vo guatz boda hatt gelofft in air.

Frush frush, lugàrt hintar di tånnen, di vichar von balt hãm zuargeschauged allar dar selln arbat, nia hãmsa gesek di bis auzschaung asó schümma.

Balamång izta gerift dar tage, dar groaz tage, zo mèlda daz peste gras odar in peste tschump pittar pestn roas. Di Radikk, boda, propio zo vaira in sell bichtegen tage, izzar gest gemacht aubaksan zboa schümmane gele pipakâne, hatt genump 'z bort. Si hatt khött ke 'z gras un di tschümp ena roasan hettatn zornirt da peste roas vodar bis. Disa berat gest di Redjina vor daz gântz djar.

Di roasan soinse augetzoget, aniaglana stoltz von sell bose iz gest, da hãm gelacht un gevitscht, luste un kurdjósat von sell boda berat vürkhent, au sèmm in da groaz bis von pèrge. Dar bint hatt gefuket, in pa höbe, un vo danidar izta auarkhent a schümma gesinga.

Dena izta auzgevallt a sachan boda niamat hettat nimmarmear vorgèzst. A püable iz geloft springante in padar selln schümman bis, alla gevèrbet pitt lustege varm. «Schaue nono, bettane schümmane roasan!» hattz gehoket un, bahémme azpe a plitzegar, izzese gepükht aftz Stinkharle.

«Vest, Jak!» hatta gehoket dar nono. «Lazz sèmm 'z röasle, lazzez in gras. Sisto bi schümma 'z iz, sèmm, nãmp in silbrarn Khesedorn un in arãntschate Faff?» Da gântz bis, boda iz gest darstãnt ena ziaga in atn, hatt auzgeplast di vort un alle di röasla, boda hãm gehatt lai lugàrt in khopf zoa nèt z'sega, soinse bidar augezoget un alle soinse gedrent zuar in Stinkharle. Disa bötta izzen gest gãnt garécht. Azzda dar sell nono nèt hettat augehaltet daz khlumma hentle von khinn, est di bis hettat eppaz mindar 'z soina stoltz.

Laise laise, di Radikk hatt gemacht bizzan ke alle di roasan pittnãndar hãm gehatt gebunnt. Alle soinen gest gètt zo tũana zo pezzra di bis, zo vũlla pitt varm un pitt guatn air, daz sell khlumma tòkkle bèlt.

'Z püable, pittn hentle in da sell groaz un starch von nono, iz gekheart zuar humman. 'Z hatt nèt gehatt 'z röasle zo traga dar nona, ma 'z hatt nãgehãtt daz guat gesmakh von Stinkharle, un dar nona hettatzar kontãrt ke, in di bis, izta a röasle boden bart gedenkhan vor hërta, da barm milch pittar tschokolata bosen boroate si. Un asó, vor daz gântz lem, balda 'z püable, boda berat khent a mãnn, hatt insorirt vo soin non, boden hãm gelirnt 'z schauga daz schümma von sell boda di oang lai seng, iz gãnt au aftn pèrge, in da groaz bis, un hatt gevuntet in röasle da sell berme boda di nona hatten gètt balz iz gest khlumma.

Di roasan anvétze hãm vorstãnt ke alle soin schümma un niamat iz pezzar baz an åndarz. Nimmar mear beratnsen gelekk in sint zo macha a gara fra se. Defãti, azzar åschuget garecht di roasan in di bisan von pèrng, makkar seng ke da lugarnse inn zbisnen in gras, sovl bisase vörtatn zo lazzase seng, sovl bizase vörtatn z'soina kartza schümma.

Mirko Pergher | Antonella Gasperi

Zboa prüadar

Geschribet von Josef Ledda
02 matzo 1916 in tages ur 4,20

Vest alle di sèlln mustètz hãmsame ågeschauget
süachante a lem vorgãnt.
Un biavl sealn höare beam
börtar bodase nèt lazzan vãngen, zungen bode nèt khenn
in moine nècht auzbene zo hüata
da auvar at di 1816 mètre.
Haüt mòrgan in aldar vrüa dar Pavel un dar Igor o
nidar, tortemitt in pa lurn sèm boda in mãnn darzèrtz 'z lem,
sèmm boda di pestn djar von djungen soìn gestolt zbisnen ais un snea
in nãm vo dar huamat
boda untartust allz vor an durst vor di sèlln boda bölln gebinnen un
allz schaffan.
Se o – di pridjoniarn – zbisnen diese kròtz
antãnto azza hãm augetrakk 'z geèzza,
bartn nèt vennen patze bait vo dahùam
untar a schauvl earde untar a lãmmar.

I haltme sichar zo maga khearn bidrùmm palle
at di arzan vo moin glentzege mer,
pitt moin vatar, pitt ünsarn bèrkle
zo intruama offe pittn oang khuttn visch.

Est, in di urn vo dar Ave Maria
di sunn plitzeget no a migele
in disan roate oinegian vorgèzzeme von kriage
di schüzz, di toatn, 'z pluat.
I vorgèzzme ke i o hãn getöatet moine prüadar,
vor mi in vil hãm geschuant soi gãntzez lem,

kartza vil zeacharn un beata darpài vor alle.
I hân zbuantzekh djar alumma,
i bill nimmarmear scihazan
o bill nimmarmear stèrn.

Eppaz bodamar nèt gehöart, est lai in disan labe abas,
vångenda å bidar di rümbler von kanü un di schüzz
untar in strich von kapitåno Pontillo.
A groazar abasstèrn schaint un läuchteget
obar moi haus
sèmm boda moi vatar loavante inkeng hattme gevånk
offe pittn hånt.
NO, i bart neméar schiazan:
I vors vorzåing vor alle di toatn
I trükhan au alle di oang voll pittn zeacharn
i sperar no in aran earde vo patze.

Geschraiba von Alois Schindler
02 martzo in tages ur 4,40

I pin gest dar earst auzoriva atti 1816 mètre
benn di sunn iz gest untargånt vo biane.
z' iz gest allz asó stille, bahémme pinne gesprunk
in platz zo hüata,
sèmm pistoda gest du alumma, zo bacha,
åna zo bizza ke doi lem beratze gerift sèmm.
I hånde nèt ågeschauget in di oang
senónða hebatese gesek nass pitt zeacharn
un hebate nèt getöatet.
I hebat nia gemak schiazan atnan månn
nåmp zboa mètre,
åna zo habanen ågeschauget in di oang.
Pruadar, i pin gest sèmm åna zo böllaz,
sèmm boda di zait izzese getoalt in zboa
un hån nèt gehatt åndarst zo zornira.

I pinme gehaltet sichar zo maga khearn
bidrüm durch in moi sbartza earde
vo dar Boemia,
in moi schümmaz häusle pitt holtz,
pitt moinar måmma boda aukontårt
von an glentzezen mer
in di ur balda di sunn geat oine,
sèmm izze gebortet vorånahì alln disan birbl.
Mang stian pittn rukkn au pa ovan,
pittar khatz at di khnia un pinn khüa in stall.

Djüsto sèmm pinne gest pitt moin zbuantzekh djar,
i hettat nia geböllt schiazan.
Übarallz hettate nèt geböllt stèrm.
Un zoa nèt z'stèrba pinne geloft nå dar schützangrabe
un sèmm springante in doi hütatplatz hånne geschozt zboa vert.

Est, dena sovl djar, gedénkhe darnå djar
I vors "vorzàimar,, un spetar speràre no inaran earde åna kriage
benn du pist no gest moi
pruadar un pist khent zuar vo asó bait
zo schütza lurn un khnottn in nåm vonaran huamat
bodade hatt gemacht stèrm kartza djung.
Est, benn lai a timplega sunn geat oine,
in moi hültzras barmes haüsle
moine oang soin voll seacharn
antånto her von stall mükkn di khüa.
Slaf guat, pruadar Josef.

Tönle
Bintarn

5 2016 201

1/3

DAR PRUNN VO LUSÈRN

Ur vil djar, in lant vo Luxem, nämpe in Pelt,
hatta gelebet a padruinen pitt saines sereva.

'Z haiske iz gest gemacht pitt holtz un Pndtn,

'z iz gest halbe Lugart von Pöapar von èlhar un
gedekt pitt rakr. Ur Perda iz pasart atta sell

iz gest malamentar sens. Lai äghehnt izta gest
a Rlummander fluss bassar, bo da hatt getrakkt
'z bassar solo in sell haus, alle di ändar
läit hãm
gemert gian au ettn Kämp so nemma bassar

Ran Kummerbassar.

Un tage di sereva Mariotta iz gänt in lant un
giamante suar in Ploff hattze bokhernt di Komare
vo Luxem Podar hatt gevort Per se iz.

Der Marietta hatter net parirt bar mang ren
un tscheffeln pitt apparummas. Ulla Kunkundert
von plöazan sachander bo dar hatt gewerst di
Romare, hatter Kontort von Fluss Bozzor. Bo da iz
gest nämp sein haus inn in Valt un bo den hatt
getrakht iz Bozzor selo imenänder. Suito hatze
vorstant in velar bo-se hatt gemacht Kontorante
ditza sachan un lei izze gelaft so Rödarrar
dar padruinen Ünmemari. Disa iz lei ausgesprunk
sorne. Si hatt net geliszt Boz so tiama un Boz
ta hebatn Khött di lusernar un arzo-hattze
detsidant so Porcoata di Fogitt un so giana vort von
Rant. Di Ünmemari hatt Khött da Marietta:
- 'iz iz pezzar aparas toorn! Du gee zuer Louvrou
un Felgrait un i gee nidlar pa los zuer Kalmetsch.

2/3

Intanto arze iz nã gest zã vonkhoma di zimbar
 von Pönt. Hense gesekht un riner nã gelact fin
 asta di Unnemari, miade gerift von gelbara,
 hatze gelatt vingen un hat ze gelatt zottarn
 in Pönt. La Hãnse ingepert in Rlummanerste
 Haus bo da iz gest in platz.

'Z hus iz gest pumplet un gantz tief, 'z iz gest
 gemacht pitt Knotten gelekt ummandar dar
 in ondarn. Di Unnemari iz gest traure
 z' stama ingepert alumma in a sãttas tunkhl
 un enges haus.

In di ruhe vo dar nacht hatze vigeft zã
 gũla. Di zecham hãm dimear gerift arschemma
 at sein ploachen mahl. Laise laise 'z haus iz zese
 bei gerift pitt barzer fin astaze iz gemacht a

prunn. Si hat Pai vorstant Ke di sachandar
 beratsne geleht malamentor un Ke si hebet
 gemacht dootrinkhan, aso hatse ägeheft zo gicla
 un zo vora hilfe. In bieme zeit ista ausgeprunnt
 a strombetz mennliche hoch aspe a stamm, pitt
 nam lingen grisetn part, an strombetn roatn
 huat un a grimmema part genlikht namänder.
 pitt srim gemant pitt gras. In mennliche hatten
 Pai geworst bar ta is gest vürkhennt.
 Di Unnemari hatt ägeheft zo Bentoramen sei
 stordje un hatten pero khitt Ke si hebet
 gebölt machan rivan 1/2 barzar in haus alin
 in ändern zeit von lant o, un net haltensar
 lugart selo vor si selbart. In mennliche hatten
 änt getänt lümen 1/2 stordjele von baikle un

3/3

so hatz det sidart so machas aus Khemmen.

von tiwes, tiunKris haus un so tiame ditaa

hatz genummpt a vlekK pitt hatz un hatz.

gemast ausKhemmen von vestar.

Di Unnemari, alle Kontent vo bis 'iz iz gänt zo

geriva, iz Khent a Pravatze baibe Poda hatt

gehatt gearn alln. Si hatt bei det sidart z'waiba

a Petter der Marietta zo Khödanar, soze Klar

Podumm atz Luzern umbrumm darz gäntz

Pint hatt geblöht vaim pitt imendarm.

umbrumm est alle Käm gehatt z'Parasa in haus.

No hait pers; in platz vo Luzern, ista dar

prum zo gedenKq alln disa stordje un zo Para

vorstian Ke ma mächt net haltn herta atz

vor si selbart ma toaln Para ma hatt pin ändarm.

**Dar prunn vo Lusérn | Istituto Comprensivo Folgaria, Lavarone, Luserna
Scuola primaria di Lavarone | cl. IV**

**Anna Nicolussi Neff – Scuola secondaria primo grado – Istituto
Comprensivo Folgaria Lavarone Luserna**

Liabar diardjo

Ditza djar pinne nèt gânt atz Lusérn.

I hânda nèt geböllt gian.

Di gedekh beratn gest kartzâ vil.

'Z beratndarar gest lustee o ma di trauregarstn hebatnse vortgetribet
un proprio vor ditza hânne pensârt gerècht zo stiana da ka Tria.

Moine altn hâme getrakk alle djar atz Lusérn.

Da hâmmè sèmm gelatt alumma un se soinn gekheart bidrùmm z'arbata.

Zo khödaz djüst miar atz Lusérn hatzmar nia gevällt.

I pin hërta gest timme, i hânmar nia gemacht tschelln un pin hërta
gestânt in haus.

Di tang soinn pasârt laise, i pin hërta gest alümma un moine altn soinn
khent bintsche, odar quasi nia, zo venname.

Dar sèll summar iz gest âgeheft azpe alle di ândarn.

Alle di tang daz lestéssege.

Au stian datz mòrgas traure, un durânte in tage mang tûan nicht
zo auziagase un gian bidar z' slava abas traure, furse no mearar baz
mòrgas o.

I pin gest traure, azpe gloabe z'beratnda gest alle di ândarn laüt
vennantese in moin vuaz.

Dar summar vor mi iz nèt gest eppaz schümmaz azpe vor alle di
ândarn.

Dar summar vor mi iz gest eppaz schaüla bode hân hërta pasârt azpe
da hâmm geböllt di ândarn un nèt azpe i hettat geböllt i.

In sèll tage però hânne detzidart ke eppaz hebat gemocht bèksln.

I hân gevânk moin prosâkk un hân detzidart zo heva â zo leba in sèll
summar.

I hân âgeheft zo giana in pa balt, un alle di pensiare bode hân gehatt in
pa khopf hâmmè distrârt un hân njânka pensârt bode pin nâ gest zo giana.

I hân pensârt at moinar famildja, azzaz hebatn gebizzt ke traganteme
sèmm hâmsamar getânt letzez.

Tritzlante hânne âgeheft zo vorgèzza allz.

I hân hërta pensàrt ke dar balt iz gest a schümmadar platz, ånka azzeda pin nia gânt vil.

Di vögela hãm gevisplt lugàrt hintar in raisarn un di sunn hatt parirt khemmenmar nå glentzante fra di èlbar.

Gerift inaran biz hånne auzgezoget a pröatle bo de mar pin gest boróatet in sèll mòrgas un hân ågeheft z'èzza.

I hân gehatt gemacht vil bege un dar hummar hatt ågeheft zo machase höarn.

Gerift, pinne augestânt un hân bidar ågeheft zo giana vürsnen pa moin bege.

Sèmm pinneda gest gânt bintsche vert vo khlumma pitt moin altn ma i hân gedenkht bintsche nicht von sèll platz.

Gevånk a begele boda iz gânt in balt, hånne vorstânt ke i pimme gest vorlórt ma i pimme nèt gevörtet umbrómm hintar an albar hånne gesek an pua boda hatt parirt alt azpe i odar 2 - 3 djar mearar.

I pinnen gânt nåmp un hånnen khött ke i pin gest gânt zovorlür.

Höarante diese börtar izzarse gelekk zo lacha un hattmar gevorst bia ma matze vorliarn at diese saitn.

I hân vorstânt von sèll momént ke 'z berat gest a bravatar tschell.

I hånnen respündart ke i pin nèt gest vo sèmm un dopo hattar ågeheft zo reda.

Er hattmar kontàrt allz vo imen, un i hånnen kontàrt allz vo miar.

Dar hatt gehoazt Michele un dar hatt gehatt 17 djar azpe i.

Di sèlln minùttn pasàrt pitt imen soin khent urn un di sèlln urn soni khent tang.

Infatti alle tage pinne gânt ka imen in Vesan zo vennanen.

Bar soin khent tschelln un aniaglaz hatt gebizzt allz von åndar.

Dar sèll summar hatt neméar parirt asó schaüla un di tang soin pasàrt bahémme.

I Pin augestânt mòrgas un dopo hërta in lestessege bege pinne gerift sèmm hërta in lestéssege platz bo den hân gehatt gesek da earst bötta, in sèll balt zo hakha au holtz un bo de hebat pasàrt in gântz summar.

'Z izta pasàrt di zait un i un dar Michele soin khent hërta mearar tschelle.

Ma ma boazt ke alle di schümmen sachandar mochan rivan un asó izta gerift dar sèll summar o un i un dar Michele hãmas gemocht grüazan un khearn bidar bidrùmm, i in moi lånt un in moi haus un er in soi.

In sèll tage hattz gerenk mai i pin gest detzidart zo giana zo grüazanen.

Allz iz gest traure, i, er un allz uminùmm üs.

I hånnen gegrüazt bahémme zoa nèt zo gedenkha kartza vil allz daz sèll bo da iz gest vürkhent in sèll månat.

I hân gemocht khearn bidrùmm ka Tria un pin nia gest asó traure zo mochaz tüan.

Daz sèll djar ka schual iz nèt gest azpe alle di åndarn.

Eppaz in mi hattme hërta gemacht pensàrn atz Lusérn.

Ma daz sèll djar o iz gerift un i finalmente pin gekheart bidrùmm atz Lusérn.

I pin nèt gestânt in di haut, apena gerift hånne njånka getânt pazaitn
zo pensàra bazze pin gest nå zo tüana ke i pinme gevuntet inn in Vesan
zo süacha moin tschell Michele.

'Z hèrtz hattmar gemèkkes asó vil.

Gerift in balt izta gest niamat ma, i hån gebizt bo den hebat gemak
vennen un pin subito gånt in soi haus.

Sèmm hattmar offegetânt di tür an altz baibe.

I hånmar subito gevorst boda iz gest dar Michele ma si, att di selln
börtar, iz darstânt un vo darstânt izze lai khent traure un hattmar
gevorst azze hebat geböllt ingian.

'Z haus iz gest allz traure.

Gianante inn hånne gehöart azpe ben da di moinen hånne
gelazt alumma in haus vo Lusérn.

'Z baibe hattmar kontärt allz bazta iz gest vürkhent.

In sell momént moi hèrtz hatt gerift zo mèkka.

I hån augevånk un ena zo khöda nicht pinne gånt auz von haus.

Allz auzzalt hatt gesbiget, ma hatt gehöart solo in rumór von reng bo
da hatt gegaült pitt miar.

I un dar Michele soinaz khött allz daz sell bo da vurizkhent un hånmar
nèt gemak spiegärn bia dar hatt gemak haltmar lugart a sachan asó
bichte.

A beata asó schaüla bo den hatt gemacht stèrm.

Allz iz gest traure.

I o hebaten no gehatt zo khöda eppaz.

Ma aromài iz gest kartza spet.

Nirvana Pedrazza

Non un nevón khochan pittnândar daz guat gièzza vo dahuam

Sa sidar ettlane djar ka Poazan, atz 25 von abrèll, tage vo dar liberatzióng khinta gemacht dar Fèstival delle Resistenze. Dar tèma vo disan djar iz “La condivisione” - “inntoaln”, magatma khòn azpe biar. Ma hatt pensàrt zo geba in non un soin nevón di okasióng zo khocha pittnândar di ritschètte vodar traditzióng, nemmante toal in an khochkonkors. I pimme ingeschribet pittnândar pitt moin nevodo S., boda hatt acht djar. Atz 24 von abrèll barpar khochan in platz Matteotti an zèlt, in kompanjia pitt àndarn noün par non un nevón. Di ritschètte von non soin toal vo dar ünsar traditzióng, un baz iz pezzar baz a guat gièzza pinn bregâlde vo Lusérn? Moi nevódo iz khent a bravatar süachar vo bregâlde umbrómm pan summar geatar hërta na sbemm atz Lusérn in kompanjia pitt miar, boden lirn di plètz boda krescharn di brigâlde. Miar dise plètz hattmarse gelirnt moi màmma. boda iz gest a groaza sbemmaren, ummana von sèlln lusérnar boda soin gânt na sbemm zo vorkhoavase. Pittnândar pitt àndarn baibarn soinsa pasrtirt da mittartage zo vuaz vo Lusérn pitt zboa zumman attn zikkstà un soin gânt nidar pa Las singane zo machanen koràdjo un zo vorgèzza di fadige. Gerift azza soin zo Kalnètsch hãmsa gevãnk in treno un soin gânt zo vorkhóava di sbemm affon platz – piazza delle Erbe – ka Tria. Sèmm hatten gepitet di “Povola,, boden hatt abegenump di sbemm zo vorkhóavase. Di sbemm vo Lusérn soin gest di earstn boda soin khent abegekhoaft, di laüt soin khent in aldarvrüa zo vennase pazàitn. Speràrbar azta di guatn bregalde vo Lusérn prengenaz groaza sodisfatzióng un an bege zo halta lente di traditzióng. Ma vor mi iz an okasióng zo reda azpe biar pitt moin nevódo o, un iz schümma seng ke dar vorstéat allz un redet a par a bort azpe biar o.

Walter Nicolussi Paolaz

Vorgännate zaitn

Dar izta draugebest sa vo ettlane tage ma dar hattze nonet gehatt provärt alle un innzalt hattar gehöart ke an lestn hebatarzen dartánt.

Sichar, di zait zo mögada draustian iz nèt gebest vil ombrómm dar hatt gehatt ándarz zo túana, di arbat earst vo allz, ma baldar hatt gehatt an minútt hattzen gevállt túan ná in sèlln altn ordénjela bodar iz gebest guat zuarzosámmla.

Dar hattzen auvargenump un ágeschaugetzen, un zèrte izzar gebest guat ázozüntase un zo nützase o.

Zo khödaz djüst, hattar njánka gebizt er biavl dar hattar gehatt gekhoaft in di lestn djardar, ma daz sèll bodar hatt gehatt in di hent est, sèmm in da schümma un naüge bèrkstatt bodaren hatt gehatt auzgezoget, iz sichar gebest ummaz von eltarstn un von pestn gehaltenet.

Schümma sbartz, pitt soinar khlumman glentzeganten silbran kornis alla uminùm un pittn sèlln engen lánge botúla boda auvar soin eventzart a pizzle atti saitn, ke drukhanse iz gebest sovl azpe khearn bidrúmm in di zait vo boaztma nèt biavl djardarn.

Ja, ma möchtz khön, 'z hatten pròpio gevállt.

Daz sèll boden hatt gelokht daz meararste vo alln, in abas bodarsen hatt gehatt gesek sèmm attavorá atta naüge televisióng, bodo hast gemök áschang atz alle di saitn un bodadar hatt gemacht seng di sachandar ke da soindar vürkhent azpe bar, iz gebest dar disenjo von genagate öpfl boma hatt no gemök seng, seánka azzar iz gebest allar gekratzt un schiar abegebisst vodar zait, atta hintar sait von ordénjele.

Dar hattz bol gebizt baz dar hatt geböllt muanen dar sèll genagate öpfl, un ána zo pensárada drau zboa vert, vordase berat gemacht vür epparúmmaz ándarz, hattarz lai bahémme gekhoaft.

Est, izzar gebest gevánk z'sega bedar berat gebest guat zo ziaga auvar eppareppaz vodar elektronische sint von ordénjele, eppaz boda sichar iz no gebest lugárt inn drinn, geschribet un vorgèzst in di sèlln altn *microchips* un vor ditza vorlórt in di fitzan vodar zait.

Dar hattz gehatt ågehenk in an naüing aparàtt bodar hatt gehatt gekhoaft a par månat vorånahì un, vor baz da håmen gehatt khött, boda berat gebest guat zo graba asó in di tiavan un auzzodrukha asó gerècht allz bazda berat gebest auzzodrukha, ke von sèll ordénjele hebatar auzgezoget di seal von sèll bodaz hatt gehatt inventårt o.

Gevånk azpe dar iz gebest vo alln disan pensiare, hattar njånka gebarn ke allz in an stroach dar aparàtt hatt ågevånk auzzodjukha alla dar-sört: nümmar, lettarn, pümbela, rigela, hærtzla, kraützla, allz a geåmaza ke njånka a hailegar berat gebest guat zo vorstiana bazzez hatt gebölt muanen.

A sachan però iz gebest sichar, allz daz sèll geschraiba, azmaz hettat gemak hoazan asó, iz gebest gestékht inn drinn in di sinnt von ordénjele.

Zboa drai minüttn spetar, balda dar aparàtt hatt gehatt verte zo gülla auvar allz daz sèll gespüal, izzar darstánt z'sega ke, an lestn, allz ditza gebåmbela hatt gevånk lem un attavorå soin oang soindase zuargemacht ettlane varm boda laise laise izzen vürkhent ke da håm gelicht hërta mearar in hümbel, in pèrng, in èlbarn, in bisan, in laüt un in a khutta åndarz geplèttra bodar nèt iz gebest guat zo darkhenna ombrómm eppaz asó hattarz pròpio nia gehatt gesek.

Ma 'z iz nèt gebest verte, darzuar in sachandarn bodar hatt gemök seng un bodar hatt schiar darkhénnt, soine oarn hån ågeheft zo höara ren o.

A röakatz saurez geréda boda sichar niamat berat gebest guat zo vorstiana un boden hatt gehildart inn drinn in khopf sovl bedaren hettat gehatt in platz von khléchl vonaran klokk.

...

Di sunn iz nå gebest zo giana oine un er iz nå gebest zo lüsna, no an åndra bötta, daz sèll augerüdate geréda un zo schauga å, disa bötta schümma groaz, atta nåüge televisióng, di sèlln laüt ågelekk a pizzle stråmbat, ingevest pittn schinkh un pitt gesprèkhlate hudarn gedjukht obar in aksln auzodekha in rukkn un in vorå laip, gerüsta vo vor djarhundartar, bodar hatt gehatt gesek lai at alte pildarn in da Uantzege Gåntz Groaz Biblioték.

Dar hatta gehatt gelekk ettlane bochan zo khemmasanda drauz, ma an lestn hattar gehatt darvért ke da sèll alt zung iz abegeståmmt von an altn taütschan stokh von zungen "*indo-europee*" un ke da håmse gehatt geredet in biane laüt, in khlummane lentla vorlört atti pèrng, boaztma njånka biavl zait vorånahì.

Da sèll zung hatt getrakk hintarbart in di zaitn boda di laüt håm no geredet boaztma njånka biavl tausankhtar zungen un, hattar o darvért, boda iz no gebest dar "*gugl*" boda hatt gehatt djüsto ågeheft zo provàra di earstn timmegen automatischen übarsétzungen.

'Z izzen khent zo lèchla un zo schüttla a pizzle in khopf attn sèll pensiario.

Est, haüt zo tage, alle di laüt vorstian allz, ånka azza ren hërta mindar ombrómm zo khöda eppareppaz nütztma liabar di bortmaschì boda lai schikht daz sell boma sait nå zo pensàra gerade in hirn von mentsch boma hatt åzoreda, un di lestn modèln boda sojn djüsto auzkhent sojn gebest gemacht asó gerècht ke ma hattz njånka gebarnt zo habase.

Dar iz nå gebest zo nützase er o soi nåige bortmaschì, zo reda, azmaz hebat gemak hoazan ren, pitt soinar tschellen, a profesóren vodar Hoach Obaruniversität von Lánt, un soine pensiare sojn nå gebest zo loava bahemme azpe 'z liacht un gestékht azpe di sardèlln in di *IperWideNet* antánto azza se zboa hámse gemök seng sovl besa beratn gebest sèmm ummaz attavorå in åndar.

Dar hattar gehatt aukontàrt von ordénjele un vo allz daz sell boz hatt gehatt drinn, von laüt, von pèrng un von èlbar, un an lestn hattarar khött von geréda o, un baldar hatt gesek ke at ditza hattzese gemacht mearar kurdjósat, hattarsar gelazzt höarn un soinsase gelekk pittnándar zo lüsna schiar åna zo atna, ombrómm da hám nèt geböllt vorliarn njånka ummaz von sèlln ungekhennatn börtar.

Lüsante daz sell geréda, soi tschellen, ke di hattzanan auzgekhénnt sichar mearar baz er, iz darstánt sovl beda sèmm attavorå beratar zuar gemacht allz in an stroach dar Hailege Peatar pit sojn baiz lång part un, balza hám gehatt verte zo lüsna, hattze schiar nèt gevuntet di börtar auzokontàra da groaz bundar boze hatt gehatt bokhénnt hörante bazze hatt djüsto gehatt gehöart.

Si hatten asó augeroatet von lestn àrbatn bose iz någebest durchzovüara pittnándar pit åndre profesórdar un boda hám inngevånk daz alt geréda vonaran bötta un daz sell boda iz gebest drinn in pluat un in saft von mentsch un boda alle di laüt trangen nå vo balza bortn un hintarlazzan in khindarn balza gian, gelaich azpe 'z az hám gehatt gevånk seåndre vo sojn altn.

In zboa börtar, daz sell bosa sojn någebest zo venna, un boda hettat geschremp bazma hatt gehatt darvért von mentsch durch alln in zaitn, iz ke di muatarzung boma lirnt ren balma sait khlumma geat zo bèksla in DNA von mentsch sèlbart un vor ditza khemmatze vürgetrakk vo djeneratzióng in djeneratzióng, von vatar un vodar muatar in khindarn, un asó vürsnen.

'Z hatt geböllt muanen ke balamång azta a khinn aubakst, iz nèt lai dar laip boda khint gröazar un bèkslt pittar zait, ma 'z bèkslnda o di burtzan von lem sèlbart, gianante nå in sell boda 'z mentsch tüat, khütt un lirnt.

Dise börtar, ånka azzar an earstn hatt gemacht fadige zo vorstianase gerècht, håmen gedjukht alln untaranåndar ombrómm nimmarmear hebataren vürgestèllt ke a zung berat gebest asó starch zo soina guat auzzobèksla in saft von lem von laüt.

...

Dar hatta drau gehatt pensàrt da gántz nacht, un vor ditza hattar gehatt geslaft malaméntar, ma dar izta nèt gelånk zo vorstiana ombrómm

si hattzen nèt geböllt khön un hatten lai gehatt gelazzt di sèlln zboa börtar geschribet bahémme atn elektronische zettl.

Di hattze njänka gemacht vennen baldarse hatt gesüacht, apòsta, hattar pensàrt, zoa nèt zo möchanen spiegàrn vo baz si hatten geböllt bokhénnen in aldar vrüa, un pròpio vor ditza hattar vorstànt ke dar hebat nèt gemök vorliarn in sèll trèff.

Est hattarse gehatt sèmm attavorà, soi tschellen, gesotzt in da schüm-ma stube von kuartiaro bose hatt gehatt gekhoaft a par djardar vorà-nahi balze iz khent z'arbata sèmm in da groaz statt, un balse hatt äge-vànk zo reda, hattarz lai gebarnt vodar stimme ke di hatt gehatt eppaz bichte zo khödanen, asó bichte ke di hattzen nèt gemök schraim, un innzalt hattarse schiar gevörtet vor baz dar hettat gehöart.

Si hattz hergevànk vo baitom un hatten bidar auvargezoget von studje bose iz nå gebest durchzovüara in di lestn zaitn, vo baz dise studje hettatn geböllt muanen in gesüacha übar 'z lem von laüt, vo alln in sachandarn boda beratn gebèkslt darnå in sèll bosa soin någebest zo venna, un asó vürsnen, un an lestn, balse hatt gebarnt ke di hattz gehatt gezoget kartza lång, hattzesen khött: drinn in soi DNA hattma gemök seng hoatar di tritt vodar sèlln altn zung bosa hãm gehatt gelüsant pittnåndar a pizzle zait vorànahi!

Di sèlln börtar soin gebest azpe a plitzegar in pon von bintar un hörantese izzen augkhent di hennehaut un izzen schiar darstókht 'z pluat durch pan gântzan laip, un daz earst sachan bodaren iz någevorst sèlbart baldar laise laise iz bidar auzdarlàichtet, iz gebest bia 'z möge soin auzgevàllt.

Dar hatt gehatt khummane gedénkh vo soin altn boda hãm geredet an åndra zung un no mindar "da sèll" alt zung, ma daz sèll boda soi tschellen hatten gezoaget un bodar hatt gehatt sèmm untar di oang, hatt auzgeschittart alle di zbaivlar.

'Z iz gebest hoatar azpe dar hümbel gekhert von obarbint darnå in an schaulan temporàl ke, gianante hintarbart, berbillbizzan vo biavl dje-neratzióngen, epparùmmaz von soin altn hatt gehatt higitrofft pittn sèlln ungekhennatn börtarn.

Un est, lüsnantese no an åndra bòtta, hãmsen neméar parìrt asó grö-be un röakat azpe di earstn vert bodarse hatt gehatt gehöart, da soinen vürkhent squase süaz un iz schiar gebest sovl bedarse hërta hebat gehatt innzalt un besa hebatn gemacht toal vo imen sèlbart durch soi gântzez lem.

A sachan hattar o gehatt hoatar in sinnt, vo sèmm vort, un vor alle di tage boda beratn khent, hebatar gesüacht soine burtzan, hintarbart, gianante nå in darrüdatn un boneblatn staigela von vorgànnatn zaitn.

Di marmötn in Bisele | Nicolussi Rossi Samantha | categoria scolari

Moine sie un moi nona zo pèrge | Nicolussi Rossi Mattia | categoria scolari

Tönle
Bintarn

6 2017 201

Maria Teresa Nicolussi

A khlumma stördjele von balt

Da sèll bòtta sèmm pinne gânt laise laise durch pa balt. 'Z hatt getöslt in sèll abas un iz gest khalt, ånka az no iz gest summar.

Bintsche zait spetar hånne gevuntet a khlumma haüsle pittnan tunkhln tach.

I hån offegetânt 'z türle un pinme ingezoget tschèrm. I pin gest toat müade un pin lai intschlafft.

Allz inan stroach hånne gehöart tritt bodase nemparn un åna zo barnazan pinneme gevuntet untarübar in an tunkhln platz. I hån nèt vorstânt bazta vüriskhent, ma i hån gemak schaugung auz panar khluft un hån gesek 'z gras, hoache vaüchtn un a par puachan. I pin no gest inn in balt un pin khent geslöttart duch un her. I hån gespèrrt di oang umbrómm i hånme gevörtet.

Allz inan stroach epparümmaz hatt offegetânt a lukh un hattme auzgeheft. A votze vonan khinn hatt khött: "Cosa elo papà?,"

Zboa gröbe vingar hånme auzgetzoget von moi schümma löchle un hånme gesmèttart danidar. Da pinne gerodlt nidar panar renn un pinne augehaltet au panar burtz vonar vaürcht, senó berate furse gânt fin nidar in tal. I hån gemunt stèrm; i pin gest augemèkket af alle di saitn. I pin no gestânt sèmm vest a baila, furse in gântz tage, fin azze hån gehöart allz stille.

I pin gest hummare un hånmar gemocht süachan a haus un asó hånne bidar gemacht aftn bege un laise laise pinne gânt vürsnen, fin azze bidar hån gevuntet a naügez haüsle, disa bòtta pittnan baizan tach. I hån bidar offegetânt a türle un pinme ingezoget vor di nacht.

Sèmm pinne gestânt a långa baila, fin balde hån gehatt augevrèzzt daz gântz haütle.

Hasto vorstånt ber i pin?

Di laüt boda gian in balt zo süacha sbemm khennenme gerècht un bizzan berde pin.

Sabrina Mosele

Dar béata

I mage nèt spiegàrn bazzez iz dar béata,
soi sinn iz drinn in di stille.

Dar béata iz dar tschell bodade nèt lazzt,
boda, trotzat, khintar nâ in di stöll.

Du lebest nèt in bèata,
du geast durch imen.

'Z iz a bege in di nebltar,
bodo nèt sist in ândar rânt.

Dar béata iz a libar,
du lesten un lesten bidar.

'Z iz a sbartzar prunn,
boda nèt hatt pon.

Dar béata iz a gelóava âna vért,
boda auhaltet raum un zait.

Dar béata nempartze asó vil,
ke dar iz lai doi, privàtt un tiaf.

I mage nèt spiegàrn bazzez iz dar béata,
ma i boaz ke 'z iz 'z gepàita zo kheara bidar zo entrüamase.

Mattia Nicolussi Rossi | categoria scolari

Khindar gebiaga (ninna nanna)

Slaf pòppele slaf,
di màmma iz vort na gras,
dar tatta iz vort in Pòmmarlânt,
un 'z Pòmmarlânt iz argerânt,
slaf pòppele slaf.

Samantha Nicolussi Rossi | categoria scolari

Khindar stördjela (filastrocca)

Hitte hòtte
cavalotte
hoazt moi ross
alle di mòrgan
au aff di post.

Pitta grela
hoazt moi henn
alle di mòrgan
au att di penn.

Krumpa horn
hoazt moi khua
alle mòrgan
au att di Boan.

Sabrina Mosele

Zbisnen doin pensàrn

Mach a migele platz doin pensiare,
an khlumman platz, nèt atti mitt,
åna kartzana fadige.

Edl böllate innkhemmen.

Von alln in plètz
est sèmm böllate stian,
an minùt alümma,
in khlumma platz,
zbisnen doin pensàrn.

Tönle
Bintarn

7 **2018** 201

Matteo Nicolussi Castellan

Di baibar vo dise djar

Di nona Maria kontärt, vil vert, ke balse si iz gebest gântz khlumma, izta gebest in lånt vo Lusérn a geschéft. Di padrünen iz gest di “Stumpfa” un, pitt irn, in soi haus, hatta gelebet di Consolata pitt sojn månn. Se hãm gemacht ’z proat asó guat ke di khindar, alle di mòrgan, sojn gânt zo khoavazan pitt a par biskött zo traga ka schual. Dar maistro “Sanòla” iz nèt gebest asó kontént un hatt hërta gebruntlt: “Ma schöllat nicht èzzan ka schual”.

An åndarz baibe vo disedjar iz gest “Dar Gabanött”. ’Z iz gest a bravata khöchen boda, meararne vert, iz gânt zo khocha vor in faff don Gioacchino. Di baibar von lånt hãmse gerüaft “di Komàre”, di sântola vo alln in khindarn un sa hãmse gehalten alle gearn.

In a zait asó sber, di baibar hãm gearbatet vor alle.

Meararne åndarn hãm gemacht sbere mistiarn; in balt nå in holtz vor in bintar, in herbest nå in sbemm un in hennepern, auz pa èkhar, nåsetzan patàttun un khabaz fin untar in krótz, gezüglht khindar un geputzt di haüsar.

Auz pan bisan nå in höbe, voll di stèll pitt vichar (khüa, sboi, hennen un konédje). Di baibar hãm getânt allz un Lusérn iz gest voll pitt lem.

Arianna Anzalone

Di bèlt iz in kriage, ma niamat magar vortnemmen in lust un in koràdjo bose vinnt zo borta aniaglana bòtta, vo naügam

---

Djenàro 2011

I hân 10 djar un lebe in a khlumma lentle. Alle tage geade ka schual. Haür gevalltzmar vil, i hân gelirnt schraim gerècht, un schraim iz eppaz bodame macht luste. Fin vert pinne nèt gest guat zo lega afte kart bazze hân gehatt in khopf, di börtar soinmar inkânt tra dar vedar un in fòldjo, haür anvétze pinne guat z'schraiba pròpio bazze bill khön, ne mearar ne mindar. Dena hânne gelirnt lesan bahémme, di börtar loavamar vorå in oang un trangme in ploaz plètz bode nia hettat pensàrt z'sega: i gea afte pèrng un nidar züntrest in mer, au afte stèrn un umme di bèlt in an tage alumma. Datz abas, balde pin in pétt, di màmma hoket hërta: "Darlésch 'z liacht, ke mòrng soinsa mindar au z'stiana". Alóra darlésche lai bahémme, dena, balde hōar ke si spèrrt di tür, zünzte å a khlumma liachtle bode hân aftn komodi, a sölla timplz liachtle ke 'z laüchteget lai di börtar aftn libar un nicht åndarz, ma vor mi iz genümma. Dar tatta geat z'schlava spetar, er schauget å di televisióng, furse iz pen daz sell bodar iz hërta traure, 'z soinda zërte schnebIndar drinn in da sell skattl...

Lentz 2011

Haüt dar tatta iz allar adjitært, dar iz gekheart bodrømm vodar arbat un hatt lai agetzüntet di televisióng. Dar vitschl zuar dar màmma un khütt: "'Z izta air vo långez. Di laüt bölln khön bazza pensàrn, di djornéln bölln schraim bazza bölln khön un est soinsa alle stüfo z' stiana pinn khopf gepükht, in di statt soinsa sa alle in platz ombrømm da bölln vort traim in vorsitzar". I vorstea nèt gerècht bazzez bill munen, allz ditza, ma dar air von långez izta alle djar, un i khü boll bazze bill, un est pinne guat z'schraubaz o. Ma bar bizzanz, di groazan soin hërta a pizzle komplikært!

6 von ditzémbre 2011, mòrgas

Haüt di mamma hattmar khött ke 'z iz pezzar azze nèt gea ka schual, dar tatta iz gânt z'arbata ma furse beratz gest pezzar azzar stea dahüam

er o. Si geat durch un her un redet aftn telèfono laise laise, i pin nèt guat zo höara bazze khütt, ma si hatt roat di oang un zittarnar di hent. I vörtme zo vorsa eppaz, furse iz pezzar azze sbaige, un alora schraibe.

Est di mamma zittart azpe a loap in bint, un gaült azpese nia hån gehöart, si hetzeget un lugart in mustätz in a tuach, in alt tuach vodar nona.

I sbaige un sitzme nâmp irn, ma si sikme neânka.

6 von ditzémbre 2011, datz abas

'Z iz zait zo giana z'slava, di mām̄ma vor da earst bötta in moi lem, schikhtme nèt, alóra geade alūmma, un pin liacht getzüntet, lese.

Laise laise, khintze zuar moinar khām̄mar, i hör di tritt; si tüat offe di tür un khint zo sitzase aft moi pett: "Lüsan bela, i muchtar khön a schaüla sachan, da hām̄ inngespèrrt in di khaich in tatta, 'z soinz di mǎnnen von vorsitzar, dar hatt geredet kartza vil..."

Miar valltmar di bèlt aftn khopf, i vorstéa njǎnka bazta iz sutzédart, i boaz lai ke moi tatta iz in prisòu un i magen nèt seng, hoint abas, zo gebanen in khüss vodar gutanacht.

I hebaten neméar gesek, in tatta, un di mām̄ma hatt nonet verte häüt di zeacharn zo gaüla.

8 von djenàro 2012

Di mām̄ma hatt vorkhoaft allz daz sèll bobar hām̄ gehatt, pettar, dekhan, möbl, moine libadar o, si hattmar lai gelazzt in libar von püable boda lebet in di stèrn, in uanzege bode hån gemak leng in moi valisle un bode bart haltn fin azze lebe, ombrómm 'z iz a geschenk von tatta.

Haüt, in aldar vrüa, saibar partirt pittar koriara boda geat in di statt un vo sémm vort, pittn trèno, bartbar gian in Libano, asó khütze di mām̄ma. In Libano khennen gerècht, i hån gelest an gantzan libar aft ditza lânt, vor ditza gibe di hânt dar mām̄ma un khüdar: "Vörte nèt, du stea hërta nâmp miar ke asó vorliarbaraz nèt".

"In Siria lazze moi lem", hattze khött laise laise, pittar votze boda hatt gezittart, di mām̄ma.

30 von djenàro 2012

'Z iz nèt gest dèstar rivan in Libano, da hām̄maz njǎnka geböllt lazzan pasàrn in konfi. Bar soinn gestánt vest ettlane tang un hām̄ geslaft auz nâ in aisanbege, ma a fòrtza zo kontàra au in soldàn allz daz sèll bode hån gelest vo soinn lânt, alméno i pensàr vor ditza, hām̄saz gelazzt vürgian.

Est saibar da in an tendù pitt ploaz siriè, alle bölln gian vort, niamat boazt bo 'z bart gian zo geriva.

Sichar ke aftn libar, ditza lânt iz nèt gest asó schaüla traure.

I però vörtme nèt ombrómm i boaz ke in valisle izta moi libarle pitt a püable boda lebet in di stèrn, azze propio neméar boaz baz zo tüana, rüavez az khemm zo nemmanaz, mi un di mām̄ma. Afte stèrn izta furse moi tatta o.

12 von ditzémbre 2012

Bar soin in Grêtscha, gerift aftna bark boda hatt gebakkl't in mer.

Vor da earst bötta pinneme gevörtet zo vorliara di māmma un alóra hānnar gehaltet starch di hant. A bötta hānne gegaült o, ma i hān lai augehöart pensārante att moi tschellele von stèrn.

Balbar soin gest nāmp dar earde, a groaza bark izzaz zuarkhent un hattaz āgepuntert. Dena hattzaz getzoget fin afte earde. Sèmm soinda gerift vil laüt agelekk roat, ma aftn rukkn, anvétze baz an viartl mā, hāmsa gehatt a kraütz.

24 von ditzémbre 2015

'Z soinda pasārt ettlane djar, vodar lestn bötta bode hān geschribet. Est hānne viartza djar un miar parirtzmar ke 'z izta pasārt a lem. Bar soin gānt durch lentar bode njānka nia hān gehört nominārn, bar hām gekhent ploaz laüt, guate un letzarne, bar hām geschlaft in pa beldar, auz pa bisan, in barākkng un in alte albèrge pittnan apört alumma vor alle, bar hām gelacht un gegaült, ma i hān nia gelazzt di hānt vo moinar māmma, un nia pinneme vorgèztt von tschellele au afte stèrn, boda furse macht kompanjia moin tatta.

Est pinne in Taütschlānt, da habar a haus un moi māmma arbetet. I gea ka schual un schraibe, 1 schraibe hërta gearn, ma vodar Siria pinne nèt guat z'schraiba vil, ombrómm dar fòldjo darnétzttze pit zeacharn, un dartzèrtze.

I les no vil, aniāgladar libar iz a lem mearar zo leba, naüge laüt zo halta gearn, plètz z'sega. Dar liabarste però iz hërta dar sèll von püable in di stèrn, dar Khlumma Printz, bode hān persin gevuntert geschribet in an alta taütscha zung, da in a botégle, lugärt in untar an hoff, in di statt vo Hamburg. I pin darstānt zo hōara ke in Beleschlānt rensa a taütscha zung, alóra, hānne pensārt, se o soin zuargānt vo fremmege lentarn, bar soinz nèt lai biar boda gian übar di bèlt. I khü ditza ombrómm 'z hattmar beagetānt in hèrtz, balda, in Beleschlant, a mānn, pitt zorn, hattmar zuargehoket: "Dar sait da zo vrèzzanaz abe 'z proat, kheart bodrúmm in aür lānt, bar böllnaz nèt, un azzar nèt geat vort alümman, gebaraz vaür in di barakkn bodar lebet!".

I hānnen āgeschauguet ma i hān hintar gehaltet di zeacharn, dar izzesen nèt meritārt z'segame gaüln, un asó pinneme lai gekheart aft d'āndar sait un hān geschbiget.

I hettaten geböllt khön però, ke i kheart boll bodrúmm, in moi lānt, un moi muatar o, sèmm hattze gelazzt a gāntzez lem, ma moi lānt izta neméar, 'z khint argemèkket alle tage von granātn gedjukht vodar gāntzan bèlt. Berbilbizzan, furse an tage, balda di granātn bartn auhöarn zo distrüdjra, furse in sèll tage moi māmma bart bidar mang vennen soi lem, un i pitt irn.

Lusérn, 24 von ditzémbre 2015

I pin a diarndle vo vüchtza djar boda lebet atz Lusérn un hatt gelest doi stòrdja. I vorstar vortzāng vor daz sèll boda hatt khött daz belese

mentsch. I o pin beslesch ma i hettat gearn getoalt moi proat pitt diar. I billdar o khön ke doi lem gedenkhmar vil di stòrdja vo moinar bisnóna. Si o iz inkánt von lånt untar di granàtt, 'z djar 1915, un si o iz vortgestánt vil djar. Soi vatar iz khent geschikht zo kriaga aftn front, un si, alle abas, hatten gesüacht in di stèrn, ma si hatten nia gevuntet.

An tage però, allz izzese gemacht verte un si, pitt soinar muatar, hatt gemak khearn bodrùmm. Da izta nicht mear gest, ma a pizzle afte bòtta hãmsa bidar allz augemacht. An tage, züntrest in bege, hattze gesek soin tatta bodar zuarizgãnt: dar iz gest bidar dahùam er o.

Èkko, haüt i kontàrdar ditza un lebe in patze in lånt vo moinar bisnóna. I auguràrdar zo maga khearn bodrùmm du o in doin lånt, zo venna doin tatta un, an tage, zo lesa bazta schraibet a khinn vo doin sunn, boda bart lem in patze in Siria un bart kontàrn doi stòrdja, azpede pinn nå zo tüana i pittar stòrdja vo moinar nona.

Di stòrdja kheart, alle möchatnsen gedénkhan hërta.

Samantha Nicolussi Rossi
Istituto Comprensivo Folgaria Lavarone Luserna
Scuola secondaria primo grado | cl. I

Di röasla

Schümmane röasla
von längez
baize, roate un plabe,
khent bahémme umbrómm
'z iz schade,
hèrta z'sega baizan snea
bobräll bode gea.
Schümmane bòkkln,
gele, ròsate un violate,
plüant auz pittar sunn
von summar,
asó pittar hitz
mage gian vil ummar.
In balt, vinnaz o
gianante nå aürn gestånkh
un asó mache an schümman krántz

Mattia Nicolussi Rossi
Istituto Comprensivo Folgaria Lavarone Luserna
Scuola primaria primo grado | cl. III

Di spilela vo dise djar kontàrt vo moin altn

Dise djar atz Lusérn di khindar hâmm gehatt bintsche gespila.
Di diarndla hâmm gehatt di trütla gemacht pitt stratzan.
Di püabla hâmm gespilt pinn ring von heart loavanten nå pinn
aisan, hërta von heart.
Daz meararste hâmsa gespilt pinn tschellela:
zo lugàrase, pinn palù, pinn khnöttla, pinn mèrmarla odar zo springa
pittar kubl.
Pan bintar soinsa hërta gânt pinn slit un pinn skin,
pakkante alumma in bege.
Dise djar soinsa gest in mearar khindar un vor mi hâmsa
gespilt pezzar baz biar bobar hâmm alla dar sòrt.

Giada Nicolussi Galeno

Di stòrdja von Giovanni

Ziz gest dar snitt månat, khödante pezzar iz gest atz 18 von snittmånat von djar 1990: a schümmadar tage pittar sunn, ummandar von sèlln tage boda, atz Lusérn, dar hümbel iz asó hoatar ke ma mage squase spetschårnse un ke du vinnst njånka a bolknem nützante an kanótschal.

Di Laura iz gest nå zo giana zo macha a khearle pitt soinn naüing rat, bõse hatt gehatt gevånk geschenkht balse hatt kompirt di djar, bintsche tage vorånahi.

Si hatt postart an vuaz affn pedàl un dena hattze gemacht an sprung zo riva atn åndar un lai dopo izzese postårt affon sitz. 'Z hattar gevallt an hauf sitzan asó atz rat, asó azpe di kampiü vo ciclismo boz parirt ke, anvétze baz zo sitza aftz rad, giansa zo ross.

In sèll mittartage di Laura hatt gehatt pensårt zo macha a schümmana khear: au pa Plètz, inn in di Obarlaint fin atn Krodjar un dena nidar in Bisele, au fin aftn Monte Kukko un bidar nidar, a schümmana pontår fin in lånt. 'Z hattze pròpio auzgezalt pittar selln sunn un da sèll hitz boda atz Lusérn izta lai biane tage aftz djar, mochatma stian daz meararste boma mage in di natúr: stolante aniaglan åmplikh zoa zo tragasen inn in hertz in di lången bintartage pasårt ingespert dahüam odar ka schual.

Si iz gest partirt vo biane, balse hatt gehört ke si macht fadige zo ziaga in atn, alora hattze getrunkht a slüntle bazzar un hatta drinngètt gianante au padar pontår von Krodjar. Apéna gerift, izzese augehaltet un gesotz inn in balt zoa zo lüsna pezzar soine rumör un zo stola soinn guat gesmàkh. A pizzle spetar hattze gesek rivan, auz vodar tünkhl von balt, a mentsch bodar zuar iz gânt: vor an momént izzese gevörtet ma subito hattze gedénkht bazta hatt hërta khött soi nono: "ma mochtze nia vörtn vo berda zuarkhint pinn khopf hoach ma von sèllnen boda stian vort bait un machan fenta vo nicht".

Asó di Laura hatt gepitet, vest, z' sega ber 'z izzese lugart hintar in sèll schatn. Dòpo a par minüttn, vo untar inar vaücht, izta auskhennt an altar månn au pittanan huat affn khopf un an stèkh in di hent, bodar hatt

genützt zo trittzla pezzar afta malaméntar earde von balt. Dar mánn hatt gegrüazt di Laura khödante “Salve” un dena, in da alt zung von soinn non, hattar gevorst “Vo bem pisto?”. Oh ja, atz Lusérn hattma hërta gevorst asó, “vo bem pisto” billz müanen vo bem pisto dar sunn, odar di tochtar, vo belarn famildja khisto auz. Di Laura hattz gebizzt djüst, soi nono un soi nona hâmar hërta zuargeredet azpe biar un ânka azze si hatt nèt gekhânt ren, hattze vorstânt allz. Vor daz sell hattze lai rispündart ke si iz gest di nevóda von Giulio Knapp, boda alle hâm khött 'z “Gadjöffle” umbrómm dar iz hërta ummar gest pinn ordénje in di gadjöff zo macha khlummane èrbatla in ândarn. Dar mánn, anvétze, hatt khött ke dar hatt gehozt Giovanni un laise laise, âna nicht zo vorsa, izzarse gesotz nâmp dar tschovitt; dar hattar gevorst bose hatt gelebet un baz di hatt getânt. Di Laura hatten kontàrt ke di soinn hâm gehatt geplündart ka Trinia balsa soinn gest djung zoa zo venna z' arbata un ke est o stiansa sèmm pitt irn un soinne zboa sbestarla un ke, ka Trinia, izze gânt ka schual.

Dar alt mánn alára hatt âgeheft zo kontàra baldar er o iz gânt ka schual, in di djar 1911...

Dar hattar kontàr vodar taütschan schual, da sell bodar iz gânt er un boda iz gest nâmp in platz, in an altn haus pitt bintsche khâmmarn un pitt groaze tischan. Oh ja, 'z soinda nèt gest bânkn ma tischan boda umanùm alle di khindar soinnse gesotzt zo schraiba, zo lesa, zo macha konti, ma übarallz, umanùm in selln tischan di khindar hâm lai gelirnt an mistiaro: zo macha in khnotthakhar, in maurar odar in tischlar vor di puam un zo khemma bravate khnöpplar vor di diarnldla.

Dar Giovanni hattar kontàr ke imen hattzen gevällt gian ka schual un ke, ka herbest, izzar gest kontént: di sümmar vo soinn khindjardarn soinn gest luste inn in Bisele: 'z hatten gevällt spiln pinn tschelln antânto azza hâm gehüatet di khüa un machan in khes pitt soinn tatta, sèmm in kasèll von Galèn. Dena, in bimmâtmânat soinda gest auzolesa di patàtn: 'z hatt parirt a “rito propiziatorio”: in di patàtn, in di schäulan odar in di guatn zaitn, aniaglana famildja hatt gelest bia 'z berata gânt dar bintar: hummrante odar èzzante pinn sell golt argedekht vodar earde. Vor di zimbarndi patàtn soinn gest sichar golt. 'Z hattze gehatt zuargeprenk a mánn, boda niamat hatt gekhennt, in an schümman tage von längez un alle hâmse gehatt gekhoaft, kurdjósat z' sega baz naügez sa hebatn gemak leng ka tisch z' èzza. Di stórja von patàtn hattzen gehatt aukontàrt da alt nona Tona, balda dar Giovanni iz no gest a khumma khinn; si hatten kontàrt ke, in herbest drau, segante ke von selln roasan izta nicht gekresart un ke, ânzi, vil soinn gest danidar un squase durr; alle di baibar soinn gest in disperatzióng un hâm gehoket ke sa soinn khent gefrétet.

Di stórdja boda dar Giovanni iz gest nâ zo kontàra dar Laura, in sell schümman tages iz gest, anvétze, a traurega stórdja; a stórdja boda, alle di altn von lânt hâm gehatt gelebet un getrakk in soinn khumman un debln gedenkh: gedenkh vo khindarn boda, hâm gemocht inkian in Boemia, pittn baibarndi un pittn altn laüt, balda hatt âgeheft daz earst bëltkriage.

'Z iz gest a schümmandar tage, dar sell o, un dar Giovanni in gest ka schual: 'z iz gest längez ma di männen un di baibar, anvétze baz zo setza di èkhar odar nå in holz, soinsa gest alle au affn förte; da soin gest sèmm mearar baz a djar: in khalch, in botüm; 'z aisan, in zement un 'z gehültz hãnz gehatt geprenk di taütschan soldàn, auzomacha in groaz förte un di zimbar, furse åna zo pensàrada drau djüst, hãm gegòdart vodar selln gezàlatn arbat nãmp in haus.

Ma in an tage, balda iz gerift in platz dar sbartz auto von komandãnte, boda hatt geschafft alln in männen zo giana zo khempfa, niamat izzese gehöart zo khöda ke dar förte iz gest a baige vor di zimbar. Di männen, boda hërta soin gest gehenk soinar huamat, hãm lai gemacht di valisan un soin partirt in biane tage; di bairbar hãm gepetet vil, azpe sidar hërta di baibar soin guat zo tüana, un soin vürgãnt pittn lem vo hërta, di bintsche khüa, di sbò un di èkhar; in sell summar hãmsa gement azpe hërta 'z höbe, ma åna zo singa di altn kanzü vodar höbiat, umbrómm allz iz gest schaüla traure.

Dena, an mòrgan, balda iz gest nå åzoheva di miss, izta gevallt da earst granàt in lånt un, in biane zait, hërta pinn sbartz auto boda aromài hatt geprenkk lai schaülaz, izta gerift dar schaffar bodar hatt khött ke sa mochan lazzan 'z lånt. In biane zait alle di lusernar soin partirt, pittn bintsche geplèttra bosa hãm gehatt, un soin gãnt nidar pa Las zo riva fin zo Kaltnètsch bosa hãm gepitet in trèno zo giana in Boemia. Dar Giovanni izzen gedenkht gerècht in sell tage, 'z iz gest lai a pua ma lazzan soi haus, di vichar, di beldar, di bisan un in hümbel vo Lusèrn hattzen gehatt gezèrrt 'z hèrtz. Dar izzese gedènkht ke, dar hatt gesüacht zo halta di zeacharn, azpe di djüstn männen, antãnto azta di baibar, pinmn petle in di hent, soin gãnt vürsnen laise, squase hãmsa geböllt stoln di lestn åmplikh vo soinar liam earde.

Sa soin gerift zo Kalnètsch in pon vodar nacht un sèmm hãmsa gepitet in trèno bodase hebat gemoch vüarn berboazt bo: di khindar soinse gevörtet, sa hãm nia gehatt gevãnk in trèno; di baibar, boda anvétze hãmen gehatt genützt apparan stroach zo giana ka Trinia zo vorkhoava di sbemm odar di pern, hãm gesüacht zo kalmàra di khlumman khödante ke dar trèno iz gest groaz un schümma. Ma da sell bòtta izta nèt gest zuargerift dar trèno vodar Valsugãna, dar sell iz gest a trèno vor di vichar: boschizt, voll pitt mist un boda hatt gestunkht. Di pintar, åna maniara, hãm gemacht ausitzan di baibar, di altn un di khindar, augehãuvert azpe 'z höbe atti tetchan un hãmen gemacht nidarlassan daz bintchte geplèttra bosa hãm gehatt, "zoa zo haba mearar platz" hãmsa khött. Dar viãzo iz gest asó lång ke vil laüt hãm pensàrt z' stërba in sell vagü åna geèzza, bazzar un lai pitt an khlumman un hoachan vestarle boda hatt gelatt inkhemmen djüst in air zoa zo stiana lente. Dena, dopo an ungerivata zait, dar trèno izzese fermàrt un ma hatt gehöart lai a starchez gereda: di pintar hãm offegetãnt di tür von vagü un sèmm boll, hattz parirt ke innzalt soinda gest vichar bodase soin lai abegedjukht danidar pittn müan sinkh boda hãm gesnattart vor in lång viãzo un pittn khopf boda hatt gemekkt asó starch peng in biane ossigeno bosa hãm gehatt.

Di zimborn hãm gevorst bazzar, nèt geèzza ma bazzar: sa soinn gest gebónt zo hummra ma bazzar atz Lusérn izzanda hërta gest un ántze, dar prunn von Kámp un dar sell von Bisele, hãm hërta gedjukht guat. Alóra hãmsen gètt zo trinkha un dena hãmsase gevüart pinn karetnn in appara lentle bosa soinn khent ospitárt vo famildje, provvisoriamente.

Österráich hatten gètt a khöstle gètt attn tage, zoa zo helva dar famildja bosa soinn gest un zo leba. In dise famildje dar Giovanni hatt gelirnt djüst da taütsch zung bodar hatt gehatt sa gekhaüget ka schual. 'Z lem, in di selln lentla, iz gánt laise un nèt ándarst baz atz Lusérn: di zimborn hãm nèt gemacht fadige zo stiana nã in zaitn vodar Boemia, tage voll fadige, khüa, sboi, höbe un mist; propio azpe sa soinn gest di soinen. Di baibar hãm bidar ágeheft zo singa azpe biar nã in höbe, pinn hêrz voll huamatbea un pin zorn vor soinar earde un vor soine mãnnen boda soinn gest nã zo khempfa a khiage umenicht. Dar Giovanni iz lai khent a pua un in biane zait, mearar peng in mãngl baz vor di djar, hattar ágeheft zo macha khlummane èrbatla pinn sell bodar hatt gehatt gelirnt ka schual un asó hattar gètt a hãnt soinar famildja.

Dar summar iz lai pasárt bahémme azpe alle di sümmar boma ment 'z höbe, ma drentz um zo machaz dèrn vodar sunn un dena lekmaiz in di groazan lailechar zoa zo tragaz in di hüttn vor in bintar boda, sèmm in Boemia, iz gest sterchar baz in di huamat. Un di zimborn hãm boll darvért bahémme bia 'z soinda gest di bintadar sèmm: defátte in earst von herbestmãnat izta gerift, aníaglan profugo vo Trinia, a lettár von Ministero degli Interni boda hatt khött ke sa hebatn alle gemocht gian in di lager, "Campi di accoglienza". Dar Giovanni hatt gedénkht gerècht bia, in sell mòrgan, soi muatar hatt gegaült zeachán mearar zengrat baz di ándarn, lesante da sell lettár un dena izzese lai disperárt pittar Giuseppina von Hanzlic, daz boemische baibe von haus, vorsante besa hebatn gemakk sèmmstian; ma 'z iz nèt gest possibile. Dar Giovanni iz gest no a pua un hatt nèt vorstãnt di disperatzióng vo soinar mãmma ma dar hattze boll vorstãnt baldar ar iz gesprunk von karett boden hatt gevüart in lager, hattar gesek a gãnza fila baràkkn augemacht pitt holzt, ummana nã dar ándarn, geströbet in an groazan kãmp vorgèzzt von Gottarhéar un voll pitt tschokk: nazzar, gevróratar un buschizzatar tschokk boda inn hatt gelebet dar Giovanni un alle di Trianar fin balda 'z khriage iz gest verte.

"Ma disa, – hattar khött dar Giovanni dar Laura – disa iz anãndra stórdja bodedar – un hattar khött pinn zeacharn atti oang – bart aukontàrn an ándra bötta, astose bill lüsnen". Di Laura, alóra, hatt khött vorgèllz Gott in alt mãnn vor daz sell bodarar hatt gehatt aukontárt: di stórdja vo soinar stórdja, vo soinn laüt bosa nia hatt gevorst, pensàrante mearar att di zait boda hatt zo riva baz att da sell boda iz sa pasárt, azpe 'z iz djüst az sai vor di djungen. 'Z izta nèt, però, a pezzarna zukhunft baz da sell boda in hêrtz hatt di stórdja boda iz gest: di velar un di rechtn sachandar boda alle di tage di stórdja gedenkhtaz.

Nirvana Pedrazza

Drai stördjela vo dise djar boda soin vürkhent miar un moin zboa prüadar

---

Dar müll un dar vingar

Daz sell bode kontàr in ditza stördjele izzen vürkhent moin eltar pruadar, boda iz vümf djar eltar baz i un alóra hattar gehatt acht djar. 'Z iz gest summar un atz Lusérn, nidar in di schual, izta gest di kolònia vor di khindar. Z'schauga drau in khindarn soinda gest di monege un a par diarnen zo helvanen. Dise djar atz Lusérn soinda gest khummane aute pa beng, asó di khindar hãm gemak khemmen auz von gart vodar schual un rivan attn stradù. Afta åndar sait von stradù izta gest 'z birthaus von Valantin. Antånto azta moi pruadar hatt gespilt sèmm nå in bege, izta gerift a månn pittnan müll boda hatt ummargetrakk 'z gehültz. Disar månn hatten khött: "Püable haltmar da in müll vümf minütt n ke i gea inn zo trinkhamar a tatza boi". Asó moi pruadar hatt gevånk di khnettnen von müll in di hånt un hatten gehaltet. Balamång izta vorgånt a baila zait un, segante ke dar månn iz nonet khent bidrømm, moi pruadar izzese stufårt un hatt geböllt åpintn in müll pittar khnettnen in an tubo von bazzar boda iz gest sèmm nå in bege. Djüst azzar iz gest nå zo tüana asó, dar müll hatt gèt an zukh pinn khopf un hatt gezoget asó starch ke dar hatten vortzonkårt in mittar vingar. Moi pruadar, allar darschråkt un voll pitt pluat, iz geloft bahémme kann monege zo vorsa hilf. Segane asó, pitt lai an halm vingar, ummana vo disan maistre iz sinamài darlàichtet un umgevallt vo schrakh. Di monege hãm lai gerüaft in dokhtur un denna hãmса geschikht apparømmmaz zo rüava ünsar muatar. Gerift azze iz kan ünsar haus, disa monega hatt gevuntet mi alumma bode pin gest nå zo spila auzzalt. Di måmma iz gest gånt zo nemma a faschi holtz un, bizzante ke si berat gestånt vort bintsche, hattzese gehatt fidårt zo lazzame alumma. Alóra di monega hattmar gevorst bo 'z izta moi måmma, un hattmar kontårt daz sell boda iz gest vürkhent moin pruadar. Denna hånne gevånk un pin gånt inkéng dar måmma au pa Ekk. Baldese hån gesek khemmen ar pa Kraütz, hånne gehoket: "Måmma, ai bahémme, ke a ross hatt vortgevèzzt di hånt in U...! Saiz vo

schrakh, sais umbrómm i hån gehatt lai drai djar un hån nonet gekhânt ren gerècht, di börtar “müll” un “vingar” hâmar pròprio nèt geböllt khemmen in sint! Höarante asó, di mãmma iz khent ploach, hatt lai molàrt di faschi holtz sèmm attn bege un iz nidargeloft in kolònia. Antânto izta gest gerift dar dokhtur boda hatt khött ke dar hettat gemocht trang moin pruadar in ambulatorio zo vlikhanen di ferida. 'Z vingarle hattmaz gevuntet in tage darnâ, ma, ânka azmaz hettat gevuntet pellar, hettatmazen nèt gemak bidar âvlikhan azpe ma tüat haüt zo tage. Asó moi pruadar iz gestânt vor soi gântz lem pittnan halm vingar.

Daz hummarege khinn

Moi pruadar iz gebortet in bimmat. I hån gehatt acht djar un a halbez un pin gest asó kontént, seânka azze hettat geböllt az sai a diarndle, pinn lång har, zo magaz streln azpe a trut. Però an lestn izmar lai gânt gerècht az sai a püable o. Pan summer, balda moi pruadar hatt gehatt zen mânat, moi mãmma iz gânt, azpe alle di baibar, in balt nå in sbemm, un hattmar gelatt 'z khinn z'schaugada drau. In ta' vo haüt niamat fidàratze zo lazza a diarndle vo nöun djar alümma pittnan khinn vo biane mânat, ma alóra soinz gest ândre zaitn un moi muatar hatt nèt gemak tüan ândarst, ombrómm si hatt gemöcht gian na sbemm zo vorkhoavase affon platz vo Tria. Asó, segante ke i pin gest a bravatz diarndle, hatzese fidàrt un hattmar gelirnt allz basta iz gest zo tüana: darbékhanz, gemen z'èzza, âlengz, mudàrnz un tüanen nå allz. Si hattmar gelatt attn tisch vor in vormaz di milch inaran bötza, un borbosà gepratet attna kertle un 'z fenndle, un i hettat gemocht leng di milch pinn borbosà inn in fenndle un bèrmensen, un dõpo lengsen in bötzele un gemsen. Asó hânne hërta getânt un di sòlito, dõpo gèzzt, moi prüadarle hatt geslaft fin azta di mãmma iz khent bodrømm. In an tage però, dõpo mittartage, 'z khinn iz nèt gest guat zo vânga slaf un hatt neméar augehöart zo gaüla. I hån sugitært zo biagaz un bi mearar 'z hatt gegäült, bi mearar i hån geschupft di biage, I hån gehatt sèmm 'z libarle von kantzüla von Festival di Sanremo boda moi mãmma hatt gehatt gekhoaft zo lüsna di kantzü per radio, unbrómm alóra televisióng habar gehatt khummana. Asó hânne gesunk di kantzüla vo Sanremo, azpide hån gehatt getânt sa ândre vert. Ma di sòlito, dõpo in earst kantzü izzar hërta gest intschlaf, anvetze disa bötta hânne gesunk un gesunk, fin azze hån gerift 'z libarle, un no pinne nèt gest guat zo darsböganen. An lestn izta khent moi mãmma, alla gesbitzt un müade gerift, pinn zumman voll sbemm. Djüsto azze iz khent in pa tür, hânne augenump 'z khinn vo dar biage, hânzar gètt in arm un, alla darzürnt, hânne khött: “Sea, doin sunn, est geade z'spila! Haüt hattar nèt geslaft, dar hatt lai sugitært zo gaüla, i boaz nèt bazaar hatt!”. Di mãmma hatt genump 'z khinn in arm, hatt geschauget attn tisch un hatt khött: “Per förtza dar hatt gegäült! Sistoz nèt ke du haste gètt lai di milch? Du hasta nèt drinngelèkk in borbosà!”. Defätti dar borbosà iz gest sèmm attn tisch. Daz arm khinn hatt gegäült vo hummar!

'Z izta inkânt 'z sboi!

Ditza stördjele izzen vürkhent moin khlumman pruadar baldar hatt gehatt noün, zen djar. 'Z iz gest herbestmånat un di khindar soin hërta gest in vakântza, umbrómm alára di schual hatt ágeheft in bimmat. Atz Lusérn di khindar soin gest auz pa beng z'spila "punto mio", zo macha 'z hukarle, zo lavenen nå un ándarne spildar. Moi pruadar izzese gevuntet pitt soin tschelleleta auzzalt in haus, in un auz pa stall odar in di bisan bosa hám gehüatet di khúa. A tiabas a bötta soinsa gánt z'schüttla di froumpüam zoa zo stola di froumen – umbrómm ándarna frutta atz Lusérn khinta khummana. Moi mámma in herbestmånat iz hërta gánt na sbemm zo vorkhoavase in fremmegen, un azta soin gest khummane sbemm, hattze augelest di hennepern. Si hattze gelekk in zboa zikkln un hattze geprenk humman pittn zikklnsta (zboa zikkln hennepern soin gest squáse driaitzekh kile), denna hattzese vorkhoaft in birthaus kan Baisan (Albergo Tricolore), un sèmm izta khent dar kámion zo tragase vort zo macha saft. I pin sa gest groaz un hán gearbatet azpe kamariara au pa pèrng. Asó moi mámma iz hërta gest vil hergevánk un moi pruadar hatt gemöcht helvan in haus. Di mámma hatten gehatt geschafft zo traga zo vrèzza in sboi alle tage da mittartage. Disa iz gest a bichtega arbat un moi pruadar hattze gemacht gearn. Baldar iz gánt nidar pa stiage zo giana in stall, pinn gevèzza getoalt in zboa zikkln zoa zo magaz trang pezzar, 'z sboi hatten gehöart vo baitom un iz gest gántz luste umbrómm 'z hatt gebizzt ke 'z iz gest zait zo vrèzza. Vor "vormas" hattaren gètt skötta augemischt pitt grüschan un ándarz gevéntzra boden hatt gelatt moi mámma. I gedenkhme ke inar bötta, az hatt gehatt verte zo vrèzza, 'z sboi hatten gelatt kratzan obar in hals vo moin pruadar un ma hatt gesek ke 'z iz gest allz kontént. 'Z hatt sinamáì parirt zo böllanen khön vorgèllz Gott. Ma boazt ke di sboi soin vichar intelidjènti: sa darkhènnen soin patrü un vorstian mearar alz ma magat munen. Nèt umenicht lirtmase abezosüacha di tartufi untar dar earde. Però inar bötta moin pruadar izzen vürkhent eppaz pròpio strámbat: dar iz gest sovl hivorlórt in soi gespila ke dar hatt gántz vorgèzzt zo traga zo vrèzza in sboi. Balamång, vo baitom, hattma gehöart krükn 'z sboi. Daz arm vich iz gest sovl hummare ke 'z hatt sinamáì gehatt durchgeprocht in zou von stalótt, iz auzgesprunk un iz geloft hi un her krükane. Dena moi pruadar iz bahémme geloft au, hatt genump 'z gevèzza un lai azzarz hatt getrak in stall, 'z sboi izzen någeloft un iz bidar gesprunk inn in stalótt un hatt ágeheft zo vrèzza azpe hërta, allz kontént. Asó moi pruadar hatt bidar zuargespèrrt in stalótt pittnan traf, zoa az 'z sboi nèt bidar inkea. Gott sai dank, allz iz gánt apòst asó, niamat hatten getánt bea un alle soin gest luste un kontént – 'z sboi o, almánko no vor a drai månat. Biane tang vor Boinichtn, azpe ma usitært atz Lusérn, habarda gemacht bürstn un lugánege vor di vairta!

Anna Maria Trenti Kaufman

Golt un rost

'Z izta a zait vor aniaglaz sachan: a zait zo hicha, a zait zo lacha, a zait zo gaüla un a zait zo lüsna, lüsnen soi seal, lünsnen di natür un lüsnen di laüt.

Balda auzvalln dise lestn sachandar, uminùm iz allz stille un schümma, un in uantzege khlång boma höart iz di musika bo da loafit in khopf un durch in gäntz laip.

Höarn di musika iz a groazez geschénkh boda macht raichar di seal von mentsch.

Ditza iz vürkhent in Fränz gesotzt atti Ekkela von Viatzo.

Sidar a baila zait, hettatar geböllt khearn bidrùmm in sèll platz. Sèmm izzarse gesotzt zo hüata di khüa, pittar nona boden hatt augilest toaln libadar atz kriage. 'Z hatten nia gevällt höarn von kriage ma, nèt zo tüana letzez dar nona, hattar hërta gelüsant. Un sèmm, hattar ägeheft zo lirna faivan di armonica. Sèmm att di Ekkela, hattar gehöart a groza patze. In sèll tage schaugante uminùm hattar gibarnt bia allz iz gest gebèkslt, groaze vaüchtn sojn gest bovràll, un dar kampìgl, in an stroach asó bait, est iz gest a gäntz khlummaz sachan.

Allz iz gest ådarst, sidar di zaitn bodar iz gânt sèmm pittar nona. In da sèll zait hattar gihatt zen djar, un est djardar darnå, izzar bidar zuarkhent von auzlånt.

In sèll tage gisotzt atti Ekkela alùmma, pitt soinar armonica un sojn hunt, hattzen parirt zo höara di seal vo soinar nona, sovl azze berat sèmm gesotzt nåmp, bo da khütt: "biavl sachandar 'z soinda khent gisbiget in di djardar, un bettan sbern sakh bar hãm zo traga zo riva an lesnt, un allz ditza zo sbaiga un zo halta allz lugàrt".

Pitt disan börtarn in soine oarn hattar giheft åzospila soi armonica, sovl azzarz tüanat vor di nona.

Asó azpe 'z izzen auzkhent di musika, in da gelaìchege zait, soinen vürkhent alle di sachandar, nå un nå, asó azpe sa sojn vürkhent in di djardar, baldar iz gibest a djungar pua vo zbuantzekh djar.

Azpe in an film, bidar, hattar gisek ke 'z iz gânt bint un snea. Alle di djungen hãm gepitet in lest von djar zo vaira un zo singa koskritto.

Di rüst von Fränz iz gest schümma gepüglt un dar huat pitt ploazan varm: grümma, roat, baiz un gel iz gest obar in khast, boróatet zo soina ginützt .

Da sell nacht di djungen hebatn gitrunkht, gitántzt, givairt un gitânt ploazez, ombrómm vo sèmm vort, beratnsa gest mánnen,

Dar Fränz is gest a schümmandar hoachar pua, pittnar liachtegen haut, liachtegez har bodase iz gepükht attna sait in an groazan tschupp un pitt grazan stachan hent. Soi vatar, gistorbet a par djar voránahi, hatten gehatt hintargilatt ettlane schulln un viar gesbistarn zo zügla. Aniaglaz mentsch vo zbuanzekh djar berat gest traure, ma nèt dar Fränz, er iz gest a lustegar pua boda hatt gehatt gelirt ke, baldo hast gigaült alle doine zeacharn, mochstode khearn, ziangdar au di erbln un gian vür. In di schual er iz hërta gest dar peste, sovl hattar giredet taütsch azpe belesch, dar hatt gihatt an schümman khopf un vil prodjékte vor soi lem. Dar gröazarste iz gest dar sell zo puala un zo boràta di Hilda. Baldar iz gest in soine arm hettatar gimak stèrm, asó vil hattarse gihaltet gearn. Di Hilda hatten gemacht lachan un hërta gehalten luste. Si iz gebest da peste diarn von lânt, pitt liachte roatz, boritschlatz har, pitt khlummane lisan attn mostätz, un an schümman laip. Daz peste iz gest balze hatt gelacht: 'z iz gest sovl azpe balda di sunn khinnt auz starch un bahémme von bolkhnen.

Di Hilda hatt givállt alln in puam von lânt, ombrómm si iz gest luste pitt alln, un hatt gebizt genau z'soina schümma un zo givàlla. Poade soine eltarn soin gest gestorbet djung, lazzante hintar di diarn pitt a bolta pizzle gèlt, gibünnt in Brasile bosa soin gebest vor lãnge djardar zo arbata. Asó da djung Hilda iz gelébet alümma.

Durch in bintar, balz auz iz gest khalt odar 'z hatt gesnibet, in haus vodar Hilda iz hërta gest in schümma barm un o, da hattma gimak lüsen musika, ombrómm si hatt gehatt an gramòfono zuargiprenk von Taütschlânt. Vil vert, nidar pitt a par glesla boi un, au pittn richtigem kantzü si un dar Fränz hãm getântz pittnândar, un sèmm er izzese vorlört in an àndra bèlt, soi hèrtz izzese darbèmp. Nicht un khumma mentsch hettaten getrakk att di problème, att di schulln un, atti tausankhtar sachandar boden hãm auzgepitet.

Da sell nacht von lest von djar, balda di tschelln soin gest gânt huam, allz iz gest ágiheft pittn Strauss, an tãntz nã in andar dar Fränz un di Hilda soin gerift sèmm boda er, in soine intrüam hatt gebóllt gian asó vil vert. Dar Fränz iz gest in hümbel, un az berat gest vor imen hebatnsa gimak stèrm, poade da sell nacht, in sell pett.

Zait darnã di Hilda hatt någitrakk un balda dar Fränz hattar givorst azta 'z khinn iz gest soi, si hatt offe gebetart di arm, hatten gètt an groazan drukh un hatten khött: "no Fränz machtar nicht auz 'z khinn iz nèt doi". Allz inan stroach dar Fränz hatt gisek di bèlt gianen uminùm un dena iz gest sovl azzen hebatn geboacht in an khaltn prunn. Nicht iz gibest asó azpe dar hatten gehatt vürgestèllt er. Allz daz sell bo dar hatt gesek in soine intrüam iz gest gânt vorlört.

In da gelaichige zait hattar nèt gihöart zorn, ombrömm daz gearn bodar hatt gehatt vor di Hilda in soi hèrtz iz gest mearar baz dar zorn. Si iz gibest a fraiez mentsch, luste, schümma azpe di sunn un, bia mai hettatze gimak stian lai pitt imen un o, hattar gemak darkhènnen ke si hatten nia gehatt vorhoazt nicht.

Draitzeck djar spetar, bidrüm von auzlânt, in an abas izzar khent ägirüaft attn telefón. Di stimme bodar hatt gehöart att d'ándar sait hattarse gekhennt vor vil djardar. Liachte plabe oang soinen vürkhent, un in an minüt hattar gidenkht allz daz guat un daz letz boda iz vürkhent hintarbart in di djardar, vor dar iz vortgánt von lânt.

Si hatten geredet vo irn, vo soin sun, un von lem bose hatt durchgemacht. Zboa tage spetar soinsase bokénnt in a birthaus. Balse iz inngetretet, vo züntrest in vüaz, finamài in lest har zöbrest in khopf, izzen augeblikst a flämpa vaür azpe a fritz.

Attavorå imen a migele dikhlat ma hërta schümma, izta gebest di Hilda pitt an slánkhatn pua boda dar Fränz hatt nia gihatt gesek, ma in da gelaichege zait izzen vürkhent zo khenna.

Dar pua hatt gehatt liachtegez har, groaze hent un, baldar hatt geredet, hattar gemacht vorstian bettan guatn khopf dar hatt gehatt.

Azpe a plitzegar in Fränz izzen durchgánt pa khopf ke dar pua magat soin soi sunn.

Sobisó niamat sèmm hatt khött nicht at ditza, un balsa hãm gihatt verte z'èzza, soinsase gegrüazt schümma ombrömm er, in tage darnå, berat gánt bidrüm in auzlânt, bodar hatt gehatt a liabez baibe un soine khindar.

Vümf djar spetar izzar gest gesotzt att di Ekkela von Viatzo spilante an kantzù boden hatt gemacht gedenkan allz ditza.

Schaung hintar in di zait nèt hërta iz allz daz peste ombrömm 'z trakk golt on rost in da gelaichege zait, un er hatt sa gehatt gezalt vor ditza.

An stroach, no a bötta, di Hilda hatt gisek in Fränz, balse hatt darvért ke dar iz gest schaüla krånkh.

'Z izta neméar gest vil zait, poade soin gest eltar, sa soinse ägischauget vor ettlane minütn åna zo khöda a bort, ma 'z iz gest sovl azta di oang redatn vor se. Dena laise, sobisó ginümma azze si hõar, hattar khött: "Hilda, biar poade bizzan eppaz bobar nia hãm darkhénnt... du schöllast khön in pua bia 'z soinda gánt di sachandar".

Dar Hilda soinar khent laüchte di oang, hatt gesluntet zoa nèt zo gaüla un daz uantzege sachan bose hatt dartánt zo tüana iz gest "JA" pittn khopf.

Walter Nicolussi Paolaz

Lem

Gestarn,
haüt,
un petn az khemm mòrng.

Takhan in aldar vrüa,
glòstarn in an hoachan hümbel auz durch den tage,
und atz abas gian oine hintar in pèrge.

Tösln ka lãngez,
schaurn auz pan summar,
un havln in pon von bintar.

Khoimen untar da earst labe sunn von abrél,
plüamen in tausankh varm von höbiat,
un laise laise dèrrn auz vorda vort iz dar bintmãnat.

Flattarn bahémme durch un her zbisnen in haüsarn,
lokhan di khlumman auz von èst untar in uasch von tach,
un ka herbest vãngen au alle pittnãndar un vonkian vorda zuarrift dar vrost.

Stian au vorda austeate di sunn
loavan hintar un vür azpe di narratn,
un dena rastnen auz di pummandar in di pritsch pa dar nacht.

Åzüntn a löakle vaürle
schürn inn zoa zo darbèrmase,
un paitn azta aberdarleschan di lestn glüat vor ma geat z'slava.

Khemmen zuar vo baitom
vonnense un vairn luste pittn tschelln
un dena grüazan alle un gian vort.

Vorliarnse in di grümman oang vonar tschovitt
lüsnen in stille atn vo doin baibe in di tünkhl vodar nacht
un gem da boruntschate hänt gianante pittnândar nidar un au pa stiage.

Züglu au a khlummaz diarndle,
vüarn a djungez baibe attn altâr
un paitn auz in nevóde in ta' von Boinichtn.

Hâm in sint alla dar sòrt vor balma bart soin groaz
tüan baz ma sait nå zo tüana,
un khearn bidrümme pittn gedenkh vo balma sait gebest khlumma.

Soin gebest,
soin est,
un bizzan nèt bia ma bart soin

Bortn,
lem,
un an lestn...

Simone Anzalone
Istituto Comprensivo Folgaria Lavarone Luserna
Scuola secondaria primo grado

Lusérn moi lånt

Lusérn iz a khlumma lentle au aftnan pèrge. I pin gebortet da, åntze, i pin gebortet ka Tria aftn ospedal ma i pin khent da ke i hån gehatt zboa tang, un moi måmma khütt ke 'z hatt gesnibet: 'z iz gest atz zboa von sunjio. Da iz asó, 'z bèttar bèkslt von an tage aftn åndar, 'z mage soin a hitz zo giana pittar khurtzan pruach haüt, un khalt zo giana pittar djuba mòrng.

I pin gekreschart atz Lusérn, un lebe da. Balma rift in lånt, sekma lai nidar 'z Astetal un durch di Åndarpèrng. 'Z izta a pèrge boda hoast atz belsch, Cima Dante, ombrómm sa khön ke 'z parir di nas vo disan schraibar. Miar khintmar zo lacha un moi måmma khütt ke i magen hoasan Spitz Tonétsch: disar nám parirtmar mearat djüst vor an pèrge.

Balma rift in platz, venntma in monumént von soldàn boda gedenkht di sèllnen boda soin gestånt getöatet in kriage. Balde pin gest khlumma hånne hërta geböllt gian drinn zo spila, ombrómm i pinme gehöart azpe au hoach aftnan pèrge, ma moi måmma hattme hërta auzgemacht khemmen ombrómm 'z iz a bichtegar platz boda gedenkht djunge puam boda soin gestorbet.

In platz, dise djar, izta gest di khirch un dar vraithof. Di khirch iz khent abegemèkket in Groaz Kriage un est izze aftn bege zo giana ka dar Tetsch. Est izta sèmm dar vraithof o.

Da earst granått boda iz khent gedjukht in Groaz Kriage von förte Verena, iz gevallt proprio afte khirch un hatt getöatet a diarndle bodase hatt gehoazt Berta

In platz izta di post, dar kamòu, di bibliotèka un dar bar Platzbirt. In ar bötta izta gest di botége vodar Ida un di bãnka, ma est soinsa inn in di Pön. Di botége est iz vodar Sandra. In platz izta di botége "Dolce Latte". Dar platz iz nèt propio schümma ombrómm 'z pasårnda di aute, ma nám in platz izta a khlumma plètzle boma mage spiln, un untar izta an åndarz vor 'z spil in schach.

Di fremmegen boda khemmen in lånt, fermarnse hërta z'schauga di pèrng un khön ke a söllaz schümmaz auzgesega venntmaz at bintsche saitn.

Moi onkl kontårtmar hërta au ke, dise djar, pan summar, in platz soinda hërta gest vil khindar boda hãm gespilt pittn palù un afte maur von platz soinda hërta gest gesotzt vil djunge boden hãm pasàrt di zait.

Obar 'z lånt vo Lusérn soinda di Hüttn boda di laüt, dise djar, hãm getrakk di khüa pan summar. Zërte laüt hãmse getrakk in Bisele odar aftn Kåmp. Est di khüa hattze dar Gianfranco un pan summar trakkarse in Kostalta

Kan Hüttn izta 'z haus von Valentin. Atz tach hattz an adlar. Miar, vo khlumma, hattzmar gemacht khemmen in sint di fantàsme un i hãn hërta inventàrt stòrdje zo macha vòrtn moi sbestar.

Au zòbrest in pèrge, obar Lusérn, izta dar Fòrte von Groaz Kriage. Sèmm geade hërta pitt moin onkl zo süacha tòkkn granàttn un plaimarmarn. An tage hånne gevuntet an tòkko von khopf vonar hântgranàtt. Dar Fiorenzo hattmar khött zo leganen in bazzar vor a boch asó azta gea auz 'z pulvar un stschojàrt nèt. Lusérn iz schümma ombrómm 'z hatt vil stòrdja un vil sachandar z'sega. 'Z soinda dar Fòrte, dar Dokumentationszentrum, 'z Haus von Prükk un vil maurn pitt khnott boda hãm augemacht di mánnen diese djar.

Atz Lusérn soinda vil traditzióngen o. Balde pin gest in di schual elementare pinne gânt hërta zo singa Tre Re pitt moin tschelln. In lest sántzta von fevràro machtma in Martzo. 'Z iz a groazez vaür au atz Kraütz. Di pompiarn vo Lusérn khochan di pasta vor alle.

In tage von lest von vassom di khindar gian ummar pa lånt pinn maskere un di baibar khochan di njòkkn inn in Spilbar.

Pan summar geade na sbemm pitt moinar mãmma odar pitt moin onkl. Moi mãmma bill nia nå moin tatta. Si khütt ke dar schauget hërta paràrdja un redet kartza vil inn pa balt un di fremmegen seng di plèt看 von brigalde. I o much sbaing. I süach nèt sbemm ma tòkkn granàttn odar àndarz geplèttra von kriage. I lege daz sèll bode vinn in rovólt. Balde pin groaz bille macha an muséo. Però furse gibe allz in Dokumentationszentrum.

Lusérn iz a khlumma lentle pitt bintsche laüt un miar gevalltzmar lem da ombrómm bar khennenaz alle un soinda vil sachandar un vichar z'sega.

Astrid Nicolussi Golo

Moi bis-bischauz Cirillo Folgarait

In di selln djardar ka längez, an uantzegar lokhar izta durchpasàrt pan alln in lentarn: “All’orto Marietta”. Balda in Laimtal di hennegritsch, sa sidar a baila, izzese gest geleck afti maürla von gert zo sünnase, dar nono Cirillo iz partirt zo giana nidar in Astetal un afti hoachebene von zimbar lentarn, zo traga di sem un di strapiànti in baibarn vor di gert. Dar nono hatt gelebet ai Zencheri in Laimtal, ’z iz gest a khlumma mendle. Di nona Sonia un di bisnóna Iole hãm khött ke afti haut von arm hattar gehatt tatuàrt in adlar von Impéro Austro-Ungarico baldar hatt gelebet daz Earst Bèltkriage, ... un furse in hèrtz o, azzar dòpo sèks månat presòu hattar gemacht sèks djar inngespèrrt au in Siberia. Balda di khindar hãmen gevorst von kriage di nona hatten hèrta gemacht sbaing. “Kontàr nèt dise sachandar in khindarn” hattzen khött. Folgarait iz gest soi zuarnãm, sovl azta no haüt zo tage di bisnóna Iole rüaftme mi o di “krukka” un alóra khüdar: “Du o nona pist a krukka, seãnka azpar alle poade stian in Astetal”. Asó dar nono inngelkhaoft di sem un di strapiànti hattze getoalt pittar bis-bischauz Maria; si iz gãnt zo vorkhoavase haus vor haus zuar Rovràit, un dar bis-bischauz Cirillo iz partirt pinn zikklostà un zboa groaze zumman pasàrante auvar pan an staige vodar Kogola vo Serrada. A bòtta hattar abegemacht alle di lentar nidar in Astetal: Lastebasse, San Piaro, Casotto, Pedescala, un dòpo auvar zuar Castelletto - Rotz, Robãn, Slege un durch in djoch von Vesan, izzar gãnt a bòtta atz Lusérn, dena atz Lavròu, Haslach, Kholegen, San Sebasdjò, Folgràit un bidar bidrømm ai Zencheri in Laimtal. Dar hatt gemocht übarnachtn vort vor vil tang, un asó no haüt di eltarn, alóra khindar gedenkhan ke dar izzese augehaltet hèrta in di lestéssegen famildje boden hãm gètt z’slava. Dar hatt vorkhoaft di strapiànti in gepuntate mètzla, un di sem hattarse gemèzt pittnan khlumman begle in “oncia” azpe ’z berat gest gold, in grãmm. “All’orto Marietta,, hattar gehoket. Ma ’z hatta nia gemengt a pudl prãmpòi un a partia in kartn, intãnto azta di zumman soin khent geleck sichar in khèldar vodar Nella au in birnhaus Tricolore atz

Lusérn. Verte azzar hatt gehatt, auzvorkhoaft allz un ler pinn zumman, izzar gekheart bidrùmm dahùam. Di khindar, alle kontént, hâmen gepitet, in nono Cirillo, asó azpe di nona. Seãnka azze hatt khött: “Ja, ja, dar iz gerift au pinn otschéln”. “Ma bia au pinn otschéln?” hâmsa khött di khindar. Ditzta hatt geböllt muanen “hoach pinn gardegàtt”, pezzar khött “eppaz luste”. Sichar iz, ke dar nono Cirillo Folgarait hatt gekhennt 'z gesinga von alln in klokkn vo alln in kampaniln von lentarn boda inaran bòtta soin gest un gehöartze zimbar.

Augusta Nicolussi Castellan

Moinar muatar

I schauge å moi muatar,
gesotzt at soi karége,
soi har iz aromài gântz grisat,
un soine plabe oang schaugme å azpe hërta.
Di zait iz geloft vort asó bahémme,
soine gedenkh khearn bidrùmm,
bise iz gest a khlumma tschovittle.
Aft soi lem vo vor vil djar.
'Z iz gebest a traurega zait,
asó sber vor alle di laüt von lânt.
Si khint luste azze gedenkht soine tschelln,
puam un diarnen, a filò au pa stiage pitt khnott zo sünnase.
Di Angela, di Rosa, di Lina, di Irma,
alle pittnândar zo singa kantzü,
zo lacha un zo puala.
Meararne åndre gedenkh soin in soi hèrtz un sèmm bartnsa stian vor
hërta.
Schümmane un schaülane, nicht khinta vorgèzzt.

Da sell zait iz gânt, dar långez iz da, dar summar bartaz auzbèrmen,
an åndadar herbest un an åndadar bintar.
Di zait iz no vil, vor üs. I billse no pitt miar

Tönle
Bintarn

82019202

Mattia Nicolussi Rossi | categoria scolari

Di fontanü

Moi bisnóna hattmar kontàrt ke dise djar in di Vesandar, balda iz gest daz Earst Kriage, di taütschan hãm gehatt an “deposito” vo munitzióngen.

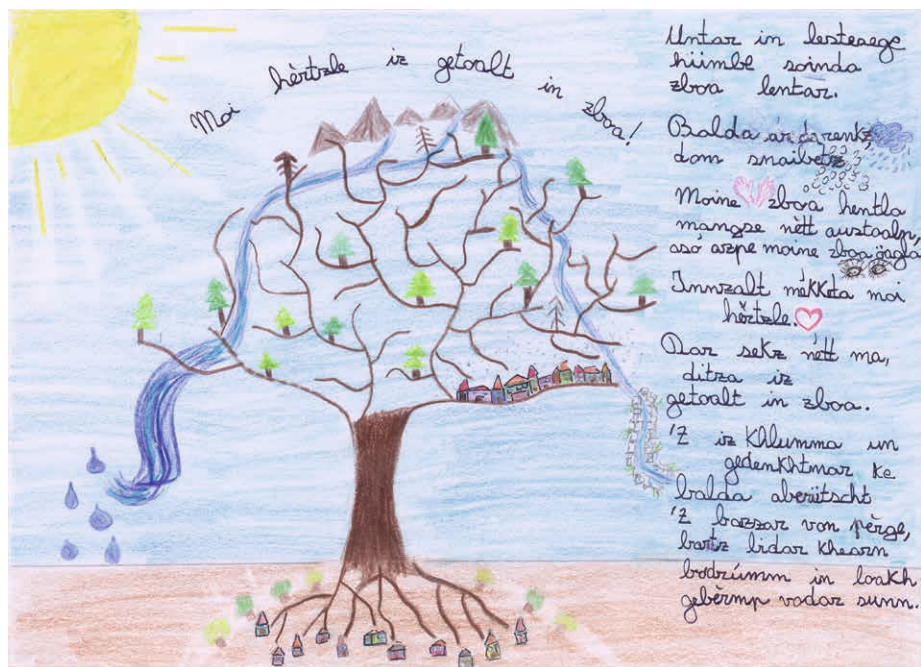
Balda iz gerift 'z kriage, vorsa soin gãnt vort, hãmsen gètt vaür.

Spetar in lånt izta gerift a mãnn vo slege zo khoava aisan un otù. Di laüt hãm ågeheft zo graba auz in fòrte un vil diarnen, moi bisnóna o, soin gãnt in Vesan nãmp in Fontanü. Sèmm hãmsa ågeheft zo graba boda iz gest dar “deposito”: pittnan zipple soinsa gãnt zo bescha auz di earde in bazzar von Fontnü. Da hãmsa gevuntet plai¹, otù un aisan un eppaz zo gebinna.

Est alle di vert bode gea ka Slege, un sige di Fontanü, khemmenmar in sint dise diarnen boda sippm auz di earde drinn in bazzar.

¹ La parola italiana “piombo” è stata sostituita con “plai”.

Moi hertz iz getoalt in zboa | Nicolussi Golo Astrid | categoria scolari

Di khirch vo Lusèrn | Nicolussi Principe Patrick | categoria scolari

Matteo Nicolussi Castellan

Niamat hettatzen impitet

Niamat hettatzen impitet...
ma er hattzen gehöart in hertz
vo au dom hattarse ågeschuaget alle soine khindar,
soine pèrng, soine hümbldar
un, allz in an stroach, in a tunkhla nacht,
dar balt hatt gerümbt.
Soine pèrng, soine hümbldar hâmen geschützt
azzar nèt sege in groaz schade
boda, biane spetar, dar månn åna pluut hebat hintargelazzt at
soine pèrng.
Est, vo au dom, dar alt Printz mage neméar drauschaung at alle
soine khindar,
soine pèrng un soine hümbldar.

Fiorenzo Nicolussi Castellan

Oinegian

Un allz, laise laise, khint timpl
di starchan varm von lem lazzan platz
in edln labegen zaitn

Biane hatt no bèrt
ma daz sèll biane
vüllt di oang, 'z hèrtz, di seal

Un izta nicht pezzar
baz gian, hânt in di hânt,
zuar dar sunn boda geat oine.

Marta Martinello

'Z fikarle

Balde pin gest khlumma, balde hån gegaült, alle di vert hånne gesüacht eppaz schümmaz: eppaz bomar hatt gemacht pensärn “est iz gânt, est barsto stian pezzar”. Ettlane vert hånne pensärt afti varm, åndre vert atti vichar odar atti bisan pinn roasan, odar eppaz guat z'èzza bomar hatt gekhocht di måmma. I pin gest traure un i hån pensärt afti pèrng voll pitt snea, afti sunn, aftz mer. 'Z izta gest hèrta eppaz schümmaz. 'Z soinda gest di vrössla, di oang von laüt... zèrte laüt azpe du, doi snabl. 'Z izta gest 'z proat pinn zükkar, 'z soinda gest di pattini pinn rödela, 'z izta gest daz guat gesmàkh von gras apéna gement.

I hån pensärt ke 'z berat gest genumma spèrrn di oang un seng eppaz schümmaz z'stiana pezzar. Un i hån gesüacht zo gedenkhamarse alle di sèlln schümman sachandar.

Dena pinne khent groaz. Un, i gloabe, mearar traure, ma hèrta pitt moinar list vo schümman sachandarn in sint.

Gestarn pinne gest zo venna a tschell dar moinen. Balde pin gest auz vodar tür soinar abekhent di zeacharn. Haüt zo tage, iz nèt dèstar lem ena gèlt, pittn khindarn, pittnar arbat boda rendart bintsche, ena zait z'stiana pittnåndar..

I pin gânt aft d'åndar sait von bege, hèrta machante fenta nèt z'soina nå zo gaüla untar di utschéln, un hån no gehöart moi votze alz khinn bodamar khütt “süach eppaz schümmaz!”, asó hånne geschauget in hüml, di èlbar... nicht. Dena moine oang soinese augehaltet z'schauga a vedrina vonar khlumman botége. Zen minùtn spetar pinne auzkhent pittnan fikarle pitt krea gemacht azpe a hå.

Est 'z fikarle iz aft moi vedrina nåmp dar tür. I hån pensärt ke 'z berat gest genumma schaugz å z'soina neméar traure, un az nèt berat gest genumma åschaungz, nemmenz in di hent un fikarn!

Serie di 17 disegni a fisarmonica
con didascalie in cimbro |
Istituto Comprensivo Folgaria,
Lavarone, Luserna |
Scuola primaria di Lavarone | cl. IV

Samantha Nicolussi Rossi
scuola secondaria Lavarone | cl. II

'Z lem von khindar dise djar zu pèrge

Diese djar berda hatt gehatt a haüsle inn in Bisele, iz gânt pan summar pinn khüa zu pèrge. Vor drai månät un an halm, umbrómm di schual hatt ägiheft in earst von otóbre.

Di laüt hãm någenump da gântz famildja. 'Z lem von khindar iz gest zo helva dar muatar zo macha di mestiarn in haus. Dena hãmsa gemocht hüatn di khüa zoa azza stian in soi bis, umbrómm 'z soinda gest khummane zoü. Azza nèt soin gest alumma, hãmsa gespilt pittnãndar, senónnda hãmsa vil gelest un antãnto di khüa hãm gevèzzt 'z gras. Da mittartage hãmsa getribet 'z vich in stall.

Balsa hãm gehatt gèzzt in vormaz, di groazan khindar hãm gemocht trang di sbemm, boda di baibar von haus hãm augelest, atz Lusèrn zo vorkhoavase.

Dena hãmsa gekhoaft bazta hatt gemengt zo pèrge (proat, mel...) un soin bidar gekheart bodrúmm zo vuaz in Bisele, bidar voll pinn prosàkk

In tages di khlumman khindar soin gânt in balt pittar muatar odar pittar nona zo süacha sbemm odar roatpern, nå holtz odar nå ströbe. Spetar di khüa soin khent getribet in di bisan un asó hattma bidar gemocht hüatn. Antãnto soinda gerift di groazan vo Lusèrn un hãm bidar gemocht helvan nå in khüa.

Abas, balma hatt gehatt gèzzt di tschoi, un getrakk di milch in kasèll, pinn liacht vodar khertz, di altn hãm kontàrt di stòrdje vo diese djar un gepetet 'z petle. An lestn soinsa gânt alle in pett, müade ma hèrta kontént.

